

MOKSLO LIETUVA

2004 m. rugsėjo 23 – spalio 6 d.

LIETUVOS MOKSLININKŲ LAIKRAŠTIS

Nr. 16 (306)

Leidžiamas nuo 1989 m., du kartus per mėnesį

Kaina 2 Lt

Laiko dūžiai skelbia: Vilniaus universitetui 425 metai

Gedimino Zemlicko nuotraukos

Vilniaus universiteto rektoriaus Benedikto Juodkos rankose – atkurtasis skeptras

Vilniaus universiteto 425 metų sukakties proga šventinius renginius aprašyti įstengtume nebent tam skirdami ištisą *Mokslo Lietuvos* numerį, o gal ir kelis. Tačiau tokį projektą įgyvendinti palinkėsime nebent sulaukusiems kito jubiliejaus. Mums teks pasitenkinti fragmentiškais iškilmių vaizdais, nepretenduojant atspindėti visumą.

Svarbiausias jubiliejinis rengi-

nys – iškilminga ceremonija *Gratulatur* jubiliejinei Vilniaus universiteto 425 metų sukakčiai paminėti vyko Šv. Jonų bažnyčioje.

Joje dalyvavo Lietuvos Respublikos Prezidentas Valdas Adamkus, Seimo Pirmininkas Artūras Paulauskas, Ministras Pirmininkas Algirdas Brazauskas, Prezidentūros ir Vyriausybės

Nukelta į 10 p.

Vilniaus universiteto 425 metų sukakties iškilmingo minėjimo momentas Šv. Jonų bažnyčioje

2, 7 p.

VLADIMIRAS
TOPOROVAS
APIE „LIETUVIŲ
KALBOS
ŽODYNA“

3 p.

EUROPOS FIZIKŲ
DRAUGIJOS
PREZIDENTAS
OVE POULSEN

4, 20 p.

PIRMASIS
MOKSLO
FESTIVALIS

18, 19 p.

KARININKAS
BIBLIOFILAS
PETRAS JAKŠTAS

19 p.

AR BUS
IŠSPAUSDINTAS
ANTRASIS
LIETUVOS
STATUTAS?

Vladimiras Toporovas

2002 m. gegužės 21 d. buvo pasirašyta spausdinti dvidešimtajį, paskutinį svarbiausio leksikografinio darbo tomą, kurio pasirodymas turi būti vertinamas kaip didingas herojiško pasiaukojimo **lietuviškam žodžiui**, lietuvių kultūrai, lietuvių tautai ir Lietuvai aktas ir kaip įvykis, siekiantis toliau *pax lithuana*. 2002 m. birželio 6–7 d. Vilniuje, Lietuvių kalbos instituto Leksikografijos centre, įvyko mokslinė konferencija *Leksikografijos ir leksikologijos problemos*. Ši konferencija buvo skirta Antano Salio, vieno žymiausių Lietuvos lingvistų, 100-osioms gimimo metinėms paminėti ir akademinio *Lietuvių kalbos žodyno* darbų pabaigai pažymėti.

Svarbu pabrėžti, kad tokio maso leksikografinio darbo neturi daugelis valstybių, kur tradicijos, reikalingos tokiam darbui atlikti, susiformavo gerokai anksčiau, kur šaltinių gausa (ne tik senųjų rašytinių tekstų, bet ir užrašytų dialektologinėse ekspedicijose) žymiai pranoksta galimybes, turėtas šio žodyno sudarytojų (jų garbei būtina pasakyti, kad jie iš turimų šaltinių sugebėjo „išspausti“ viską, kas tik buvo įmanoma), kur kalbančių „savąją“ kalbą ir „produkuojančių žodžius“ yra daug daugiau, o tai, saivai suprantama, suteikia platesnes leksikografinių ieškojimų galimybes.

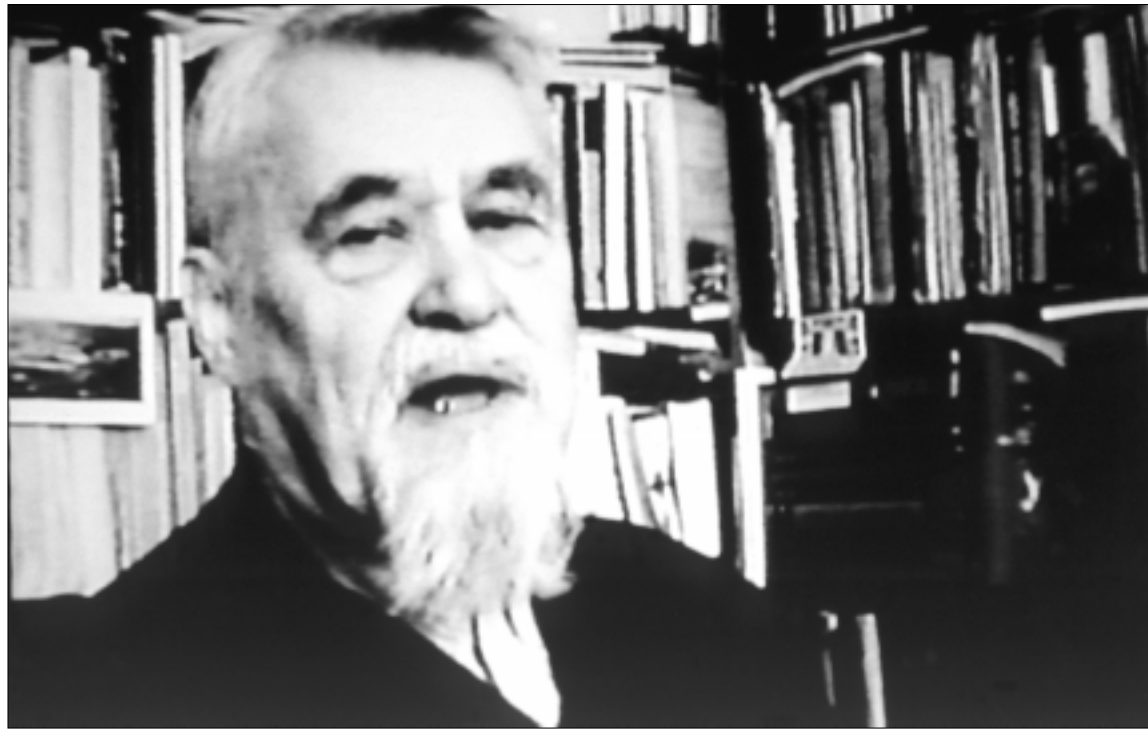
Žodynas baigtas, ir visi dvidešimt jo tomų stovi lentynose pasiekiami ranka. Norėjęsi pasakyti, kad tai „pabaigtuvių vainikas“, tačiau atsitokėjęs prisiminti, kad kol gyva tauta, kalbanti savo kalbą ir, kas svarbiausia, sugebėjusi šią kalbą išsaugoti net sunkiausių išbandymų laikotarpiu, tol leksikografo ir leksikologo profesija nebus pamiršta ir bus reikalinga. Ir jeigu, turint galvoje šio pasaulio sąlygiškumą, galima susilaukyti nepasakius apie pabaigtuvių vainiką, tai dabar pats laikas nukelti kepurę ir žemai nusilenkti žmonėms, atlikusiems šį tiesioginę ir perkeltinę prasme sunkų darbą. Jų atminimas neišblės, ir dabar, prisiminus senuosius Egipto įrašus apie piramidžių statytojus, laikas pateikti nors kai kuriuos skaičius apie žodyno kūrėjus ir jų kūrinių.

Žodynas yra milžiniškas, bendra vidutinio dydžio formato (23,5x16,2 cm) 20-ties tomų apimtis viršija 20 000 puslapių (!). Daugiau kaip pusė žodyno tomų yra didesni nei 1000 puslapių, pgl.: I – 1230 p., XII – 1220, II ir XVII – po 1187 p., XX – 1158, IX – 1107, VI – 1106, XIV – 1100, XVII – 1079, XIII – 1067, VII – 1040, V – 1008 ir t.t. Trumpiausias IV tomas yra 448 puslapių. Žodyno medžiagą rinko 457 darbuotojai, žodyno straipsnius rašė – 69, redagavo – 23.

Kaip ir daugelis reikšmingų darbų, *Lietuvių kalbos žodynas* (LKŽ) gali būti apibūdintas kaip didelė sudėtinga visuma, ne vien kaip jį sudarančių atskirų žodyno straipsnių sandrauba. Tai knyga, gyvenanti savarakišką gyvenimą ir sauganti atminimą visų, padėjusių konkrečiame kūrinyje įkūnyti lietuvių kalbos genialumą ir pačią kalbos idėją.

Kai šnekama apie tokius reikšmingus įvykius, sujungusius kūrėjus ir jų kūrinių, derėtų pakalbėti ir apie šį jų susitikimą paskatinusį įvykį – kuriam ruošiamasi ir į kurį ateina ne tik kūrėjai, bet ir anksčiau už juos atsiradęs kūrinyje – pati lietuvių kalba, jau esanti, tačiau tarsi suvokianti tam tikrą savo sakytinę egzistencijos visavertškumą ir trokštanti įsikūnyti rašytine forma ne tik ta kalba parašytuose tekstuose, bet ir žodyne, kur tarsi parade visi žodžiai išrikuojami tam, kad jie matytų viską ap-

Didžiajam „Lietuvių kalbos žodynui“ išėjus

Profesorius Vladimiras Toporovas

Profesorius Vladimiras Toporovas (g. 1928 m.) – Rusijos mokslų akademijos akademikas, daugelio pasaulio universitetų (ir Vilniaus) garbės daktaras, vienas žymiausių šių laikų slavistų ir baltistų (prūsų kalbos etimologinio keturių tomų žodyno ir kitų įvairių įvairiausių mokslo darbų autorius). Jis dažnai remiasi „Lietuvių kalbos žodynu“ ir dabar labai nuoširdžiai atsiliepia apie mūsų žodynininkų ir kitų kalbininkų darbus.

Prof. Vytautas Vitkauskas

link save ir kad juos matytų visi, kam jų gali prireikti, kas juos vartoja ir dalyvauja jų kūrimo procese.

Nors leksikografijos tradicijos Lietuvoje palyginti dar jaunos, kaip, beje, ir pati raštija lietuvių kalba, tačiau nederama pamiršti leksikografijos laimėjimų, siekiančių trečiąjį – penktąjį XVII a. dešimtmečius. Ir jeigu pabandytume išvardyti tik kai kuriuos keturių amžių kelio etapus, tai pirmiausia reikėtų prisiminti 1642 m. Vilniuje pasirodžiusį *Dictionary trium linguarum* (trečiąjį leidimą – įterpta redakcijos), pakartotinai išleistą 1677 m., 1713 m. ir 1799 metais; *Wörterbuch der litauischen Sprache* 1 Teil, išleistą F. Kuršaičio 1870 m. Halėje, bei taip pat jo *Littauisch-deutsches Wörterbuch*, Halė, 1883 m. (pgl. su vėliau išėjusiu *Litauisch-deutsches Wörterbuch – Thesaurus linguae Lituanicae*, 1–4, Göttingen, 1968–1973 m.); A. Juškevičiaus (Juškos) *Литовскіи словарь*, 1897–1922 m.; *Wörterbuch der litauischen Schriftsprache*, 1–5, Heidelberg, 1932–1968 m., jau nekalbant apie vėlesnius lietuvių leksikografo darbus, tarp jų ir tarmių žodynus.

Lietuvių kalbos žodyno sudarymo istorijoje, apimančioje šešis dešimtmečius (1941–2002 m.), būta visko – ir kūrybinių laimėjimų, ir džiaugsmo, ir rūpesčių, susijusių su pajėgus leksikografo kolektyvo formavimu, ir dramatiškų situacijų, kai atrodydavo, kad įsikišus priešiškos jėgos žodyno rengimas gali būti sustabdytas, ir savotiškos mistikos. Viena iš mistinių apraiškų laikytina žodyno rengimo trukmė – lygiai 100 metų, nei daugiau, nei mažiau. Norėjęsi priminti, kad dar likus šimtui metų iki paskutinio, 20-tojo tomo pasirodymo, K. Būga yra parašęs: *Nuo 1902 m. gegužės – birželio mėnesio... pradedu žodyno medžiagą rašyti nebe sąsiuviniais, bet kortelėmis* (K. Būga. *Rinkiniai raš-*

ta, III, 13). „Didžiojo“ lietuvių kalbos žodyno sudarymo idėja įsivirtino žymiausių Lietuvos humanitarinės inteligentijos atstovų sąmonėje. Kai kurie (pavyzdžiui, J. Jablonskis ir A. Vireliūnas), sužinoję apie Būgos ketinimus, paskubėjo perduoti jam kelis tūkstančius savo kartotekos kortelių. Be to, ir pats Būga, nepaisydamas susidariusių nepalankių sąlygų – Pirmasis pasaulinis karas, evakuacija į Rusijos gilumą, pablogėjusi sveikata ir t. t. – užrašė apie 150 000 kortelių ir 1923 m. pradėjo rašyti žodyno tekstą (pgl. du pirmieji sąsiuviniai – *Lietuvių kalbos žodynas*, I sąsiuvinis, Kaunas, 1924 m.; II sąsiuvinis, 1925 m.). 1924 m. Būga miršta ir šiam plataus diapazono sumanymui iškyla žlugimo grėsmė. Bet likimas pagailėjo būsimojo žodyno.

Nuo 1930 m. kartoteką, jos tvarkymą ir visa, kas susiję su žodyno rengimu, perėmė Juozas Balčikonis, kuris gerai suprato žodyno rengimo tikslus, pasižymėjo praktiškumu bei buvo atsidaavęs šiam reikalui. Sutvarkęs finansinius dalykus, Balčikonis sukūrė platų, įvairias Lietuvos vietas apimančią informantų tinklą, jungiantį beveik visas parapijas – iš viso 857. Žodžių paplitimo faktoriaus paisymas, dažnai ignoruotas sudarant ankstesnius lietuvių kalbos žodynus, buvo naujas visai neseniai atsiradusios lingvistinės geografijos idėjų ir pirmųjų jos laimėjimų pritaikymas. Žodyno medžiagai rinkti buvo kviečiami universiteto (taip pat ir Vilniaus) studentai bei dėstytojai. LKŽ 20-ojo tomo gale esančiose V. Vitkausko pastabose nurodoma, kad per 60 žodyno rengimo metų medžiagą rinko net keletas tūkstančių rinkėjų. Šis žodynas iš tikrųjų buvo tautos reikalas – ir todėl, kad medžiagos rinkimo talkoje dalyvavo tauta, ir todėl, kad didžioji žodyno dalis skirta tautos kalbai.

Pirmasis LKŽ tomas išėjo 1941 m.

rudenį, vokiečių okupacijos metais. Jame buvo 1008 puslapiai. Antrajame (1968 m.) šio tomo leidime – 1230 puslapių. Be to, šiame tome buvo pakeistos kai kurios neprofesionalų kritikuotos 1941 m. leidimo detalės. Antrasis LKŽ tomas buvo parengtas per karą, tačiau išleistas tik 1947 m.: jis taip pat buvo užsipultas ir 1969 m. buvo išleistas naujas leidimas (jo apimtis 1187 puslapiai, o pirmajame šio tomo leidime tebuvo 851 puslapis). Dėl nemalonumų, susijusių su žodyno leidimu, teko pakeisti instrukciją, kuria buvo vadovaujama leidžiant LKŽ I ir II tomus. Iš žodyno redaktoriaus (iš esmės vyriausiojo) pareigų atsistatydino Balčikonis, buvo sudaryta redakcinė kolegija, į kurią įėjo J. Kruopas, J. Kabelka, B. Volskytė ir K. Ulydas kaip atsakomasis redaktorius (LKŽ III tomas; į IV tomo redakcinę kolegiją buvo įtraukta Z. Jonikaitė). K. Ulydas buvo paliktas ir IV bei V tomų atsakomuoju redaktoriu. Leidžiant XI–XVI tomus jis ėjo vyriausiojo redaktoriaus pareigas. Palaipsniui keitėsi ir kitų tomų redakcinės kolegijos sudėtis, atsakomuoju VI–X tomų redaktoriu buvo J. Kruopas. Paskutinių keturių LKŽ tomų (XVII–XX) vyriausiasis redaktorius, atvedęs šį gigantišką žodyną prie sėkmingo finišo, buvo V. Vitkauskas.

Visiems, kurie pradėjo šį pasiaukojimo reikalaujantį darbą, kas parengė koncepciją ir vadovavo sudarant žodyno tomus, straipsnių autoriams, eiliniams darbuotojams, įvairiems Lietuvos gyventojų sluoksniams atstovaujantiems rinkėjams-entuziastams, visiems, padėjusiems atlikti šį žygdarbį, skirtą lietuviškam žodžiui, lietuvių kalbai, lietuvių kultūrai pagerbti, – visiems jiems dera žemai nusilenkti ir nuoširdžiai padėkoti. *Aere perennius...* galima pasakyti ir apie šį žodyną. Kaip sakė Balčikonis, *žodyno darbas yra be galo, amžinas*. Šis amžinas darbas ne-

turi pasibaigti. Atėjo laikas padaryti išvadas apie šį darbą ir galvoti apie naujus jo etapus. Kalbėti čia ir dabar apie šio žodyno gerąsias savybes nėra reikalo. Kalbėti apie jo trūkumus (o jų, žinoma, yra, nors jie ir buvo šalinami) žodyno darbui artėjant prie pabaigos) ir aiškintis, kas dėl jų kaltas, būtų nesugebėjimo suvokti skirtumo tarp didžiųjų esminės svarbos dalykų, iš vienos pusės, ir *ne visada pačių geriausių* detalių, iš kitos, demonstravimas. Be to, tai atrodytų kaip lietuviško **Žodžio** šventei netinkantis „kakofonijos“ elementas.

LKŽ išleidimas – epochinės reikšmės įvykis, liudijantis aukštą jį sukūrusių Lietuvos mokslininkų ir humanitarinių tyrimų Lietuvoje lygį. Bet žodynas reikalingas ne vien lietuviams ir ne tik Lietuvoje. Didžiausią susidomėjimą jis kelia lituanistams ir baltistams, gyvenantiems ir dirbantiems ne Lietuvoje: pasirodžius LKŽ, jų mokslinių tyrimų galimybės padidėjo kelis kartus. Mes retkarčiais primirštame istorines lituanistikos ir baltistikos raidos perspektyvas tiek Lietuvoje, tiek ir už jos ribų. Žvelgdami atgal, mes dar kartą įsitikiname, kad dabar, dviejų amžių (beje, ir tūkstantmečių) sandūroje, specialistų profesionalų, dirbančių šiose srityse, skaičius, palyginti su tarpukario laikotarpiu, ir baltų kalbomis kalbančiose šalyse, ir už jų ribų, išaugo – mažiausiai dešimteriopai (jeigu ne daugiau). LKŽ, be abejo, dar labiau pakeis šį santykį. Ypač gerai šio žodyno reikšmę, reikia manyti, suvokia baltistai, gyvenantys ne Lietuvoje. Jie kupini dėkingumo savo kolegoms lietuviams už šią nuostabią brangią dovaną. Šių pastabų autorius – vienas iš daugelio. Todėl baigdamas prašau leisti pereiti nuo bendrų ir svarbių dalykų prie smulkių neesminių detalių, kurias būtų galima pavadinti *kančia dėl žodyno*, tiksliau – *kančia dėl to, kad praėjusio amžiaus penktojo dešimtmečio antrosios pusės Maskvoje gauti žodynus, reikalingus studijuojantiems lietuvių (arba kitą) kalbą, buvo labai maža galimybių, o kartais jų visai nebuvo.*

1947 m. pradžioje (tuo metu Lietuvoje buvo pažymimas pirmos spausdintos knygos – Mažvydo *Katekizmo* – pasirodymo 400 metų jubiliejus) Maskvos universiteto profesorius Michailas Nikolajevičius Petersonas paskelbė pradinį sanskrito kursą. Kol mes mokėmės sanskrito gramatikos ir skaitėme atskiras frazes iš F. I. Knauerio sanskrito vadovėlio, kuriame prie tekstų buvo ir trumpas žodynėlis, viskas sekėsi neblogai, tačiau, kai reikėjo skaityti sudėtingesnius tekstus, patekome į keblią situaciją. Tam tikra išeitis iš jos atsirado visiškai netikėtai. Sužinojome, kad Tverskajos gatvėje esančiame knygyne *Akademkniga*, tiesiog už poros žingsnių nuo universiteto, yra užsilikęs neparduotas garso XIX a. pabaigos septyntomis O. Böhlingko žodynas (*Sanskrit-Wörterbuch in kürzerer Fassung, bearbeitet von Otto Böhlingk* Th. 1–7 SPb., 1879–1889 m.), dabar parduodamas pusvelčiui, tik po penkis rublius už dalį. Mums tai buvo kaip Dievo dovana, nors vokiečių kalbą mokėjome nepakankamai. Šiaip taip, sunkiai galynėdamiesi su vokiečių kalba, mes gana greitai ir gerai ją išmokome, ir Böhlingko žodynas atvėrė mums duris į sanskrito tekstus. Reikia pasakyti, kad ten pat buvo nusipirkti ir kai kurie kiti to paties žodyno tomai – gerokai papildytas variantas, paprastai vadinamas O. Böhlingko ir P. Roto *Peterburgo* *Nukelta* į 7 p.

Rugsėjo 6–11 d. Vilniuje vyko Europos fizikų draugijos remiama 12-oji tarptautinė daugiakrūvių jonų fizikos konferencija (12th International Conference on the Physics of Highly Charged Ions Europhysics Conference), skirta teorinės fizikos Lietuvoje pradininko profesorius Adolfo Jucio gimimo 100-osioms metinėms. Ją atidarant dalyvavo Europos fizikų draugijos prezidentas, Arhaus universitetinio koledžo (University College of Aarhus) rektorius prof. Ove Poulsen'as iš Danijos. Jis maloniai sutiko pabendrauti su *Mokslu Lietuvos* atstovu.

Įsitraukti į Europos fizikos problemas

Gerbiamasis Prezidende, ką šiandien gali ir daro Europos fizikų draugija? Kokia jos įtaka plėtojant fizikos mokslą?

Išsiplėtę Europos Sąjungos ribos, padaugėjo narių, todėl labai svarbu visose šalyse sukurti geresnę erdvę ir fizikos mokslui. Naujai įstojusias nares iš Vidurio ir Rytų Europos senosios narės turėtų geriau įtraukti taip pat ir į fizikos problemų sprendimą, bendras programas. Mokslas peržengia valstybių sienas. Tada labai svarbu, ir Europos fizikų draugija tuo labai suinteresuota, kad į tai būtų nukreiptos mūsų pastangos. Fizikos mokslu mūsų draugija koordinuoja šią veiklą, skatina tarptautinį bendradarbiavimą. Yra bendri tikslai, kurių turime siekti bendromis pastangomis.

Ar tai reiškia, kad fizikos mokslu pirmasis smulkais turi griežti Europos Sąjungos senbuvių ir didžiųjų valstybių fizikai?

Ne, fizikos mokslu turi vyrauti ne didžiosios šalys, bet tos, kuriose yra pakankamai daug didžiųjų protų. Manau, kad viena tokių nedidelių valstybių yra mano gimtoji Danija. Mūsų šalyje mokslas toli pažengęs. 1992 m. Latvijoje kartu su kitais Europos ekspertais teko dalyvauti atliekant mokslo ekspertizę. Ten radome labai gerų mokslininkų. Žinau, kad Lietuvoje taip pat yra puikių mokslininkų. Kaip tik rengiوسي apsilankyti Lietuvos universitetuose ir mokslo institutuose, tad turėsime galimybę geriau ir konkrečiau susipažinti su Lietuvos mokslo potencialu.

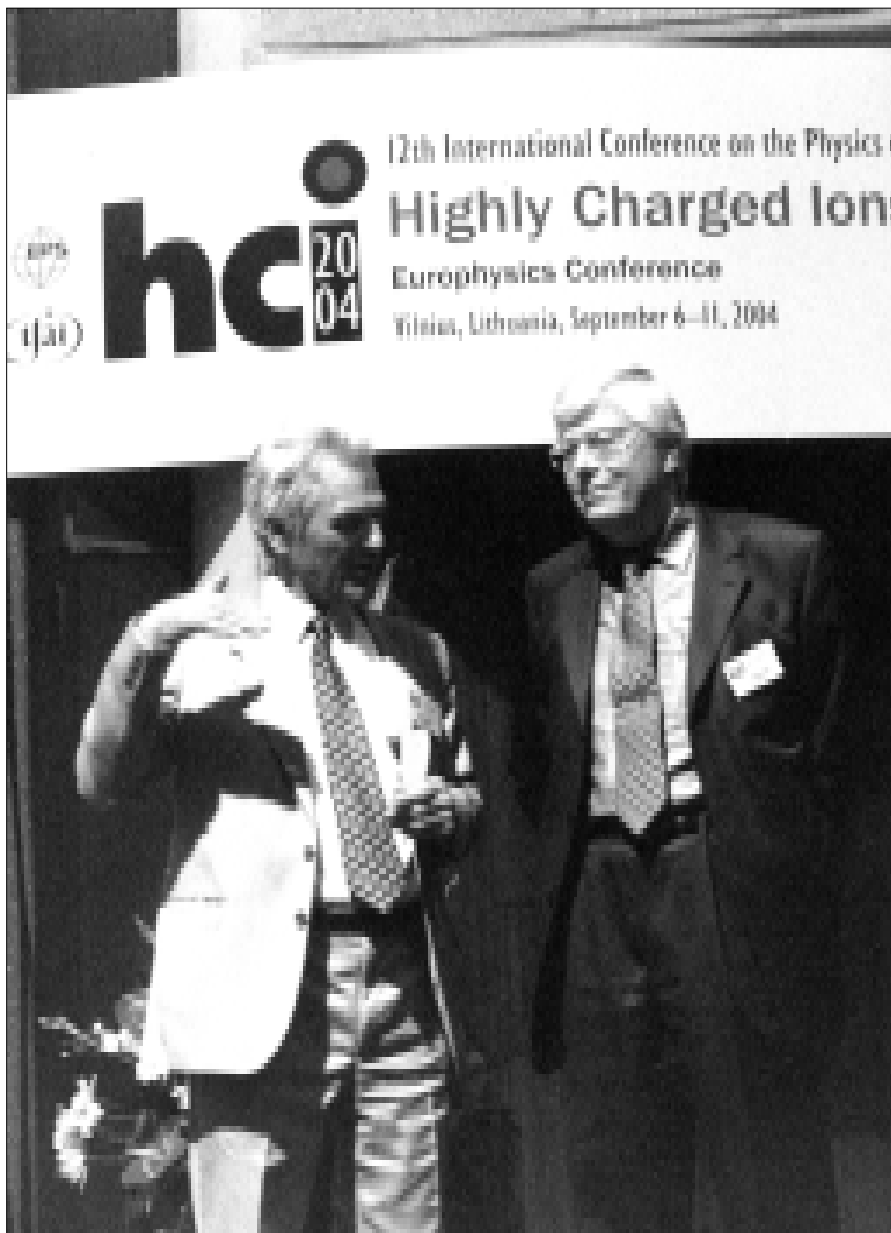
Kas bendro tarp Danijos ir Lietuvos fizikos mokslo

Akivaizdu, kad norint kurti gerą, kad ir fizikos, mokslą, laboratorijose būtina atnaujinti mokslinę aparatūrą. Ypač eksperimentiniai mokslai daug kainuoja, ir tokioms valstybėms kaip Lietuva ar Latvija čia kyla didžiulii sunkumų.

Sutinku, tačiau juk Lietuva dabar gaus lėšų iš Europos Sąjungos struktūrinių fondų, kurių bent jau dalį reikėtų panaudoti mokslo plėtojei. Tai unikali galimybė, kurios nederėtų praleisti.

Kiek žinau, šiandieninėje Lietuvoje pasiekta puikių mokslo laimėjimų, taip pat ir fizikos mokslu. Man ne paslaptis, kad Vilniaus universiteto prof. Algis Petras Piskarskas ir kiti Lietuvos lazerių kūrėjai kuria išties tarptautinio lygio mokslą. Būdamas mažos šalies – Danijos – atstovas, žinau, kad ne per metus ir ne per dvejus mokslu pasiekiami išskirtiniai rezultatai. Reikia laiko, sunkaus darbo ir kantrybės.

Fizikos mokslu turi vyrauti ne didžiosios šalys, bet didieji protai (1)

Lietuvos mokslų akademijos prezidentas prof. Zenonas Rokus Rudzikas ir Europos fizikų draugijos prezidentas prof. Ove Poulsen'as

Ar matote, kokių nors panašumų tarp Danijoje ir Lietuvoje atliekamų fizikos darbų?

Taip, panašumų išvėlygiu. Abi mūsų šalys yra mažos ir negali mokslui skirti tiek lėšų, kiek reikėtų. Užtat galime būti pakankamai lankstūs, labai greitai persiorientuoti, esant reikalui pakreipti savo tyrinėjimus į vieną ar kitą kryptį.

Lietuvos mokslas turėtų daugiau jungtis prie Europos mokslo tinklų, kooperuotis su kitomis ES valstybėmis. Savo ruožtu ir tos valstybės turėtų dėti daugiau pastangų, kad tokių šalių, kaip Lietuva, mokslą daugiau įtrauktų į Europos mokslo tinklus.

Manau, kad Lietuvos mokslas susiduria su panašiais sunkumais, kaip ir mes Danijoje. Fizikos mokslas gyvena pats savyje, savo vidinių problemų ir užduočių erdvėje. Pernelyg maži fizikų ryšiai su pramone ir apskritai su visuomene. Tačiau vyriausybė, skirdama fizikams visuomenės uždirbtas lėšas, turi žinoti, kuo fizikai užsiima, kur eikvoja pinigų. Taip pat ir visuomenė turi būti geriau informuojama apie fizikų darbus. Kol kas tai problema Danijoje, esu tikras, kad Lietuvoje taip pat.

Asmenybių svarba

Jei pasisakote už tai, kad ES senosios narės turėtų drąsiau įtraukti naujų narių fizikus į bendrą veiklą, tai kaip tas didžiasis šalis paskatinti veikti būtent taip? Didelės konkurencijos – taip pat ir mokslu – sąlygomis ta lygiavertė

partnerystė ne visada įmanoma.

Matau vieną patikimą kelią – turėti gabių asmenybių, gerų galvų. Mažosios šalys tuo ir stiprios, kad turi gerų, protingų žmonių. Tiesa, jie neretai būna gana arogantiški ir ne visada paiso visuomenės interesų. Pirmiausia tai pasakytina apie fizikus, kuriems ir aš priklausau. Vis dėlto fizikams labai svarbu suvokti, kad jiems privalu pirmiausia daryti tokius darbus, diegti tokius naujoves, kurios visuomenei teiktų naudą. Tam reikia ir geros mokslo vadybos. Taip stiprėtų ir paties mokslo pozicijos visuomenėje.

Kelis kartus paminėjote, kad mažųjų valstybių stiprybė glūdi geruose protuose, asmenybėse. Tačiau kaip mums išlaikyti tuos gerus protus, jei jie nuolat „nuteka“ į JAV, Vakarų Europos šalis. Vienas kitas Lietuvos mokslininkas jau „nutekėjo“ net į Japoniją ir Australiją.

Kai aš pats prieš 30 metų Danijoje baigiau universitetą, tai tuo metu iš 10 baigusiu 8 išvykdavo į JAV. Dabar iš 10 tik 2 palieka Daniją ir išvyksta į JAV. Mokslininkus išlaiko visuomenė, todėl jie neturėtų būti pasyvūs visuomenės nariai. Jiems privalu kuo aktyviau bendradarbiauti su pramone, verslu, būti inovacijų aktyvintojais. Mokslas turi daryti viską, kad būtų didinamas valstybės nacionalinis produktas.

Neabejoju, kad laikui bėgant Lietuva jauniems žmonėms bus vis patrauklesnė, tad didžioji dauguma jaunimo rinksis gyventi savo valstybėje. Antai Danijoje jau išspręsta at-

lyginimų problema, priešingai, turime didelių privalumų, lyginami savo darbą ir gyvenimą su išvykusiuoju į kitas šalis. Galima dirbti mėgiamą darbą gerame kolektyve, kai tave supa pažįstami ir patrauklūs žmonės, su kuriais daug maloniau dirbti mokslinį darbą, nei tarp atsitiktinių ir tau svetimų žmonių.

Šiuo metu Danijoje atsitaro ir pradeda veiklą naujos bendrovės, kurioms reikia naujų technologijų, naujų žinių. Jos naudoja ir mokslo laimėjimus. Mintyje turiu fononikos, naujų lazerių, telekomunikacijų, naujų medžiagų kūrimo darbus, kurie pramonėje taikomi labai intensyviai. Beje, man pačiam tenka dirbti fononikos mokslo srityje.

Fizikams reikėtų atsisakyti kai kurių ambicijų

Neretai girdime kritikuojant mokslininkus, esą jų mokslas neteikia visuomenei akivaizdžios, apčiuopiamos naudos.

Mokslinius tyrimus reikia perorientuoti taip, kad į juos būtų įtraukiama kuo daugiau įvairių sričių šalies fizikų. Fizikams jau laikas pamiršti, kad jie turi kovoti tik už savo pačių darbų finansavimą, jie turėtų siekti, kad jų srities darbai būtų plečiami ir tuose darbuose galėtų bendradarbiauti įvairių kitų grupių darbuotojai. Didžiutis reikia ne tuo, kad esi žymus profesorius, mokslinės mokyklos kūrėjas, bet nugalėjus savo asmenines ambicijas svarbu siekti kuo platesnio bendradarbiavimo. Fizikos mokslas turi būti kolektyvinio mokslo pavyzdys, ir to mums visiems reikia siekti.

Gal Danijoje ši geidžiamybė jau tapo realybe?

Gaila, dar per mažai. Tai siekiama. Vyriausybė ir mokslą juk žiūri ne kaip į individualius mokslininkus, bet kaip į kolektyvus, visumą. Deja, Danijos fizikai ne itin noriai bendradarbiauja su kitais kolektyvais, yra pernelyg dideli individualistai, todėl labiausiai rūpinasi savo pačių atliekamais tyrinėjimais bei kryptimis. Tačiau remdamasis savo asmenine patirtimi galiu pasakyti, kad kuo daugiau esu stengęsis ir daręs kitų labui, tuo daugiau iš kitų žmonių gaudavau pats.

Prieš 15 metų man teko pradėti gilintis į daugiakrūvių jonų problematiką, todėl man labai įdomu dalyvauti šioje Vilniaus konferencijoje – tarsi grįžti į savo buvusius tyrinėjimų laikus. Mikroelektronika, mikroelektronika, mokslo inovacijos, mokslo politikos reikalai – šiandien visa tai yra mano asmeninių interesų akiratyje. Nuėjęs kiek į šalį nuo konkrečių mokslinių tyrinėjimų, da-

bar atsidėjau daugiau mokslo politikos reikalams.

Jeigu norime pokyčių

Ko linktumėte siekti jauniems fizikams: gilintis į savo pasirinktą mokslo sritį, o gal truputį „pasiblaškyti“, išmėginti ir kitas veikos sritis?

Jeigu visada dirbsite vienoje srityje, tai gali niekas ir nepasikeisti, tačiau jei pereisite į kitą, tai gal kai kas ir pasikeis. Dabar mokslas jau nebeskirstomas į griežtai viena nuo kitos atsietas disciplinas, o skirstomas į biotechnologiją, nanotechnologiją, biomediciną, medžiagotyra, informacijos apsaugos technologiją, kosmos technologijas ir t. t. Fizika tuo ir geras mokslas, kad reikalinga visose tose srityse.

Užsiminėte apie informacijos perdavimo ir apsaugos technologijas. Tai irgi fizikos sritis?

Tai susiję su kvantinėmis būsenomis, vadinasi, šiandieninės fizikos problematika visiškai neįsivaizduojama klasikinėje fizikoje. Šiuolaikinė kriptografija, informacijos perdavimas ir toliau kelias veda į kvantinių kompiuterių kūrimą. Svarbu tai, kad kuriamas mokslas ir technologijos būtų saugios. Visuomenė taip pat turi būti saugi – to siekia šiandieninis mokslas.

Taigi nuo Nilso Boro laikų fizika, ir apskritai mokslas, labai pasikeitė?

Nilsas Boras pasiūlė susietas būsenas ir iki šių dienų nieko naujo šioje srityje nebuvo pasiūlyta. Susietos būsenos galų gale padės sukurti kvantinius kompiuterius, atrasti naujus informacijos perdavimo būdus. Tai visuomenei labai naudingi dalykai, nes iš mokslo tos idėjos ateis į pramonę, virst šiuolaikinėmis technologijomis.

Fizika ir technologijos – lygiavertės partnerės

Ko gero, galėtume pasakyti, kad šiandien nėra nieko praktiškesnio už gerą fizikos mokslą?

Taip, fizika padeda naujai įvertinti technologijų galią. Tačiau ne vien mokslas kelia naujas idėjas. Technologijos turi savo gyvenimą. Prinostono universiteto prof. Donaldas Stokas (Donald Stockes) atliko analizę ir padarė išvadą, kad technologijos veikia mokslą ir naujų idėjų atsiradimą. Tai gi yra abipusis labai svarbus mokslo ir technologijų ryšys.

Tad fizika jau nelabai galėtų save vadinti ponija, o technologija jau ne tarnaitė?

Tai lygiaverčių partnerių sąveika – balanso partnerių. Šiuolaikinio mokslo atstovai turi suprasti, kokia svarbi yra nepriklausoma technologijos plėtra. To nesupratus, bus labai sunku steigti naujas bendroves. Tegul fizikas turi kad ir puikiausią idėją, ir jai įgyvendinti įkurs naują bendrovę, tai tebus dar tik 1 proc. darbo. Mokslininkams svarbu suvokti, kad gamyba – labai sudėtingas dalykas, o nauja idėja dar toli gražu nėra pakankamas dalykas. JAV naujas idėjas įgyvendinti daug lengviau nei Europoje, nes ten daug lengviau steigti įmonę, naujas darbo vietas.

Bus daugiau

Kalbėjosi
Gediminas Zemlickas

Erdvėlaivis – Žemė, veiksmo vieta – Lietuva

Gedimino Zemličko nuotrauka

Mokslo festivalio dalyviai galėjo konstruoti robotus, dalyvauti konkursuose ir viktorinose

Pirmasis Lietuvoje ir Baltijos šalyse surengtas mokslo festivalis *Erdvėlaivis Žemė* prasidėjo rugsėjo 4 d. Britų tarybos patalpose, Vilniuje. Festivalio atidaryme dalyvavo maždaug du šimtai moksleivių, daugiausia iš sostinės mokyklų. Kai buvo paklausta, kas iš čia esančiųjų norėtų rinktis mokslininko profesiją, pakilo vos kelios rankos. Gal ir ne pats įtikinamiausias eksperimentas, tačiau visai neblogai. Ko gero, tai atspindi mokslo prestižą bent jau tarp moksleivių. Deja, šiandien daug patraukliau jaunimui atrodo verslininko, teisininko, na, dar muitininko ar manekenės profesijos.

Mokslo festivalis tęsėsi iki rugsėjo 17 d., iš Britų tarybos patalpų išsiplėtė į Lietuvos mokslų akademijos salę ir Vilniaus universiteto Chemijos fakulteto laboratoriją. Taigi tų renginių vyko ne vienas ir įvairiose vietose.

Britų paroda sveikino Lietuvą

O prasidėjo festivalis Britų tarybos organizuota paroda Saulės sistemos tyrinėjimai bei Gamtos istorijos muziejaus Londone darbuotojos dr. Monikos M. Greidi (Monica M. Grady) paskaita *Gyvenimas ne Žemėje*. Tai Britų tarybos indėlis, svarbiausia – pirmasis postūmis, be kurio tikriausiai nebūtų ir festivalio. Britų tarybos surengtoji interaktyvi paroda *Saulės sistemos tyrinėjimai* lankytojams padėjo susipažinti su Jungtinės Karalystės kosminėmis programomis tyrinėjant kometas (Rosetta), Mėnulį (Smart 1), Marsą (Beagle 2), Venerą (Venus Express), Saturną (Cassini – Huygens) bei jo palydovą Titaną. Buvo rodomi dokumentiniai filmai *Paverskime kosminę erdvę mūsų gyvenimo dalimi* ir *Planetų centras*, taigi buvo galima susipažinti su Didžiosios Britanijos didelio tikslumo techno-

logijomis bei inovacijomis.

Teisingai atsakę į anketos klausimus, galėjo laimėti prizus. 5–12 klasių moksleiviai dalyvavo kūrybiniame konkurse *Skrendame į Marsą* ir laimėti savo mokyklai robotų modelių rinkinį, kurio vertė 3,5 tūkst. litų. Interaktyvią parodą *Saulės sistemos tyrinėjimai* projektavo ir sukūrė garsi britų firma *Groven Images*. Parodos dizainas primena kosminių zondų bei stočių architektūrą. Piešinių ir tekstų stendų tekstūra, spalvos primena planetų paviršius. Parodoje taip pat eksponuoti *Beagle 2* zondo ir Saulės sistemos modeliai, buvo pristatyti Jungtinės Karalystės Dalelių fizikos ir astronominių tyrimų tarybos bei Britų nacionalinio kosmoso centro eksponatai.

Paroda *Saulės sistemos tyrinėjimai* Britų tarybos patalpose Vilniuje veiks iki rugsėjo 25 d., o nuo spalio 2 d. iki 23 d. Klaipėdoje, Lietuvos dailės muziejaus Prano Domšaičio galerijoje.

Beje, Britų taryba įvairius mokslo populiarinimo renginius Lietuvoje or-

ganizuoja jau antrus metus iš eilės. 2003 m. buvo surengta paroda DNR atradimo 50-mečiui. Britų taryba taip pat rengia seminarus žurnalistams, politikams, žmonėms, kurie domisi mokslo populiarinimu. Organizuojami ir plačiai visuomenei skirti renginiai. Kaip teigia Britų tarybos Švietimo ir mokslo projektų vadybininkė D. Kiznienė, paroda *Saulės sistemos tyrinėjimai* ir kiti renginiai yra didelio kultūros ir verslo projekto *Idėjų kryžkelės* dalis. Pastarąjį projektą inicijavo Jungtinės Karalystės užsienio reikalų ministerija ir Britų taryba. Projektas skirtas pasveikinti Lietuvą ir kitas šalis, įstojusias į Europos Sąjungą. Taigi paroda *Saulės sistemos tyrinėjimai* yra paskutinis iš renginių ciklo, kuriuose buvo ir koncertų, teatro spektaklių.

Idėja brenodo, tačiau pquireikė postūmio

Visa kita mokslo festivalio dalis buvo lietuviška: jo organizatoriai buvo

Taip iš kosmoso atrodo mūsų Žemė

Lietuvos mokslų akademija bei LR švietimo ir mokslo ministerija. Be Britų tarybos renginio partneriai buvo Vilniaus universitetas, Botanikos institutas, Vilniaus universiteto Teorinės fizikos ir astronomijos institutas bei Planetariumas, Kauno technologijos universitetas ir Fizikos institutas.

Pažymėsime, kad informaciją apie mokslo festivalį gavo apie 1300 mūsų šalies mokyklų. Susidomėjimas buvo didelis. Antai parodos *Saulės sistemos tyrinėjimai* atidaryme bei dr. Monikos M. Grady pasakaitoje *Gyvenimas ne Žemėje* dalyvavo apie 200 asmenų, daugiausia moksleivių. Į kitus renginius užsiregistravo ir išsismis klasėmis atvyko įvairių miestų mokyklų moksleiviai.

Kad toks mokslo festivalis brenodo, patvirtina ir Lietuvos mokslų akademijos Ryšių su užsieniu skyriaus vedėja Nijolė Marija Stačiokienė. Ji priminė, kad apie tokį festivalį jau buvo kalbėta ir su Lenkijos mokslų akademijos darbuotojais, taip pat aptarta abiejų šalių mokslų akademijų atstovybių steigimo galimybė. Vadinasi, mokslo populiarinimu pradėdama rūpintis įvairiais lygmenimis.

Mokslo festivalio svarbiausias organizatorius ir idėjos, bent jau Lietuvoje, autorius Rolandas Maskoliūnas, kuri visi pažįstame pirmiausiai kaip puičių mokslo populiarinimo laidų per Lietuvos televiziją autorių ir vedėją, ke-

letą kartų lankėsi Didžiojoje Britanijoje bei įvairiuose tarptautiniuose seminaruose, mokslo populiarinimui skirtuose renginiuose. Jam pavyko pabuvoti taip pat ir Edinburgo mokslo festivalyje. Priminsime, kad Edinburgas Didžiojoje Britanijoje kaip tik ir buvo mokslo festivalių rengimo pradininkas, užkrėtęs visą Europą. Taigi ir mūsų šalis Rolandas Maskoliūnas įgijo patirties, sukauptę minčių, kaip organizuoti tokius mokslo populiarinimo renginius.

Taigi mokslo festivalių organizavimo idėja nėra nauja, nebent reiktų pridurti, kad Europoje tai labai populiarūs renginiai. Pirmoji idėja kilo maždaug prieš 19 metų, ir pirmumo teisë čia vis dėlto turime pripažinti Olandijai, Utrechto miestui, nes Edinburgas jau ėjo karštomis olandų pėdomis. Pirmą visavertį mokslo festivalį surengė praėjus dvejiems ar trejiems metams. Visada labai svarbu pirmasis postūmis. R. Maskoliūnas sutinka, kad pradinis postūmis mokslo festivaliui Vilniuje surengti buvo kaip tik Britų tarybos numatytoji paroda *Saulės sistemos tyrinėjimai*. Ši paroda paskatino prisijungti ir Lietuvos mokslininkus, išplėtoti visą renginį į tikrą mokslo fiestą.

Kur Lietuvos mokslininkai visai ne pėsti

Vadinasi, visada svarbu nuo kažko pradėti, žengti pirmą žingsnį. Jis žengtas. Tenka pripažinti, kad panašių mokslo populiarinimo renginių mūsų šalyje esama dar mažai. Labai svarbu, kad šį sykį neapsiribota tik paskaitomis, nors ir jos buvo labai įdomios, patrauklios moksleiviams ir bet kurio amžiaus klausytojams. Festivalio lankytojai galėjo dalyvauti konkursuose, konstruoti robotų ir sudėtingų molekulių modelius, laimėti unikalius prizus.

Gyvybės atsiradimo chemines reakcijas demonstravo Vilniaus universiteto Chemijos fakulteto studentai chemijos olimpiadų laureatai ir prizininkai V. Navickas, P. Tamošiūnas ir J. Bačelis. Taigi įvairovės nestigo.

Pasirodo, kad Lietuvos mokslininkų indėlis į Saulės sistemos tyrinėjimus yra daug didesnis, nei apie tai susimąstome. Antai lietuviai dalyvavo kuriant *Gaia* kosminę observatoriją, mūsų astronomai dalyvauja tiriant kitas galaktikas, ieškant naujų žvaigždžių ir planetų. Arba štai kosminė daržininkystė bei sodininkystė. Terminai gal ne visai įprasti, nors jau prieš kelis dešimtmečius Botanikos institute akad. Alfonso Merkio vadovaujama grupė atlikinėjo

Nukelta į 20 p.

Gedimino Zemličko nuotrauka

Mokslo festivalio atidaryme susitiko jo organizatoriai ir dalyviai: Nijolė Marija Stačiokienė, Europos mokslų renginių asociacijos prezidentas Pėteris Rebernikas, dr. Rolandas Maskoliūnas, Teorinės fizikos ir astronomijos instituto direktorė habil. dr. Gražina Tautvaišienė ir Lietuvos MA prezidentas prof. Zenonas Rokus Rudzikas

Lietuvos mokslininkų sąjungos sukaktuvininkai

Lietuvos mokslininkų sąjungos Tarybos posėdyje pažymėta ilgametės Tarybos narės habil. dr. Nijolės Anisimovienės 60 metų sukaktis bei šios Sąjungos pirmininko dr. Vyginto Gončio 50-metis. Ta proga jubilatai perskaitė po paskaitą, kurioje supažindino su savo moksline veikla, aktualiausiomis tyrinėjimų problemomis.

Nijolė Anisimovienė jau 37 metus dirba Lietuvoje žinomame moksliniame kolektyve – Botanikos instituto Augalų fiziologijos laboratorijoje. Ilgametis šios laboratorijos vadovas iki 2001 m. buvo akad. Alfonsas Merkys. Šiuo metu laboratorijai vadovauja N. Anisimovienė. Nuo 1967 m., kai N. Anisimovienė baigusi Vilniaus pedagoginį institutą, tapo aspirante, ligi šiol su kolegomis mėgina atskleisti, kaip augalų augimą reguliuoja fitohormonas indolilacto rūgštis. Jis dar vadinamas auksinu.

Sukaktuvininkės tyrinėjimų sritis – fitohormono indolil-3-actio rūgšties (auksino) fondo cheminės sudėties, transporto bei atskirų formų fiziologinės reikmės augimo procese, auksino ir specifinių auksiną prisijungiančių baltymų sąveikos principų ir ypatumų analizė. Parašė (kartu su J. Ivoniu ir T. Šuliakovska-

Lietuvos mokslininkų sąjungos pirmininkas dr. Vygintas Gontis su žmona Nijole

ja) monografiją *Auksinai ir giberelinai spygliuočiuose (pušies pavyzdžiu)* (1984 m., rusų kalba), išspausdino daugiau kaip 80 mokslinių publikacijų.

Teorinės fizikos ir astronomijos instituto direktoriaus pavaduotojas, Lietu-

vos mokslininkų sąjungos pirmininkas dr. Vygintas Gontis savo 50-metį paminėjęs rugpjūčio mėnesį, savo vadovaujamos Sąjungos Tarybos narius nudžiugino paskaita *Rizikos fizika*.

1977 m. baigęs Vilniaus universite-

tą V. Gontis pradėjo darbą Fizikos institute, Plazmos spektroskopijos laboratorijoje, kurioje buvo tiriamos gana sudėtingos sistemos – elektros išlydžiai. Nagrinėjo jų spinduliavimo savybes, reabsorbcijos įtaką spektrinėms linijoms. Vėliau teko pereiti į kiek populiarenes sritis – aukštų temperatūrų plazmos sritį. Iš tos srities 1985 m. apgynė fizikos ir matematikos mokslų kandidato disertaciją *Aukštosios temperatūros plazmos priemaišų spinduliuotės charakteristikos* (vadovai – V. Lisica ir Z. R. Rudzikas).

Tuo metu prasidėjo ir paties V. Gončio paieškos moksle. Kartu su Bronislovu Kaulakiu savarankiškai ėmėsi gvildinti paprasčiausią dinaminio chaoso uždavinį: nagrinėjo vienmatį atomą harmoniniame laike. Mechanikos požiūriu tai ryški netiesinė sistema, kuri pasižymi dinaminio chaoso savybėmis.

Tuo metu Lietuvoje vyko svarbus politinio gyvenimo virsmas, į kurį aktyviai įsitraukė ir V. Gontis. Lietuvai atkūrus Nepriklausomybę V. Gontis tapo naujai įsteigtos Mokslo, studijų ir technologijų tarnybos prie LR Vyriausybės generaliniu direktoriumi. Taip V. Gontis susiejo savo veiklą su mokslo politika Lietuvoje. Būdamas Lietuvos mokslo tarybos nariu šiame veiklos bare ligi šiol aktyviai reiškiasi.

Vis dėlto net ir įsisukęs į mokslo politikos ratą, fizikos neapleido. Tiesa, į tą fizikos orbitą pamėgino įsisukti, daugeliui ir šiandien nuo fizikos atrodančių toli esantį tokį ekonominio gyvenimo fenomeną kaip infliacija. 1994–1995 m. pradėjo analizuoti Baltijos šalių infliacijos reiškinius, taikė matematinis modelius, siekdamas aprašyti šį reiškinį. Parašė nemažai straipsnių ir svarbiausius to meto šalies dienraščius. Regis, sukaktuvininkas pats neblogai suvokia tuometinį savo įžulumą, bandymą įsiveržti lyg ir į sau visai svetimą sritį. Vis dėlto iš tų publikacijų matyti ir esminiai reformų, vykdytų Baltijos šalyse, skirtumai. Lietuva tuo metu atsiliko nuo kitų kaimynių savo valiutinės sistemos reikaluose, todėl savo rodikliais atsiliko nuo Latvijos ir Estijos.

Grįžęs prie fizikos mokslo į Teorinės fizikos ir astronomijos institutą, V. Gontis toliau bendradarbiauja su habil. dr. Bronislovu Kaulakiu, kuris per tą laiką spėjo gerokai pasistūmėti triukšmo ir kitų sudėtingų sistemų tyrimų srityje. Tuos pačius modelius bei metodus V. Gontis mėgina taikyti ekonomikoje (ir vis dažniau mokslinėse konferencijose vartoja ekonofizikos sąvoką) bei finansų moksle. Neseniai pradėjo kompiuterinių tinklų modeliavimo darbus, taiko savo su bendraminčiais sukurta modelį kompiuterinių tinklų informacijos srautams ir jų statistikai modeliuoti.

Gediminas Zemlickas

Habil. dr. Nijolė Anisimovienė sveikina dr. Stasys Algimantas Goberis, greta dr. Vladas Guoga ir dr. Jadvyga Kerienė

Lietuvos mokslininkų sąjungos pirmininką dr. Vygintą Gontį sveikina Vilniaus Gedimino technikos universiteto atstovai

VILNIAUS PEDAGOGINIS
UNIVERSITETAS

skelbia konkursą užimti šias pareigas:

Edukologijos katedroje – 1 asistento;
Pradinio ugdymo katedroje – 1 docento;
Ikimokyklinės pedagogikos katedroje – 1 docento.

Muzikos katedroje – docento (1,4 etato).

Socialinės pedagogikos katedroje – lektoriaus (0,5 etato).

Regioninės geografijos katedroje – 2 docentų.

Lietuvos istorijos katedroje – 1 lektoriaus;
Katalikų tikybos katedroje – 1 docento.

Lenkų filologijos katedroje – asistento (0,5 etato);
Baltarusių filologijos katedroje – lektoriaus (0,75 etato).

Visuotinės literatūros katedroje – asistento (0,5 etato).

Anglų filologijos katedroje – asistento (0,5 etato);
Anglų kalbos didaktikos katedroje – 1 asistento;
Anglų kalbos katedroje – asistento (0,5 etato).

Teorinės fizikos ir informacinių technologijų katedroje – asistento (0,25 etato).

Prašymai ir dokumentai priimami 10 dienų nuo paskelbimo dienos Personalo skyriuje, 101 kab., Studentų g. 39, Vilnius, tel. (8 ~ 5) 279 00 89.

Su konkurso nuostatais galima susipažinti Universiteto interneto puslapyje adresu www.vpu.lt.

Rektorius

Pradžia Nr. 8

Istorikas Vytautas MERKYS – įdomus pašnekovas, nors prakalbinti jį ir nėra labai lengva. *Mokslas Lietuvai pavyko, ir pašnekesiai su profesoriumi mūsų skaitytojams neturėjo prailgti.*

Pagarbą archyvams mums diegė V. Neupokojevas

Iš pokalbių su Jumis mąstančiam jaunosios kartos žmogui turėtų sudaryti pakankamai išsamus vaizdas, ką reiškė sovietmečiu būti istoriku ir apskritai, kaip nelengva buvo išlikti paprasčiausiai doru žmogumi. Toli gražu ne visiems pavyko. Jums pačiam, ko gero, pravertė darbas Lietuvos TSR revoliucijos muziejuje. Pati darbo vieta liudija, kad tai santvarkai patikimas asmuo.

Priešingai, tas muziejus man labai smarkiai pakenkė, ir jeigu J. Stalinas 1953 m. nebūtų miręs, tai dar nežinia, kuo viskas būtų pasibaigę. Galimas dalykas, kad pagal Lietuvos TSR Baudžiamojo kodekso 58 straipsnį būčiau pasodintas.

Ar tai susiję su tuo, kad Jūsų tėvas buvo nušautas „stribų“ kaip galimas partizanas?

Apie mano tėvą ir jo žuvimą niekas ir niekada Vilniuje nesužinojo. Patys tos egzekucijos vykdytojai įkliuvo, kadangi nekaltus žmones iššaudė be niekur nieko. Buvo net tyrimo komisija sudaryta ir iš Rokiškio atsiųsta į Skapiškio valsčių, kur įvyko ta tragedija. Komisija gelbėjo savus, todėl tas įvykis ir nebuvo užfiksuotas kaip labai inkriminuojantis. Juk niekam nebuvo paslaptis, kur mokausi, o vėliau studijuoji, bet niekas manęs neperspektyvino, neištrėmė. Taigi istorija su tėvo žūtimi taip ir liko šešėlyje, niekas jos neminėjo.

Tačiau įtarimas mane lydėjo visą laiką. Vilniaus universitete nestojau į komjaunimo organizaciją, todėl skandalas kilo kaip reikiant. Prisimenu, dėstytojas istorikas Valentinas Neupokojevas mane buvo smarkiai prispyręs, kad stočiau į komjaunimą. Lietuviškai jis nemokėjo ir įtūžęs mane „auklėjo“ rusiškai.

Beje, iš V. Neupokojevo išmokau ir kai ko gero. Jis buvo tikras archyvų mėgėjas, o tarybiniais laikais į archyvą pakliūti buvo išties nelengva. Dėstytojas mums pasakodavo apie archyvus, cituodavo ištiesius puslapius, ypač apie valstiečių bruzdėjimus prieš pat baudžiavos panaikinimą Rusijoje. Taigi tais archyvais V. Neupokojevas mus gerokai uždegė. Jis buvo labai aktyvus Istorijos-filologijos fakulteto partijos veikėjas. Matyt, gaudavo nurodymus mus agituoti į komjaunimą. Prisimenu, supykęs net pieštuką sulaužė, kai aš visais būdais atsikalbinėjau.

Kaip sugebėjote atsispirti?

Aiškinau, kad net J. Stalino karių rinkimų metu pasakytą, jog yra partinių ir nepartinių blokų ir visi kartu statome socializmą. Taigi ar čia didelis skirtumas – būti partiniu ar nepartiniu? Mat komjaunimas – tai taip pat jau tam tikra priklausomybė partijai.

Kaltintas dėl antitarybinės agitacijos

Ar Jūsų užsispyrimas nestoti į komjaunimą vėliau Jums neturėjo padarinių?

Sunku pasakyti. Kai baigiau Vilniaus universitetą, turėjau apleisti Lietuvos istorijos institutą, į kurį jau buvau gavęs paskyrimą. Nepatikimas. Tada savo buvusio dėstytojo Dovidio Fainhauzo ir jo

Buvo režimui įtartinas žmogus (9)

Vytautas Merkys ir Juozas Jurginis Oslo „Kon-Tiki“ plausto, kuriuo 1947 m. Tūras Hejerdalis perplaukė Ramųjį vandenyną, muziejuje

tautiečio direktoriaus pavaduotojo Elijaus Švarco dėka įsidarbinau Lietuvos TSR revoliucijos muziejuje. Tėn susidūriau su dviejų rūšių žmonėmis. Vieni – seni partijos veikėjai, kurie dėl menko išsilavinimo nebuvo tinkami aukštesnėms pareigoms. Kiti – likusieji darbuotojai. Vadovavo muziejui buvęs tarybinis partizanas Leopoldas Rešeliauskas, Kęstučio partizanų būrio Šiaulių apskrityje radistas. Beje, prieš karą bene trejus metus studijavo mediciną Kauno universitete.

1953 m. birželį, man dirbant muziejuje antrus metus, staiga jis mane pasikviečia ir pareiškia, kad blogi reikalai. Gautas skundas dėl mano antitarybinės veiklos. Nuščiuvau... Kuo čia mano antitarybinė veikla pasireiškia? Direktorius priminė, jog 1952 m. pavasarį mane muziejus siuntė į Kupiškio rajoną ieškoti 1905 m. revoliuciją primenančių eksponatų.

Iš tiesų vykau į tą komandiruotę, faktiškai turėjau gerą progą tėviškėje pasidairyti. Atvežiau į muziejų senoviškas šakes, dar kažkokį dalgi. Pagal pasakojimus su tokiais ginklais valstiečiai ėjo prieš juodašimčius. Net ir muziejaus ekspozicijoje buvo rodomi tie 1905 m. valstiečių „ginklai“.

Tai štai direktorius L. Rešeliauskas ir priminė, jog važiauvau į komandiruotę per Radviliškį, gulėjau ant traukinio vagono aukščiausio gulto, o apačioje jauni vyrai išsikalbėjo, kaip tarybų valdžia jiems suteikė galimybę siekti mokslo. Jei ne tarybų valdžia, tai, girdi, jie ir būtų likę tamsuoliai kaimo bernai. Aš tada, girdi, į tą kalbą įsikisęs, kad jie niekus kalba. Girdi, ne nuo tarybų valdžios mokslo pasiekimai priklauso, o nuo kiekvieno individualaus žmogaus. Visais laikais mokslo sunku siekti. Esą, ir toliau ta pačia dvasia esu varęs propagandą, kol Radviliškyje iš traukinio išlipau.

Gal kada muziejuje draugams ir buvau pasiguodęs, kad iš namų neturėdamas bent kiek didesnės paramos, labai nelengvai turėjau studijuoti, ypač pirmaisiais metais.

Po metų tie jaunuoliai, su kuriais važiauvau traukinyje, atėjo su ekskursija į Revoliucijos muziejų ir pamatė mane, pažino tą patį baisų tipą, kuris traukinyje varė antitarybinę propagandą. Saugumui surašė pareiškimą, kuriame mane demaskavo kaip užsimaskavusį tarybų valdžios priešą. Direktorius L. Rešeliauskas pareiškimą pasirašiusių pavardžių man nerodė, laikė lapą perlenktą, kur tie parašai turėjo būti.

Pradėjau teisintis. Logiškai galvokime: kaip galima žmogų metams praėjus pažinti, jei gulėjau trečiame vagono aukšte, t. y. pačiame aukščiausiam ir menkai apšviestame. Jei ir įsikišau į ginčą, tai kaip po metų toki atsitiktinį pakeleivį galima prisiminti ir pažinti? O svarbiausia, kad aš niekada nieko panašaus nesu kalbėjęs ir apskritai tokio įvykio nėra buvę.

Tačiau pro Radviliškį yra tekę važiuoti ir toje stotyje išlipti?

Niekada tokio įvykio nėra buvę, bent jau aš neatsimenu. Direktorius mane ir šiaip, ir taip mėgino į kampa spirti, bet tuo ir baigėsi tas pasikalbėjimas. Laimei, po kelių savaičių Lietuvos istorijos instituto direktorius Juozas Žiugžda mane pakvietė sugrįžti į institutą. J. Stalinas jau buvo miręs, po truputį švelnėjo politinio gyvenimo Lietuvoje atmosfera. Su džiaugsmu priėmiau kvietimą grįžti į institutą. Sakė man, kad bus rašoma Lietuvos TSR istorija, man reikės padėti rinkti medžiagą, t. y. esu pasitelkiamas pagalbiniam darbui.

Charakteristikos į rankas negavo

Norint išeiti iš Revoliucijos muziejaus, reikėjo gauti charakteristiką.

Tačiau man į rankas charakteristikos neduoda, vadinasi, reikalas prastas. Žinojau, kad jei žmogui charakteristikos neduoda į rankas, vadinasi, ji nėra gera. Nežinau, kaip ta mano charakteristika atrodė, bet J. Žiugžda kokius metus su manimi nesisveikino. Vėliau sužinojau, kad J. Žiugžda su mano charakteristika buvo nuėjęs į LKP CK atsiklausti, ką turi daryti, nes toje charakteristikoje buvo parašyta, kad mano patikimumą reikia patikrinti. Tačiau jau buvo 1953 m., regis, rugsėjo mėnuo, kai galima buvo pastebėti šiuokius tokius „atlydžio“ požymius.

Tą charakteristiką pamačiau, kai tapau Lietuvos istorijos instituto direktoriumi ir pats galėjau pasižiūrėti savo asmens bylą. Rusiškai rašytoje mano charakteristikoje iš Revoliucijos muziejaus – lietuvis direktorius L. Rešeliauskas rašė kitam lietuviui direktoriui J. Žiugždai rusiškai. *Dėl patikimumo reikalingas atidus patikrinimas*, – taip L. Rešeliauskas mane įvertino. Taigi buvau įtartinas žmogus, ir jei būtų tęsėsi J. Stalino laikai, dar nežinia kuo būtų pasibaigęs skundo prieš mane tikrinimas. Jokių mane palaikančių liudininkų neturėjau, o skundas buvo pasirašytas kelių asmenų.

Ligi šiol negaliu pasakyti, ar tas skundas buvo suklastotas mane sekusių seklių, ar išties parašytas ekskursijoje dalyvavusių asmenų. Kadangi muziejuje nuolat konfliktuodavome su vyresniąja „revoliucionierių“ karta, ir pats L. Rešeliauskas būvęs tarybinis partizanas.

Sistema nuolat ieškojo priešų

Keista ir visiškai neperspektyvi sistema, kuri visą laiką ugdė ne sąjungininkus, bet nuolat ieškojo priešų. Ar ne viena iš priežasčių, kodėl ši sistema vis dėlto pasirodė negyvybinga ir galų gale žlugo?

Sistema turėjo užsitikrinti, kad asmuo tarnauja režimui ir yra prognozuojamas. Vertimas stoti į komjaunimą buvo tam tikras egzaminas, lojalumo režimui patikrinimas. Vėliau, kai komjaunimas tapo masine organizacija, tai jokios reikšmės nebeturėjo. Tačiau XX a. penkto dešimtmečio pabaigoje, kai mokėmės Vilniaus universiteto Istorijos-filologijos fakultete, mūsų istorikų grupėje iš 25 studentų buvo tik trys rusaitės, atvykusios studijuoti iš placentos tėvynės, ir vienas vietinis labai doras sentikis rusas. Tie, kurie siekė karjeros, prieš paskutinius egzaminus įstojo į komjaunimą, ir ligi tol niekuo neišsiskyrusios mergaitės tapo marksizmo katedros aspirantėmis.

Į komjaunimą buvo verčiamas stoti ir Mečislovas Jučas, bet jis sugebėjo kažkaip išsisukti. Regis, pasakė, kad yra tikintis, tad koks jis gali būti komjaunuolis. Jo jau nebekliudė. Kadangi aš pradėjau labai sudėtingą ir ilgą filosofiją, tai V. Neupokojevui gal ir palikau tam tikrą viltį. Todėl jis prie manęs ilgam buvo prisilęs, mat buvau tos grupės seniūnas. Seniūną paveikus, lengviau kalbėti ir su kitais.

Dabar visa tai kelia šypsni, tačiau tais laikais buvo labai rimti, dažnam žmogui lemtingi dalykai. Ar gali dabartinė karta suprasti to meto dramatiškumą tik iš vieno kito pasakojimo?

Dabar žmonėms to amžiaus, kokio tada buvau aš, tokie pasakojimai būtų išvis neįdomūs, ir jie nesiklaustų. Juk šiandien gali kalbėti ką nori ir prieš ką nori. Jei tarybiniais laikais prieš rašant ar sakant reikėjo gerai apgalvoti kiekvieną sakinį, tai dabar bet kuriame laikraštyje gali rasti ko nori ir ko nenori.

Bus daugiau

Gediminas Zemlickas

Vytautas Merkys Norvegijoje, prie garsiojo muziko Edvardo Grygo namelio Trollhavgene, netoli Bergeno, 1960 m.

Atkelta iš 2 p.

Didžiuoju sanskrito žodynu (*Большой Петербургский словарь санскрита*). Tačiau dėl to, kad žodyno komplektas buvo ne visas, naudodavomės juo gana retai.

Kitų, 1948 m. pradžioje beveik tie patys studentai susirinko ir į M. N. Petersono pradėtus vesti lietuvių kalbos kursus. Buvo skaitomos lietuvių liaudies pasakos iš A. Šleicherio knygos (*A. Schleicher. Litauisches Lesebuch und Glossar*, Prag, 1857 m.). Ir šiuo atveju supratome, kad skaitant lietuviškus tekstus be vokiečių kalbos, kaip tarpinės, mes neapsieisime. Bet likimas mums buvo palankus – ir būtent dabar, kai pradėjome skaityti sudėtingesnius tekstus. Kartą Michailas Nikolajevičius į užsiėmimą atsinešė keletą B. Sereiskio *Trumpo lietuvių-rusų kalbų žodyno* (1948 m.) egzempliorių. Žodyno „trumpumas“ (apie 35 000 žodžių) mus tenkino gana ilgai. Labai laiku pasitaikė ir S. J. Rozeno sudarytas bei B. A. Larino redaguotas rusų-lietuvių kalbų žodynelis (apie 15 000 žodžių) (1941 m.), užsigulėjęs viename iš Kuznecko tilto gatvės knygynų, kur jį ir nusipirkau dar 1947 m. Tačiau apetitas kyla bevalgant, ir netrukus bukinistiniame knygyne pasisekė gauti A. Juškevičiaus (Juškos) lietuvių kalbos žodyną, bet tik trečiąją dalį (t. 2, d. 1).

Žodinių alkis buvo numalšintas (arba, tiksliau, malšinamas) pradedant pirmuoju apsilankymu Lietuvoje, Kaune, knygyne Laisvės alėjos ir ją kertančios gatvės kampe, ir antikvariniame knygynėlyje Vilniuje, netoli Dominikonų vienuolyno. Kiek prisimenu, per pirmą apsilankymą buvo įsigyti du svarbūs žodynai – B. Sereiskio *Lietuviškai-rusiškai žodynas* (Kaunas, 1933 m.) ir J. Barono *Rusų-lietuvių žodynas* (Kaunas, 1933 m.). Pirmajame žodyne pasitaikančius trūkumus kompensavo antrasis žodynas – apie tai buvo pranešama jo antraštiname lape (*Antras naujai parašytas kirčiuotas leidimas*). Vieno iš vėlesnių apsilankymų metu buvo įsigytas *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas* (Vilnius, 1954 m.), kurio atsakomasis redaktorius buvo J. Kruopas, o redakcinės kolegijos nariai – J. Balčikonis, J. Kabelka, A. Lyberis, K. Ulvydas ir kt. Tai buvo gana didelis (apie 45 000 žodžių), pakankamai aukšto lygio ir šiuolaikiškas žodynas. Apie du – du su puse dešimtmečio jis man buvo svarbiausias lietuvių kalbos leksikografinis šaltinis, kol pasirodė kiek išsamesnis (apie 50 000 žodžių) A. Lyberio *Lietuvių-rusų kalbų žodynas* (1971 m.), tapęs man pagrindiniu, esančiu nuolat po ranka. Kadangi išeidavo vis nauji LKŽ tomiai, šis žodynas pamažu traukėsi į nuošalę ir naudotis juo prirėkėdavo vis rečiau. Ypač džiaugsmo suteikė keli reti (tarp jų ir specialieji) leksikografiniai leidiniai, kuriuos pavyko nusipirkti. Iš jų išskirčiau Sirvydo *Dictionarium trium lingvarum* 1713 m. leidimą ir *Lietuviški žodžiai senosios Lietuvos raštinių kalboje* (1941 m.). Šios ir kai kurios kitos knygos buvo įsigytos, aišku, ne bukinistiniuose knygynuose, o kitur, laikantis ypatingo atsargumo.

Tačiau inercija, atsiradusi stengiantis kompensuoti deficitą, kai kada vedė prie perdėto, dažniausiai nepateisinamo, atsargų kaupimo (taip bent rodo šių eilučių autoriaus patirtis). Retkarčiais, dažniausiai atsitiktinai, tekdavo naudotis J. Talmanto *Lenkų-lietuvių kalbų žodynu* (1955 m.), *Rusų-lietuvių kalbų žodynu* (1949 m., 2-as leidimas – 1955 m.; plg. su fundamentaliuoju *Rusų-lietuvių kalbų žodynu*, išėjusiu devintajame dešimtmetyje), Ch. Lemcheno *Trumpo rusų-lietuvių kalbų*

Didžiajam „Lietuvių kalbos žodynui“ išėjus

Didžiųjų „Lietuvių kalbos žodyną“ pristato Giedrius Subačius, Jolanta Zabarskaitė ir paskutinių keturių „Žodyno“ tomų vyriausiasis redaktorius Vytautas Vitkauskas (2002 m. birželio 6–7 d.)

„Žodynas“ didelis, tačiau vyriausiasis redaktorius Vytautas Vitkauskas sugebėjo pakelti šią našta

žodynu (1957 m.), jo knygele *Lietuvių kalbos įtaka Lietuvos žydų tarmei. Lietuviškieji skoliniai* (1970 m.), o tuo labiau A. Novodvorsko *Trumpu rusiškai-lietuvišku techniniu žodynu* (1949 m.) ir kt.

Ypač domino specialieji žodynai, pavyzdžiui, A. Lyberio *Sinonimų žodynas* (1980 m.) arba K. B. Vosyltės sudarytas *Lietuvių kalbos palyginimų žodynas* (1985 m.), puikūs A. Vanago darbai – *Lietuvių hidronimų etimologinis žodynas* (1981 m.), nekaltant jau apie kitus A. Vanago darbus, susijusius su hidronimais, ir ypač vertingas, lenkiantis kitus šios srities tyrimus, dviejų tomų *Lietuvių pavardžių žodynas. A–K, L–Ž* (1985 m., 1989 m.), kurio sudarymui vadovavo būtent Vanagas. Negalima nepaminti ir kiek kuklesnio K. Kuzavinio ir B. Savukyno *Lie-*

tuvių vardų etimologinio žodyno (1987 m., 1994 m.). Su dėkingumu prisimenu grupės specialistų parengtą žodynelį *Lietuvos TSR upių ir ežerų vardynas* (Vilnius, 1963 m.), kuriuo taip pat teko naudotis. Labai vertinga Z. Zinkevičiaus knyga apie lietuvių antroponimiką, parašyta remiantis XVII a. Vilniaus tikriniais vardais (*Lietuvių antroponimika: Vilniaus lietuvių asmenvardžiai XVII a. pradžioje*, 1977 m.). Be to, naudingas buvo ir apibendrinamasis lietuvių tyrinėtojos J. Laučiūtės žodynas *Словарь балтизмов в славянских языках* (1982 m.), reikalaujantis, deja, papildymų ir tęsinio. Devintajame dešimtmetyje Lietuvoje pasirodė fundamentalus *Rusų-lietuvių kalbų žodynas*, kurį rengiant ir leidžiant dalyvavo jau anksčiau minėtas Ch. Lemchenas.

Leksikografijos ribos labai išsiplėčia aštuntajame–devintajame dešimtmetyje, pasirodžius senųjų rašytinių tekstų ir tarmių žodynams. Iš pirmųjų reikėtų išskirti svarbiausius XVI a. vidurio tekstų žodynus, neabejotinai praturtinančius mūsų žinias apie istorinę lietuvių kalbos leksikos raidą. 1979 m. išleidžiamas *Pirmasis lietuvių kalbos žodynas. Konstantinas Širvydas. Dictionarium trium lingvarum*. Šį žodyną parengė A. Lyberio vadovaujamas kolektyvas, sugebėjęs atkurti seniausią lietuvių leksikografijos darbą. Širvydo leksiką tyrinėjo K. Pakalka. Šių tyrimų pradžia susijusi su jo disertacija *Pirmasis lietuvių kalbos žodynas (Konstantino Širvydo „Dictionarium trium lingvarum“, 1629)*, padėjusia pradžia ne vienam šio autoriaus straipsniui. Ne mažiau

Mokslinės konferencijos „Leksikografijos ir leksikologijos problemos“ dalyviai (2002 m.)

reikšmingas ir vertingas D. Urbo parengtas *Martyno Mažvydo raštų žodynas* (1996 m.). 1970 m. *Lietuvių kalbotyros klausimuose* (t. 12) pasirodė J. Kruopo studija *1598 m. Merkelio Petkevičiaus katekizmo leksika*, parašyta remiantis to paties autoriaus disertacija. Šis autorius yra nemažai tyrinėjęs ne vieno senųjų Lietuvos rašytojų tekstų leksikografinę specifiką. Senosios lietuvių leksikografijos baruose sėkmingai darbavosi ir lenkų mokslininkas Č. Kudzinovskis. Jis parengė fotografuotą Chilinskio lietuviškos Biblijos leidimą (1958 m.) ir 1964 m. Poznanėje išleido jos indeksą – *Biblia litewska Chylińskiego: Nowy Testament 3: Indeks*. Ne mažiau reikšmingas yra ir Kudzinovskio dviomis (A–N, O–Ž) *Index-słownik do „Daukšos Postilė“* (Poznań, 1977 m.) ir kt. 1987 m. buvo išleistas XVIII a. rankraštinis vokiečių-lietuvių kalbų žodynas ir jį sudarančių žodžių indeksas (leidinį parengė V. Drotvinas). K. Donelaičio tekstų leksikos analizė pateikta J. Kabelkos knygoje *Kristijono Donelaičio raštų leksika* (1964 m.). Pagrindinę šios knygos dalį sudaro didžiojo XVIII a. lietuvių poeto leksikos žodynas. Tarp antrųjų (lietuvių kalbos tarmių žodynų) ypatingo dėmesio nusipelnė solidžios apimties ir fundamentalus V. Vitkausko *Šiaurės rytų dūnininkų šnektų žodynas* (1976 m.), G. Naktinienės, A. Paulauskienės ir to paties V. Vitkausko parengtas *Druskininkų tarmės žodynas* (1988 m.), A. Vidugirio ir J. Petrausko *Lazinių tarmės žodynas* (1985 m.), A. Vidugirio *Zietelos šnektos žodynas* (1998 m.). Nederėtų pamiršti ir mažesnės apimties lietuvių šnektų leksikos rinkinių. Reikšmingi ir tie leksikografiniai darbai, kuriuose fiksuojami lietuvių kalbos elementai, randami baltarusių paribio ir tolimesnėse šnektose, kadaise priklausiusiose lietuvių kalbos plotui. Pavyzdys gali būti E. Grinaveckienės darbai *Мікрапанімія Беларусі* (1974 m.) ir *Слоўнік беларускіх гаворак паўночна-заходняй Беларусі і яе награнічча 1–5* (Мінск, 1979–1986 m.) ir kita.

Išvardytieji lietuvių leksikografijos laimėjimai sudaro tinkamą foną ir natūraliai besiplečiantį kontekstą tam veikalui, kuris dabar yra centre – *Lietuvių kalbos žodynui*, šešis dešimtmečius trukusio darbo – tikro žygdarbio, rezultatai. Laikas, per kurį buvo parengtas ir sukurtas žodynas, tolygus žmogaus gyvenimui. Gera suvokti, kad šis laikotarpis išsiskiria pastoviu ir glaudžiu bendravimu su žodynu: skaitytojas galėjo manyti, kad būtent jis eina prie žodyno, tačiau ir žodynas, savo ruožtu,ėjo skaitytojo link. Ir be šio abipusio judėjimo susitikimas su lietuvių kalbos genijaus apraiška būtų buvęs neįmanomas. Laimingai tauta, turinti tokį žodyną, vertinanti jį ir grindžianti juo kelią į nemirtingumą. Šių pastabų „atsiminimų“ autorius nuoširdžiai dėkoja draugams ir kolegoms, ypač – A. Sabaliauskui, Z. Zinkevičiui, V. Mažiuliui, A. Vanagai, A. Vidugirui, padėjusiems dosnia savo darbų gausa palaikyti ryšį su lietuvišku žodžiu ir lietuvių kalbos dvasia.

***

Recenzija išspausdinta *Балто-славянские исследования. XVI. Сборник научных трудов*. – Москва: Индрик, 2004, с. 408–415.

Iš rusų kalbos vertė
D. Sabromienė

Vertimą redagavo
Lietuvių kalbos instituto
Leksikografijos centro vyresnioji
mokslo darbuotoja
Gertrūda Naktinienė

Pradžia Nr. 11

Kaip statė Lietuvių namus

Naujuose Punske lietuvių kultūros namuose aktyvus kultūrinis gyvenimas prasidėjo dar 2003 m. pradžioje, tačiau jų oficialus atidarymas vyko tik šių metų gegužės 22 dieną. Ilgai laukta diena. Rūmų atidaryme dalyvavo Lietuvos Respublikos Ministras Pirmininkas Algirdas Brazauskas ir Lenkijos premjeras Marek Belka (Marek Bełka), atvyko daug svečių iš Lietuvos ir įvairių Lenkijos vietovių. Svarbus žingsnis pažymint Lietuvos ir Lenkijos draugiškų santykių ir gero kaimyninio bendradarbiavimo sutarties pasirašymo dešimtmetį.

Pirmą kartą Lietuvių kultūros namai Punske buvo įkurti 1956 metais. Jie veikė mediniame, seniau žydams priklausiusiame pastate miestelio centre. 1983 m. kilo mintis statyti naujus Lietuvių kultūros namus. Vieta parinkta netoli buvusio kolūkio senųjų didžiulių karvių pastato.

Įdomu, kad daugiausia kolūkių Lenkijoje vis dėlto būta būtent lietuviškajame krašte. E. Petruškevičiui sunku paaiškinti kodėl, bet lietuviai pasisakė už kolūkius. Tai štai Punske kolūkis buvo sugriuvęs, o karvidės pastatas nenaudojamas. Lenkijos lietuvių bendruomenės pastangomis už krašto lietuvių gyventojų lėšas Punske buvo nupirktas žemės sklypas. Karvidė buvo nugriauta, surinktos plytos, suvežtos į krūvą ir iš jų jau rengtasi statyti Lietuvių namus. Viskas būtų buvę gerai, bet nutarė pavadinti kaip kad ir seniau vadinosi – Lietuvių kultūros namai. Toks lietuvių aktyvumas nepatiko Suvalkų partijos sekretoriui, prieš tai buvusiam saugumo pulkininkui. Sekretorius užsispyrė, ir 1985 m. pradėtoji statyba sustojo. Tik 1989 m., kai griuvo senoji santvarka, naujoji Lenkijos vyriausybė ryžosi lietuviams padovanoti pastatą. Būta geros valios, tik ne pinigų. Iš pradžių reikalai judėjo, bet vėliau vis labiau ėmė strigti, nes deramos Lenkijos valstybės paramos Lietuvių namų statybai nesulaukta.

Pagaliau su savo lėšomis į šią statybą įsitraukė ir Lietuva. 2002 m. lapkričio 22 d. Lietuvos Premjeras A. Brazauskas susitiko su Lenkijos lietuvių visuomeninių organizacijų atstovais, kurie buvo patikinti, kad Lietuva ras galimybę paremti statybos darbus Punske. Reikalai pajudėjo.

Atidarymas

Galų gale po visų vargų, 2003 m. Lietuvių kultūros namai Punske buvo užbaigti, o šiemet gegužės 22 d. oficialiai atidaryti. Ilgiausiai Punske

Kelionė į Seinus, Punkską ir senąją jotvingių žemę (6)

Lenkų lietuviams tautinė atspara buvo ir lieka lietuviška knyga: dailininkė keramikė Genovaitė Jacėnaitė užrašo knygą „Senovės dievai ir mitinės būtybės“, parengtą kartu su Libertu Klimka, Punske mokyklų komplekso bibliotekai

krašte statytas objektas. Kone du dešimtmečius užsitęsusi statybos istorija baigėsi. Kaip Lietuvių namų Punske atidarymo iškilnėse pareiškė LR Ministras Pirmininkas A. Brazauskas, tie statybos metai tam tikra prasme simboliški, atspindi ne visuomet lengvą mūsų abiejų tautų sugrįžimą į Europą. Lietuvos Premjeras padėkojo Lenkijos lietuviams už savo kalbos, kultūros puoselėjimą ir užtikrino, kad Lietuva ir ateityje nebus abejinga šių tautiečių reikalams. Priminęs šiemet minimą Lietuvos ir Lenkijos draugiškų santykių bei gero kaimyninio bendradarbiavimo sutarties pasirašymo dešimtmetį, A. Brazauskas teigė, jog ši sutartis tapo lietuvių Lenkijoje ir lenkų Lietuvoje turimų teisių ir laisvių garantija. Visada laikytasi nuostatos, kad abi šios tautinės mažumos – tai tiltas, jungiantis mūsų valstybes.

A. Brazauskas padovanojo Lietuvių kultūros namų bibliotekai knygą, o Punske valsčiaus viršaičiui Vytautui Liškauskui ir buvusiems viršaičiams Kazimierui Baranauskui bei Romui Vitkauskui įteikė padėkos raštus.

Mieli Punske gyventojai, – į susirinkusiuosius kultūros namų kieme-

lyje lietuviškai kreipėsi Lenkijos premjeras M. Belka, tuo sukėlęs audringus ir iškilmes susirinkusiųjų plojimus. Tęsdamas kalbą lenkiškai, jis sakė, kad buvojant Seinų krašte, negalima išvengti kalbos apie istoriją, bet visi mokomės apie ją kalbėti atvirai, ramiai, be emocijų. Lenkijos vyriausybės vadovas palinkėjo punskiečiams, kad Lietuvių kultūros namai gerai atliktų savo paskirtį ir tarnautų šio krašto gyventojams.

Meno saviveiklos versmė

Tačiau punskiečių rūpesčiai atidarius Lietuvių kultūros namus, ko gero, nesibaigs. Mat rūmas buvo suprojektuotas tada, kai žmonės Lietuvoje ir Lenkijoje nors daug apie tą kapitalizmo rojų bei laisvos rinkos privalumus rašė ir kalbėjo, bet realiai su tuo nebuvo susidūrę. Rūmus lietuviai suprojektavo su užmoju, kaip buvo pratę prie socializmo. Visai negalvojo, kaip reikės juos išlaikyti, žiemą apšildyti. Tai visoje vaivadijoje didžiausi rūmai, niekur kitur tokių nėra. Vienų kritikuojami dėl nefunkcionalumo, kitų vadinami

moderniausiu statiniu Lenkijos šiaurės rytų regione, bet visi sutaria, kad Lietuvių kultūros namai gali ir privalo tarnauti šio krašto kultūros, meno ir tradicijų puoselėjimui.

Prie durų kabo užrašas: *Punske lietuvių kultūros namuose koncertuoja kaimo kapela „Vychiai“ ir šokių grupė „Klumpė“.* Kaina 6 zlotai. Apskritai retas kuris vietos lietuvių saviveiklos kolektyvas nėra čia koncertavęs, nes jau ketvirti metai, kai Punske Lietuvių kultūros namuose vyksta įvairūs renginiai. Mat pirmiausia stengiasi užbaigti žiūrovų salę, todėl rūmuose ir galėjo vykti įvairūs renginiai, nors tarnybinės patalpos, „užnugaris“, kaip sako E. Petruškevičius, dar nebuvo sutvarkytas.

Mums lankantis Lietuvos kultūros namuose scenoje tvarkėsi ponita Teklė, kurią E. Petruškevičius pristatė „kaip pačią svarbiausią“, o pati Teklė save kukliai vadina „darbuotoja su ilgiausiu stažu“. Ji labai gražiai tarmiškai kalba, savo entuziazmą ir tarmės klodus pritaiko klijimo teatro, kuriam vadovauja, veiklai. Dažnai šio teatro spektaklius punskiečiai parodo ir Lietuvoje.

Ponita Teklė priminė, kad se-

niausiai Punske veikiantis ansamblis yra *Jotva*, šis choreografinis sambūris susikūrė ar ne prieš 50 metų. Sambūryje buvo 110 dalyvių – nuo mažyčių iki studentų. *Jotva* kruopščiausiai rengiasi Motinos diena, šiemet dvi dienas, gegužės 29–30 d. koncertavo, ansamblio dalyviai sveikino savo mamas.

Čia koncertuoja ir mišrusis choras *Dzūkija*, jo dalyvių apie 30. Dainuoja gražiausias lietuviškas dainas. Apie šokių grupę *Klumpė* jau buvome užsiminę. Pati Teklė, kaip sakėme, vadovauja klijimo teatrui. Punske yra šiam teatrui priklausantis kluonelis, kuriame ir vaidinama. Punske rugpjūčio pirmomis dienomis rengiamas ir tarptautinis klijimų teatrų festivalis.

Jau buvome užsiminę apie šokių grupę *Vychiai*. Nereikėtų pamiršti Punske pradinės mokyklos ir gimnazijos meno sambūrių – vokalinio *Ulbuonėlės* ir folklorinio *Šalcinėlės*. Yra ir suaugusiųjų etnografinis sambūris *Gimtinė*. Iš viso Punske suskaičiavome bene 11 lietuvių meno kolektyvų. Miestelyje gyvena 1200 gyventojų. Atrodytų, kad visi miestelio gyventojai, nuo mažiausio iki seniausio, turėtų dalyvauti meno saviveikloje. Taip nėra, nes į tuos ansamblius ir sambūrius suvažiuoja žmonės ir iš aplinkinių kaimų. Lietuviškoje saviveikloje gyvai reikiama Vaitakiemio, Pristavonių, Kampuočių, Agurkių, Valinčių, Šlynakiemio, Ožkinių, Vidugirių, Pelelių, Navininkų, Kreivėnų, Vilkapėdžių kaimų žmonės. Kai kurie į repeticijas važiuoja net 20 kilometrų.

Kai Lenkijos mastu vyko konkursas, Punske valsčius užėmė trečią vietą. Buvo vertinama pagal tai, „kiek kuris valsčius pagaminęs gyvulienuos“. Kas šeštas Punske valsčiaus gyventojas šoko, dainavo arba grojo, žodžiu, dalyvavo kultūrinėje veikloje. Punske sambūriai buvo puikiai įvertinti Lenkijos ir Lietuvos meno saviveiklos apžiūroje, koncertavo Kanadoje ir Prancūzijoje.

Pažymėsime, kad dar vadina mojo socializmo laikais Punske valsčius buvo pirmasis Lenkijos kaimiškas valsčius, kurio visoms šeimoms buvo įvesti telefonai, prie kiekvienos sodybos atvestas vandentiekis. Šiuo metu kiekvieno valsčiaus šeima turi valymo įrengimus. Be to, Punske valsčiuje didžiausias procentas gyventojų su aukštuoju išsilavinimu. Suprantama, ši statistika negalioja didmiesčiams, nes ten visai kitokia padėtis.

Punske matėme ir naujai statomus namus, kuriais E. Petruškevičius nesiūlo žavėtis: čia niekai, štai jei kaime pamatytume – ten tai bent.

Punske krašte galima išvysti vėjo jėgainių siluetais

Paskutinis ledynmetis Punske krašte paliko vaizdingą kraštovaizdį

Per gandrų rojų

Pirmieji punskiečiai – tai Punios nuo Nemuno gyventojai. Kai jotvingiai pradėjo grįžti atgal į kadaise jų protėviams priklausiusias žemes, tai atvykę ežerą pavadino Punia, o nuo ežero kilo ir Punsko vardas. Apylinkėse daug žmonių, kurių pavardė – *Puniškis*, t. y. iš Punios kilęs.

Punsko bažnyčia pastatyta XIX a. pabaigoje. Steigimo akte buvo užrašas su reikalavimu: kiekvienas klebonas turi būti lietuvių kilmės arba bent jau mokėti lietuvių kalbą. Šio reikalavimo, pasak E. Petruškevičiaus, ligi šiol laikomasi. Dabartinis kunigas vietinis, o seniau, kai lenkai atvykdavo, tai pirmiausia mokydavosi lietuvių kalbos.

Deja, gimstamumas Punsko krašte menkas, nors gandrų matėme apščiiai. Anot E. Petruškevičiaus, Lenkijoje gyvena beveik pusė pasaulio gandrų, o šiaurinė Lenkijos dalis, jotvingiškos teritorijos, ko gero, galėtų būti pavadintos gandrų rojumi. Mat čia labiausiai nepaliesta gamta, mažiausiai paveikta melioracijos bei kitų taip pat ir Lietuvos kaime vykusių permainių. Čia į gyvenvietes nebuvo iškelti viensėdžiai, todėl važiuodamas per Seinų ar Punsko kraštą gali išvysti tą Lietuvą, kokia buvo iki kolektyvizacijos.

Apie kelius – lenkiškus, lietuviškus ir kitokius

Važiuojame donelaitiškos Mažosios Lietuvos link. Lietuviškų kaimų vardus pradeda keisti lenkiški. Kraštą kolonizavo kelios tautos, kurių atstovai apsigyvendavo atskirais kaimais.

Nepaprastai vaizdingos kalvotos vietovės – iš peties pasidaravo trečiasis ledynas (trečiasis glacialas), prieš gerus 12 tūkstančių metų traukęs iš šių vietų. Paliko ne tik suformuotas kalvas, bet ir daugybę riedulių. Didžioji dalis panaudota įvairių pastatų statybai, ypač ūkinės paskirties, bet dar liko tų ledynmečio padarinių – kraštovaizdžiams pajvairinti ir akims paganyti.

Kelias vingiuotas, labai vaizdingas, bet ir pavojingas. Tuo nuolat įsitikina vairuotojai iš Lietuvos, kuriems Lenkijos keliai, atrodo, yra savotiškas išbandymų testas. Deja, dažnai pasibaigiantis liūdnei. Lietuva pasirengusi padėti Lenkijai įgyvendinti magistralės *Via Baltica* projektą, tačiau mūsų Premjeras A. Brazauskas iš savo Lenkijos kolegos M. Belkos susitikimo Punske metu taip ir neišgirdo aiškaus atsakymo, kada kelias nuo Suvalkų iki Varšuvos pagaliau atitiks Europoje įprastus standartus. Lenkija iš Europos fondų gauna gana daug lėšų infrastruktūriniai projektams, tačiau pirmenybę teikia kelių tiesimui link Berlyno ir piečiau link Čekijos.

Prakalbus apie Lenkijos kelius, E. Petruškevičius prisiminė kaip XX a. aštuntajame dešimtmetyje keli Lenkijos lietuviai lankėsi Lietuvoje ir, aišku, jais rūpinosi ir vaišino Lietuvos kultūrinių ryšių su tautiečiais užsienyje komitetas. Organizacija pakankamai aiški, prižiūrėdavo Lietuvoje apsilankančius užsienio lietuvius, kad šie nesidomėtų kuo nedera ir nesilankytų, kur jiems nepriklauso. Tai štai, to Ryšių su tautiečiais užsienyje komiteto pirmininko pavaduotojas Vytautas Kazakevičius kolegai žurnalistui E. Petruškevičiui, *Aušros* leidinio redaktoriui, papasakojo istoriją apie lietuviškus kelius.

Atvažiavo gimtinės aplankyti šešios pagyvenusios lietuvės iš JAV, buvo įsodintos į autobusiuką *Latvija* – važiavo iš Vilniaus į Kauną. Damas

lydintis asmuo įsijautęs pasakojo, kaip Lietuvos kelininkai projektavo tą autostradą, kaip statė, kiek kubinių metrų žemių supylė ir kiek asfalto paklojo. Pasakojo išsijuosęs, kol baigė pasakoti, jau privažiavo Kauną. *Gal bus klausimų?* – klausia kelionės vadovas. Damos tyli, o viena ir sako: *Sūneli, tu nesijaudink, net ir Amerikoje pasitaiko tokių šunkelių.*

V. Kazakevičius galėjo sau leisti tokias istorijas pasakoti. Kitą kartą jis išdėstė E. Petruškevičiui stebėtiną ateities viziją. Abu ėjo pro Vilniaus arkikatedrą, tada veikusių kaip *Paveikslų galerija*, ir V. Kazakevičius pradėjo kalbą: *Eugenijau, ateis geri laikai...* E. Petruškevičius pastatė ausis: ar gali būti geresni laikai už tuos, kurie Lietuvoje ir Lenkijoje buvo aštuntajame dešimtmetyje? ... *kai Lietuva bus nepriklausoma*, – dėstė toliau ateities viziją V. Kazakevičius, o E. Petruškevičiaus ausys ištyso kaip kiškio. *Ir nepriklausomoje Lietuvoje*, – varė jau galop V. Kazakevičius, – *susirinkis į šitą aikštę du milijonai vilniečių, atjos ant balto žirgo nepriklausomos Lietuvos prezidentas, pakils į tribūną ir prabilis į minią: „Ladies and Gentlemen!“ O kažkas iš minios sumurmės: Ot, svoloč, rodnuju reč zabył. (Tai bjaurybė, gimtąją kalbą pamiršo).*

Palikime patiems skaitytojams spręsti, kiek pranašystė išsipildė ir kiek dar gali pildytis.

Žytkeimis ar žydkeimis?

Važiuojame per Gura Rovelska, aukščiausią Suvalkijos kalvą, iškilusią 298 metrus virš jūros lygio. Įspūdingos Stankūnų, Vidgirių bei kitos kalvos, yra kas visas jas Sūduvos Alpėmis pavadina. Ant pakelės kalvų sukasi vėjo jėginių sparnai. Pastatytos Europos Sąjungos paramos dėka.

Netoli buvusi Prūsijos siena. Kelias veda pro Vizainis (Wizajny). Po Pirmojo pasaulinio karo valsčiaus viršaičiu čia buvo išrinktas lietuvis, nes daugiau kaip pusė miestelio gyventojų dar buvo lietuviai. Šiuo metu išliko tik jų pavardės, lietuvių beliko trys ar keturios šeimos. Beje, Vizainių vardas kildinamas iš čia gyvenusios jotvingių giminės *veizai*.

Toliau Žytkeimis (vokiškai *Szittkehmen*, literatūroje ir žemėlapiuose dažniausiai lietuviškai rašoma *Žydkaimis*), apie 6 km nuo Vištyčio ežero. Daug kas mano, kad vardas nuo žodžio *žydas*, bet į tokį paklydimą E. Petruškevičius mums neleidžia nuklysti, laiku štai ką paaiškina. Iki 1812 m. Prūsijoje žydams nebuvo leidžiama apsigyventi. Kadangi kaimui daugiau kaip 400 metų, tai

negalėjo čia būti jokių žydų. Galime pasakyti tik tiek, jog būta jotvingiško žodžio, kurio šaknis turėjo būti *zyt-*. Priminsime, kad jotvingiai neturėjo garsų *ž, č*, kaip ir latviai tarė *z, c*. Kad jotvingiškai *keimas* lietuviškai yra *kaimas*, abejonių nekyla.

Iki Pirmojo pasaulinio karo čia vien lietuvininkų gyventa, net iki 1945 m. dauguma gyventojų čia buvo lietuvininkai. Miestelio evangelikų bažnyčioje tik du kartus per mėnesį pamaldos vykdavo vokiškai, o visos – tik lietuviškai. Deja, 1914–1939 m. laikotarpiu tie lietuvininkai sugebėjo smarkiai suvokietėti. Nuo 1938 m. naciai suvokietino senus pavadinimus: *Žytkeimis (Szittkehmen)* tapo *Mehrkirchen*. Antrojo pasaulinio karo metais Rytų frontui atsiritus iki Prūsijos sienų, gauleiterio Ericho Kocho įsakymu visi Rytų Prūsijos gyventojai buvo evakuoti į Vokietijos gilumą. Napanorusius kraustyti su vokiečiais atėję sovietai „evakuavo“ į Sibirą. Likusieji dabar jau Lenkijai priskirtoje teritorijoje buvo paprasčiausiai lenkų išvaryti į Vokietiją.

Kur susiėjo trijų valstybių siena

Ligi Lietuvos sienos 7 km, greit įvažiuosime į buvusią Rytprūsių teritoriją, dar vadinamą *mūsiškai* – Mažoji Lietuva.

E. Petruškevičius sustabdė mūsų autobusėlį ties trikampiu, kur šandien susieina trijų valstybių sienos: Lenkijos, Lietuvos ir Rusijos Karaliaučiaus (Kaliningrado) srities. Unikali vieta: čia pagal Melno taikos sutartį 1422 m. buvo nustatyta valstybinė siena, galiojusi iki 1945 metų. Pirmiausia ši siena skyrė Kryžiuočių ordino valdas ir Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę. Vadinasi, ligi šiol važiuojame Lietuvos valstybei pagal 1422 m. sutartį priklausiusiomis teritorijomis. Be jokio krestelėjimo iš LDK buvusių valdų įvažiuojame į Ordinui kadaise priskirtą teritoriją.

Vėliau čia ėjo Prūsijos karalystės ir Jungtinės Dviejų Tautų Respublikos siena. Dar vėliau – Lenkijos ir Vokietijos siena. 1945 m. jokios sienos neliko, kai J. Stalinas du trečdalius buvusios Rytprūsių teritorijos padovanojo Lenkijai.

Kaip elgtasi su vietovardžiais

Taigi nuo šio trikampio prasideda buvę Rytprūsiai, nuo 1871 m. tapę Vokietijos teritorija. Mums tai – Mažoji Lietuva, donelaitiškoji žemė. Gryniausi lietuviški vietovardžiai,

Kadaise čia susiėjo trijų valstybių sienos

kokių nerasime šiandien nei Punsko, nei Seinų krašte. Visi lietuviški vardai puikiausiai išliko.

Lenkupė, Skaisgiriai, Žytkeimis, Galviečiai, Būdviečiai ir t. t. Josifas Stalinas dalydamas kaip šventinį pyragą Rytų Prūsiją, nenuskriaudė Lenkijos. Atsirėžęs trečdalį Rytprūsių Rusijos Federacijos naudai, ten įsteigė Kaliningrado sritį.

Kaip nutiko su lietuviškais vietovardžiais Rusijai priklausiančioje Ka-

liningrado srityje tikriausiai visiems aišku: neliko nė vieno seno pavadinimo. O kaip darė lenkai jiems tekusioje Rytprūsių dalyje? Vykto svarstymai. Kai kas siūlė vokiškus pavadinimus versti į lenkų kalbą. Radikaliau mąstantiems atrodė teisinga sukurti naujus lenkiškus vardus, kaip kad rusai jau buvo padarę gretimoje Kaliningrado srityje. Vis dėlto nutarta kitaip veikti. Buvo sudaryta Valstybinė vietovardžių ir vandenvardžių atstatymo komisija. Tam reikalui buvo pakviesti iš Krokuvos Jogaillaičių universiteto mokslininkai, daugiausia istorikai ir kalbininkai. Nepamiršti ir autoritetingi iš tarpukario laikų žinomi Lenkijos kraštyrininkai.

Prasidėjo darbas. Buvo tyrinėjami archyvai, kol pavykdavo nustatyti vietovės prūsišką, lietuvišką ar jotvingišką vardą. Jei tokį pavykdavo rasti, tai žodžio šaknį palikdavo baltišką, o galūnę pridurdavo slavišką, t. y. lenkišką. Tokiu būdu išliko tokie vardai kaip *Galdapė (Goldap)*, *Galviečiai*, *Skaisgiriai* ir kiti baltiški vardai. Ir taip iki Žemutinės Vyslos, iki Marienburgo.

Jei kurių nors vietovių baltiškų vardų nustatyti nepavykdavo, nes kai kurias gyvenvietes ar piliavietes jau buvo įkūrę kryžiuočiai, tai toms vietoms buvo suteikti jau lenkiški pavadinimai. Tokia tų vietovardžių istorija. Civilizuoto sprendimo atvejais.

Bus daugiau

Gediminas Zemlickas

ŠIAULIŲ
UNIVERSITETAS

skelbia viešą konkursą eiti pareigas šiose katedrose ir mokslo centruose:

Menų fakultete:

Dizaino katedroje – lektorius (1 etatas);
Piešimo katedroje – docento (1 etatas).

Specialiosios pedagogikos fakultete:

Socialinės pedagogikos ir psichologijos katedroje – docento (1 etatas).

Technologijos fakultete:

Elektronikos katedroje – asistento (1 etatas);

Biologinių tyrimų moksliniame centre:

– vyriausiojo mokslo darbuotojo (0,5 etato);
– vyresniojo mokslo darbuotojo (0,5 etato);
– jaunesniojo mokslo darbuotojo (0,5 etato);
– jaunesniojo mokslo darbuotojo (0,25 etato).

Dialektologijos centre:

– vyresniojo mokslo darbuotojo (0,5 etato).

Energetikos ir ekologiškai švarių technologijų moksliniame centre:

– jaunesniojo mokslo darbuotojo (1 etatas).

Moters studijų centre:

– vyresniojo mokslo darbuotojo (0,5 etato);
– jaunesniojo mokslo darbuotojo (0,5 etato).

Socialinių tyrimų moksliniame centre:

– vyresniojo mokslo darbuotojo (2 etatai);
– jaunesniojo mokslo darbuotojo (1 etatas).

Specialiojo ugdymo moksliniame centre:

– vyriausiojo mokslo darbuotojo (2 po 0,25 etato);
– vyresniojo mokslo darbuotojo (0,5 etato);
– vyresniojo mokslo darbuotojo (3 po 0,25 etato);
– jaunesniojo mokslo darbuotojo (3 po 0,25 etato).

Visuomenės sveikatos moksliniame centre:

– vyresniojo mokslo darbuotojo (0,25 etato).

Dokumentai priimami tris savaites nuo konkursų paskelbimo spaudoje dienos adresu: Šiaulių universiteto Personalo skyrius, Vilniaus g. 88, LT-76285 Šiauliai; tel.: (8 ~ 41) 59 57 50, 59 57 51.

Šiaulių universiteto dėstytojų ir mokslo darbuotojų atestavimo ir konkursų pareigoms eiti nuostatai pateikti Universiteto interneto puslapyje: <http://www.su.lt> Tarnybų ir skyrių naujienos. Personalo skyrius.

Rektorius

Laiko dūžiai skelbia: Vilniaus universitetui 425 metai

Senojo universiteto kiemelio architektūriniai akcentai

Atkelta iš 1 p.

nariai, buvę Universiteto rektoriai – prof. Jonas Kubilius ir prof. Rolandas Pavilionis su žmona, diplomatinio korpuso nariai, Katalikų bažnyčios atstovai, Rektorių konferencijos nariai, užsienio šalių universitetų rektoriai ir prorektorai, garbės daktarai bei kiti svečiai.

Skamba varpas, Didžiajame kieme prie Šv. Jonų bažnyčios aidi fanfaros. Iš Centrinį rūmų per Didįjį kiemą pajuda ceremonijos dalyviai. Vilniaus universiteto vėliavą įneša prof. Rolandas Kazlauskas, Chemijos fakulteto dekanas, šalia jo – du studentai – Senato nariai. Vėliavnešiai neša fakultetų vėliavas. Kiek atsilikę eina Senato komisijos nariai, kamieninių akademinų padalinių vadovai, dekanai. Toliau eina togomis pasipuošę Universiteto garbės daktarai, Lietuvos rektorių konferencijos nariai, užsienio šalių universitetų rektoriai ir prorektorai.

Nešamas dėklas su rektoriaus skeptru, ir tai, ko gero, didžiausia šios procesijos intriga, Universiteto mecenatų diplomai ir Universiteto antspaudai. Įžengia VU Tarybos pirmininkas advokatas Kazimieras Motieka ir Senato pirmininkas prof. Vyngintas Bronius Pšibilskis. Eiseną užbaigia rektorius prof. Benediktas Juodka.

Choras ir vargonai atlieka *Gaudemus igitur*. Choralo garsams aidint trys renesanso epochos drabužiais apsirengę aktoriai iš popieriaus ritinių skaito Vilniaus universiteto steigimo dokumentų ištraukas lotynų ir lietuvių kalbomis. Jiems baigus tilsta muzika – tolsta „laiko dūžiai“.

Mirusieji moko gyvuosius

Tyliai grojant muzikai iš zakristijos pasirodo grupė žmonių su gėlių puokštėmis rankose.

Langų vitražuose – Vilniaus universiteto simbolika

Katalikų bažnyčios vardu prakalbą taria vyskupas Jonas Boruta SJ

Apie senojo universiteto skeptro likimą kalba Senato pirmininkas prof. Vyngintas Bronius Pšibilskis

Jie sustoja priešais centrinį altorių. Rektorių, Tarybos ir Senato pirmininkai grupės atstovams paduoda iš anksto paruoštas tris gėlių puokštes.

Iškilmų dignitorius Vytis Vidūnas, Orientalistikos centro vadovas, taria: *Mortui dicent vivos – Mirusieji moko gyvuosius. Šios gėlės yra skirtos buvusiems rektoriams, garbiems profesoriams atminti ir bus padėtos ant jų kapų Vilniaus Rasų ir Bernardinų kapinėse.*

Gėles neša fakultetų atstovai, kurie sutvarkė ir prižiūri senojo Universiteto profesūros kapus. Jiems vadovauja Ekonomikos fakulteto lektorius Petras Venantas Mačiekus, kuris su kraštotyros entuziastais dar ruošiantis paminėti Universiteto įkūrimo 400-ąsias metines, išaiškino ir ilgus metus globojo senojo Universiteto profesorių kapus.

Gėlių nešėjų eisena apleidžia bažnyčią, sėda į autobusą ir važiuoja į Rasų ir Bernardinų kapines.

Kam priklauso Vilniaus universiteto senasis skeptras

Dignitorius į tribūną kviečia Vilniaus universiteto Senato pirmininką prof. V. B. Pšibilskį. Jis sveikina visus susirinkusiuosius su švente ir praneša, kad ištaisoma kadaise Vilniaus universitetui padarytoji didžiulė skriauda.

Rusijos caro Nikolajaus I įsakymu 1832 m. Imperatoriškasis Vilniaus universitetas buvo uždarytas, iš Vilniaus buvo išvežta ir svarbiausioji Universiteto insignija – rektoriaus skeptras, kurį pirmajam rektoriui Petruui Skargai SJ 1579 m. įteikė Lietuvos ir Lenkijos karalius Steponas Batoras. Skeptras simbolizavo rektoriaus galias ir Vilniaus universitetui suteiktą autonomiją.

Skeptras buvo aukšto meninio lygio renesanso meno kūrinys. Deja, uždarius Vilniaus universitetą, kartu su kitomis meno vertybėmis, bibliotekoje

saugomais inkunabulais jis buvo išvežtas į Rusiją. Suprantama, kad Lietuvai 1918 m. atkūrus Nepriklausomybę, buvo imtasi žygių šį skeptrą sugrąžinti. 1920 m. liepą pasirašius Lietuvos ir Rusijos taikos sutartį, atsirado reali galimybė tai padaryti. Pirmajame derybininkų posėdyje net buvo prieita sutarimo, jog skeptras gali būti grąžintas Lietuvai, kai tik paaiškės, kur jis yra.

Deja, sovietinė Rusija lengviau sutartis pasirašydavo negu jas vykdydavo. Dėl politinės padėties pokyčių deryboms nutrūkus, o vėliau atnaujinus, paaiškėjo, kad Ermitažo, kur saugotas skeptras, vadovai visomis išgalėmis siekė įrodyti savo šalies politiniams vadovams, jog šis skeptras esąs pernelyg didelė vertybė, kad ją būtų galima taip lengvai grąžinti.

Įvairiomis dingstimis atsakymas lietuviams buvo atidėliojamas. Vėliau prieita genialiai paprastos išvados: jei Lietuvai nuspręsta skeptro negrąžinti, tai geriausia bus skeptro išviso „nerasti“... Taip Vilniaus universiteto skeptras staiga „dingo“ iš Ermitažo katalogų bei inventorinių aprašų.

1979 m. artėjant Vilniaus universiteto 400 įkūrimo metų jubiliejui taip pat susirūpinta rektorius skeptro grąžinimu. Tačiau sovietmečiu senojo universiteto regalijos bei insignijos tebuvo tik „viduramžių atgyvenos“, apie kurias geriau neužsiminti. Oficialiai Ermitaže Vilniaus universiteto skeptras „neegzistavo“, panašiai kaip Ribentropo-Molotovo slaptieji protokolai.

Artėjant 425 metų sukakčiai vėl atgijo lietuvių noras susigrąžinti savo istorinę relikviją. Tačiau nors Rusija visam pasauliui deklaruoja esanti demokratška valstybė, kuriai priimtinos europietiškos vertybės ir šį kartą neskubėta duoti teigiamo atsakymo. Buvo sakoma, kad Rusijos prezidento Vladimiro Putino oficialaus vizito į Lietuvą metu skeptras tikriausiai bus grąžintas, kaip geros valios ženklas. Deja, kol kas vizitas neįvyko, tad ir skeptro tolesnė ateitis neaiški. Kai kurių Rusijos veikėjų aplinkoje sklaido mintys, kad už šią istorinę insigniją Rusija iš Lietuvos galėtų pareikalauti ir kai kurių jai aktualių istorinių ar meninių vertybių.

Skeptras vėl Universiteto rektorius rankose

Rengiantis Vilniaus universiteto 425-osioms metinėms buvo nuspręsta pagaminti tiksliai Vilniaus universiteto rektorius skeptro kopiją. Ši iniciatyva priklauso Universiteto Tarybos nario Vaclovo Šleinotos vadovaujamai akcinei bendrovei *Vilniaus*

Vingis. Sudėtingą kopijos liejimo darbą padarė konkursą laimėjusi bendrovė *Metalo forma*. Skeptras pagamintas iš sidabro ir paausuotų detalių, sveria 1250 gramų.

Iškilmingoje eisenoje prieš tai skeptro kopiją nešęs prof. Juozas Rimantas Lazutka paduoda dėklą su skeptro Senato pirmininkui V. B. Pšibilskui. Pastarasis išima skeptrą iš dėklo ir įteikia rektoriui B. Juodkai. Šis iškilmingas aktas palydimas karštais iškilnių dalyvių plojimais. Rektorius atsisėda į savo vietą, dešinėje rankoje vertikaliai laikydamas naująjį skeptrą, kaip Universiteto istorinės garbės ir jo vadovo galių simbolį.

Tegul magnificencija 82-asis Vilniaus universiteto rektorius Benediktas Juodka ir daugybė kitų būsimųjų Universiteto rektorių naudojasi savo galios, Universiteto garbės ir autonomijos simboliu, ir tegul visada turi galvoje Vilniaus universiteto naudą ir aukščiausią gerovę, – paskutinius kelis žodžius Senato pirmininkas ištarė lotynų ir lietuvių kalbomis.

Atrodo, kad Rytų kaimynas praleido dar vieną gerą progą įrodyti, kad jam priimtinos ir svarbios europietiškos gyvenimo vertybės ir kad jis vertina geros kaimynystės ryšius su Lietuva.

Šviesos šaltinis, rodantis kelią į ateitį

Gavęs žodį savo prakalboje rektorius prof. Benediktas Juodka pažymėjo, kad Vilniaus universitetas išstisus

Architektūra išsaugojo senojo universiteto dvasią

šimtmečius buvo svarbiausias mokslo ir kultūros centras, suvaidinęs ir tebevaidinantis didžiulį vaidmenį mūsų valstybės istorijoje. Kaip ir pati valstybė jis klupo ir tiesėsi, buvo uždaromas ir atidaromas, bet visados išliko šviesos šaltinis, rodantis kelią į ateitį.

Rektorius priminė svarbiausius Vilniaus universiteto steigimo etapus: Vilniaus vyskupo Valerijono Protasevičiaus 1569 m. pasikviestus jėzuitus,

1570 m. liepos 17 d. įsteigtąjį Vilniaus jėzuitų kolegiją ir tais pat metais – biblioteką. Jai pradžia davė vyskupo V. Protasevičiaus ir karaliaus Žygimanto Augusto dovanotos knygos.

Dar steigdamas kolegiją, V. Protasevičius mintyse jau matė būsimąjį universitetą. Vyskupas neapsiriko, nes jau po kelerių metų iš kolegijos išėjo universitetinėms studijoms pasirengę jaunuoliai. 1578 m. liepos 7 d.

Lvove karalius Steponas Batoras, paremdamas V. Protasevičiaus sumanytą davė raštą, pagal kurį Vilniaus kolegija turi būti pertvarkyta į akademią. Tačiau Lietuvos ir Lenkijos karaliaus raštai Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje galėjo būti vykdomi tik tada, jei buvo gaunamas Lietuvos kanclerio arba vicekanclerio pritarimas, t. y. prie karaliaus įsakymų turėjo būti pridėtas LDK antspaudas. Kadangi LDK kancleris Eustachijus Valavičius buvo reformatas, tai karaliaus privilegijos, stiprinančios jėzuitų ir katalikų bažnyčios pozicijas, neskubėjo antspauduoti. Vilniaus vyskupui nieko kito neliko, kaip laukti į Vilnių atvyksiančio karaliaus, iš kurio tikėjosi gauti naują privilegiją, leidžiančią steigti akademią ir universitetą.

Tokia proga nušvito: 1579 m. balandžio 1 d. Steponas Batoras Vilniuje pasirašė naują privilegiją, pagal kurią Vilniaus kolegija pertvarkoma į akademią ir universitetą (*Academia et Universitas Vilmensis*). Privilegija universitetui suteikė plačią autonomiją, visi profesoriai, daktarai, magistras, bakalaurai, visi studentai apskritai ir kiekvienas atskirai kartu su jų rektoriumi buvo atleisti nuo bet kurios dvasinės ir pasaulietinės jurisdikcijos, taip pat nuo visų mokesčių, rinkliavų ir bet kokių kitų prievolių.

Taigi 1579 m. balandžio 1 d. karaliaus Stepono Batoro privilegija ir yra svarbiausias Vilniaus universiteto steigimo dokumentas. Tų pačių

Nukelta į 12 p.

Iškilnių ceremonijoje – renesansiniai motyvai

LR prezidentas Valdas Adamkus sveikina Vilniaus universiteto rektorių Benediktą Juodką, Senato pirmininką prof. Vygintą Bronių Pšibilskį ir Tarybos pirmininką Kazimierą Motieką

Senato pirmininkas V. B. Pšibilskis įteikia skeptrą rektoriui B. Juodkai

Laiko dūžiai skelbia: Vilniaus universitetui 425 metai

Atkelta iš 11 p.

metų spalio 30 d. popiežius Grigalius XIII pasirašė bulę, suteikinčią Vilniaus kolegijai universiteto statusą ir skelbiančią jį nepriklausomu nuo vyskupo, metropolitų ir pasaulietinės valdžios.

Žengęs toliausiai į Europos rytus

Vilniaus universitetas tapo toliausiai į Europos rytus nutolęs universitetas. Rektorių B. Juodka priminė, kad tik 1632 m. buvo įsteigtas Tartu universitetas (Academia Gustaviana), 1640 m. universitetas Turku mieste Suomijoje ir tik 1755 m. pirmasis universitetas Rusijoje – Maskvos universitetas.

Vilniaus universiteto studijos prasidėjo nuo filosofijos ir teologijos fakultetų, vėliau buvo įsteigti teisės ir medicinos fakultetai. Universiteto klestėjimas XVII a. pirmojoje pusėje baigėsi prasidėjus karams, į kuriuos įsivėlė Lietuva. Valstybei tekusius išmėginimus reikėjo išgyventi ir Vilniaus universitetui.

Lietuvai 1795 m. patekus į Rusijos imperijos sudėtį, Vilniaus universitetas 1803 m. caro Aleksandro I įsaku tapo Imperatoriškuoju universitetu, didžiausiu ir autoritetingiausiu imperijoje. Jame dirbo ištis pasaulinės įžymybės: gamtininkas Stanislovas Bonifacas Jundzilas,

chemikas Andrius Sniadeckis, medikai Johanas ir Jozefas Frankai, anatomas Liudvigas Heinrichas Bojanus, istorikas Joachim Lelevelis ir daugelis kitų.

Rektorius priminė ir to meto Vilniaus universiteto auklėtinius, kurie plačiai pagarsėjo: istorikai Mykolas Balinskis, Teodoras Narbutas, Juozapas Ignatas Kraševskis, Simonas Daukantas, poetai Adomas Mickevičius ir Julius Slovackis, Čilės švietimo sistemos reformatorius ir Santjago universiteto daugiametis rektorius geologas Ignatas Domeika bei daugelis kitų.

1831 m. Lietuvoje išplito prieš Rusijos okupaciją nukreiptas sukilimas, siekęs atkurti Jungtinę Abiejų Tautų Respubliką. Studentai buvo vieni aktyviausių sukilimo dalyvių. Sukilimą nuslopinus 1832 m. gegužės 1 d., Rusijos caras Nikolajus I pasirašė įsaką, kuriuo Imperatoriškasis Vilniaus universitetas buvo uždarytas. Jo istorinės insignijos buvo išvežtos: Stepono Batoro dovanotas rektoriui skeptras atsidūrė Ermitaže, Sankt Peterburge, o antspaudai – Valstybiniame istorijos muziejuje Maskvoje. Į Rusiją buvo išvežti reti Vilniaus universiteto bibliotekos rinkiniai, meno vertybės.

Taip Lietuvą siekta atriboti nuo intelektualinio gyvenimo, kuris Europoje pirmiausia siejamas su universitetiniu gyvenimu. Tai buvo tik represijų pradžia. Nuslopinus 1863 m. sukilimą,

Lietuvoje buvo uždrausta spausdinti lietuviškas knygas lotynišku šriftu, ir šis carinės valdžios sprendimas galiojo nuo 1864 m. iki 1904 metų. 1883 m. Pulkovo observatorijos žinion buvo perduota ir Vilniaus universiteto observatorija, veikusi nuo 1753 metų. Įranga buvo demontuota ir išvežta į Pulkovą prie Sankt Peterburgo.

Buvo laikai, nepalankūs laisvės ir tiesos paieškoms

Tik atkūrus Lietuvos Nepriklausomą valstybę jau 1918 m. gruodžio 5 d. Lietuvos Valstybės Taryba įstatymu patvirtino Vilniaus universiteto Statutą. Įstatyme teigiama, kad Vilniaus universitetas atgaivinas nuo 1919 m. sausio 1 dienos. Jis yra mokslo ir mokymo įstaiga ir 1832 m. uždaryto Vilniaus universiteto paveldėtojas.

Deja, atkurtasis Vilniaus universitetas nespėjo pradėti veikti, nes 1919 m. sausio pirmosiomis dienomis Vilnių užėmė iš pogrindžio išėjusių lenkų ginkluotosios pajėgos, o po kelių dienų ir Raudonosios armijos daliniai. 1919 m. balandį Vilnius buvo užimtas Lenkijos kariuomenės, o rugpjūčio 28 d. Lenkijos vadovas Juzefas Pilsudskis pasirašė dekretą dėl lenkiškojo Stepono Batoro universiteto Vilniuje atidarymo.

Vilniaus netekę lietuviai 1922 m. vasario 16 d. Kaune, laikydamiesi 1918 m. gruodžio 5 d. Vilniaus universiteto Statuto, atidarė Lietuvos universitetą. Lietuviškojo Vilniaus universiteto veiklos nauja pradžia – 1939 m. gruodžio 15-oji. Nespėjus reorganizuoti Universiteto veiklos, 1940 m. birželio 15 d. prasidėjo nauja Lietuvos okupacija – sovietinė. Naujasis režimas visais įmanomais būdais stengėsi sovietizuoti šalį, nepaliko nuošalyje ir universiteto. Šį procesą nutraukė tik Vokietijos pradėtas prieš Sovietų Sąjungą karas.

Gedimino Žemlicko nuotraukos

Universiteto Didysis kiemas iškilnių ceremonijai baigiantis

Deja, 1943 m. kovo 17 d. Vokietijos nacių okupacinė valdžia Vilniaus universitetą uždarė, prieš profesūrą ir lietuvių inteligentiją prasidėjo represijos.

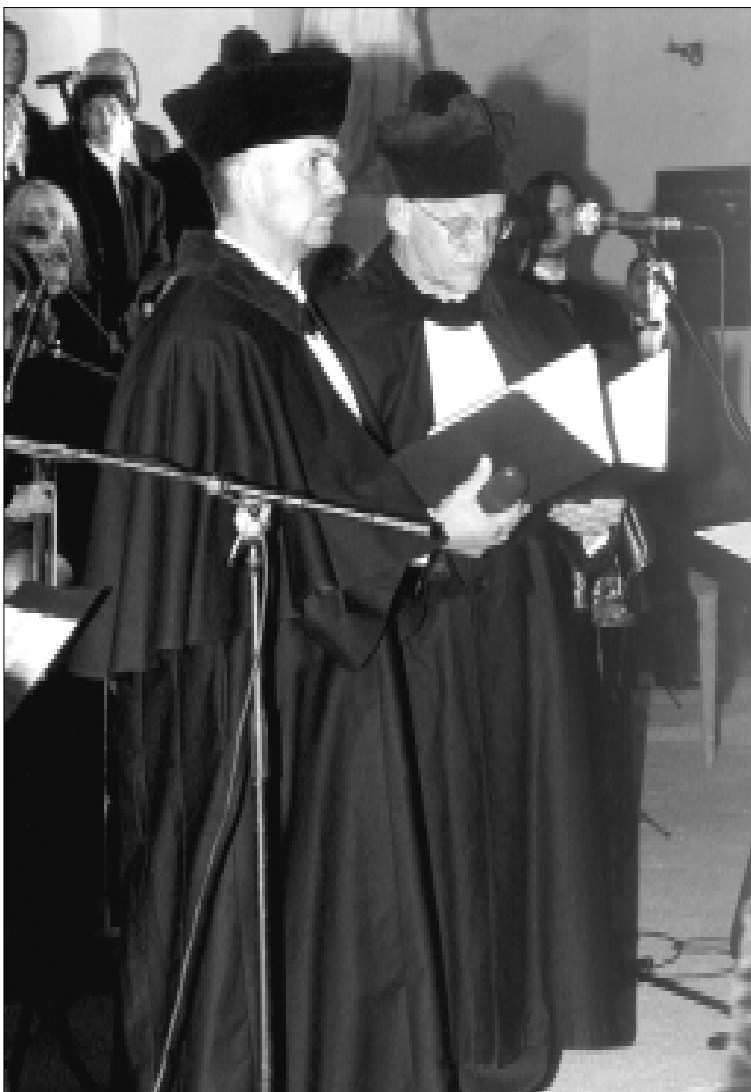
Tiek lenkiškąjį, tiek lietuviškąjį, tiek sovietinį Vilniaus universiteto veiklos etapus rektorių B. Juodka vertina kaip dažnai nepalankius laisvės ir tiesos paieškoms. Universitetui nuolat tekdavo būti priklausomam nuo nacionalizmo ir totalitarizmo ideologijos, taigi XX a. šiai *Alma mater* nesuteikė galimybės prilygti senojo Universiteto didybei ir šlovei.

Laisvės geidulio nesugebėjo niekas nuslopinti

Tiesa, senoji Universiteto biblioteka su jos gausiais rinkiniais, paga-

liau ir senasis architektūrinis Universiteto pastatų ansamblis dar tebebuvo ta tvirta rišančia grandimi su praeitimi. Vis dėlto svarbiausia buvo ir lieka senojo Universiteto dvasia. Jos taip ir nepavyko numarinti nei buvusiems politiniams režimams, nei mažąją žmogiskumu turėjusioms santvarkoms. Universiteto dėstytojams, profesoriams ir studentams teko taikstyti prie režimo reikalavimų, tačiau laisvės geidulys tarp senųjų sienų niekada nebuvo pranykęs.

Teisus rektorių B. Juodka, kai tvirtina, kad Lietuvos atgimimo pradžia laikytini 1979-ieji, kai Vilniaus universitetas pasitiko, minėjo ir šventė savo 400 metų jubiliejų. Tikriausiai, kaip niekada per tuos 400 metų ligi tol Lietuva pajuto: mes turime

Dignitorius Vytis Vidūnas ir sekretorius Algirdas Petras Stabinis skelbia iškilnių ceremoniją baigta

Šventinio koncerto atlikėjai

Rektorius B. Juodka Vilniaus universiteto mecenato diplomą įteikė Bronei Vainauskienei

Universitetą, taigi mes gyvi. Vadina si – ir būsime. Tik tauta, kuri taip sugebėjo švęsti savo Universiteto sukaktį, galėjo sutelkti Sąjūdį, paskelbti Nepriklausomybę ir atkurti savo valstybę.

Kiekvienam Lietuvos žmogui sava Alma Mater

Universiteto Senato nutarimu už Vilniaus universiteto misijos suvokimą ir jos palaikymą, už svarią materialinę paramą *Almae Matri* Vilniaus universiteto mecenatų vardai suteikiami p. Audronė Niedvarienei ir p. Julijui Niedvarui, p. Bronei Vainauskienei ir p. Gedvidui Vainauskui. Deja, iškilmingame minėjime dalyvavo ir diplomą iš rektoriaus rankų gauti galėjo tik viena B. Vainauskienė.

Vilniaus universitetas yra sava Alma mater kiekvienam Lietuvos žmogui, jei net jis niekada joje nesimokė, – kalbėjo LR Prezidentas, Vilniaus universiteto garbės daktaras Valdas Adamkus. Labai taiklus pastebėjimas.

Tau, garbusis senasis Universitete, savo iškiliamajam Mokytojui lenkiasi dėkinga Tavo mokinė – Lietuva, – tvirtino LR Seimo Pirmininkas Artūras Paulauskas.

Kokie bepūstų amžių vėjai, būtent čia, tarp šių sienų, buvo svarstomas mūsų tautos ir valstybės kelias, jos istorinė misija. Visada buvo matoma minties perspektyva: nuo istorinės Stepono Batoro privilegijos ir Akademijos steigimą patvirtinančios Grigaliaus XIII bulės iki pat

1988 m. birželio 3 d., kai Lietuvos mokslų akademijos salėje susirinkę Lietuvos intelektualai, daugiausia Vilniaus universiteto auklėtiniai, paskelbė apie Lietuvos persitvarkymo sąjūdžio įkūrimą, – sakė LR Ministras Pirmininkas Algirdas Brazauskas, beje, pastebėjęs, kad visi, kurie nori būti išgirsi, kalba universitetuose. Nes nėra kitos tokios vietos, kur galima kalbėti šios dienos protams ir rytdienos kūrėjams. Mat universitetuose telkiasi lanksčiausi ir žinioms imliausi protai, smalsiausi ir linkę proveržiams bei ieškojimams žmonės.

Šventinėje ceremonijoje taip pat prakalbas pasakė Lietuvos Katalikų bažnyčios vardu – vyskupas dr. Jonas Boruta SJ, LR švietimo ir mokslo ministras Algirdas Monkevičius, Rektorių konferencijos vardu – Lietuvos muzikos ir teatro akademijos rektorius Juozas Antanavičius, Krokuvos universiteto rektorius Franciszek Zeika bei Vilniaus universiteto studentų atstovybės prezidentas Darius Skusevičius.

Šventės dignitorius paskelbė, kad Vilniaus universitetą taip pat sveikina Vilniaus universiteto garbės daktarai Vaclovas Havelas, Zbignevas Brzezinski, Europos universitetų asociacijos prezidentas Erikas Fromontas bei universitetų partnerių rektoriai.

Iškilmingą ceremoniją užbaigė šventinis koncertas ir fakelų fejserija Universiteto Didžiajame kieme priešais Šv. Jonų bažnyčią.

Gediminas Zemlickas

Astronomijos kiemelis nuščiuvęs klausėsi iškilmių fanfarų

LIETUVOS MOKSLO TARYBOS NUTARIMAS

Dėl Lietuvos humanitarinių ir socialinių mokslų plėtros strategijos projekto

2004 m. birželio 21 d. Nr. VI-11
Vilnius

Lietuvos mokslo taryba, išnagrinėjusi Švietimo ir mokslo ministro 2003 m. vasario 20 d. įsakymu Nr. 226 sudarytos darbo grupės (vadovas – doc.dr. Giedrius Viliūnas) parengtą dokumento *Lietuvos humanitarinių ir socialinių mokslų plėtros strategija. Vilnius, 2004* (toliau – Strategija) projektą ir Lietuvos mokslo tarybos ekspertų grupės (vadovė – Tarybos pirmininko pavaduotoja hab. dr. Ingė Lukšaitė) išvadą, pažymi, kad naujajame Strategijos projekte atsižvelgta į daugelį Lietuvos mokslo tarybos ir jos ekspertų grupės siūlymų, išdėstytų Tarybos 2003 m. gruodžio 22 d. nutarime Nr. VI-07. Parengtoji Strategija yra labai svarbus humanitarinių ir socialinių mokslų raidai dokumentas.

Lietuvos mokslo taryba nutaria:

1. Iš esmės pritarti naujajai Strategijos projekto redakcijai.

2. Prieš teikiant Strategiją tvirtinti švietimo ir mokslo ministru siūlyti jos rengėjams kartu su Lietuvos mokslo tarybos ekspertų grupe apsvarstyti pastarųjų išvadoje išdėstytas pastabas ir siūlymus bei atitinkamai patikslinti galutinę Strategijos projekto tekstą. Teikiamame tvirtinti Strategijos tekste atsakyti raiščių nekaitomų trumpinių, sunkinančių lietuviško teksto skaitymą ir suvokimą.

3. Pritarti Lietuvos mokslo tarybos ekspertų grupės siūlymui numatyti strategines priemones, palaikančias humanitarinių ir socialinių mokslų tyrimams būtinas skirtingas mokslo mokyklas, kurios skatintų diskusijų ir skirtingų interpretacijų sambūvį bei ugdytų demokratinės visuomenės savivoką. Tam būtina išlaikyti ir plėtoti susiklosčiusią institucijų – universitetų ir valstybinių mokslo institutų – įvairovę ir sanglaudą. Atitinkamai turėtų būti patikslintas Strategijos skyriaus Stra-

tegijos plėtros uždavinių įgyvendinimo priemonės 3 uždavinio priemonių sąrašas.

4. Rekomenduoti Švietimo ir mokslo ministerijai, kad patvirtintų Strategiją, derindama su Lietuvos mokslo taryba ir Lietuvos mokslų akademija, sudarytų darbo grupes, kurios parengtų svarbiausiųjų humanitarinių ir socialinių mokslų krypčių strategijas, apibrėžtų jų prioritetus ir numatytų įgyvendinimo priemones.

5. Pripažinti, kad tikslinga parengti konkrečius siūlymus (konceptiją), kaip galėtų ir turėtų būti geriau integruojama, koordinuojama ir finansuojama humanitarinių ir socialinių mokslų sričių tyrimus vykdančių institucijų ir tyrėjų veikla. Rekomenduoti parengti humanitarinių ir socialinių mokslų fondo ir jungtinio šių sričių ekspertų komiteto koncepcijas.

Tarybos pirmininkas
prof. habil. dr. Eugenijus Butkus

LIETUVOS MOKSLO TARYBOS

ekspertų grupės išvada apie Švietimo ir mokslo ministerijos iniciatyva rengiamos Humanitarinių ir socialinių mokslų plėtros strategijos bendrosios Lietuvos mokslo plėtros strategijos kontekste projekto galutinę redakciją

2004 m. birželio 18 d.
Vilnius

Lietuvos mokslo tarybos ekspertų grupė, apsvarsčiusi Švietimo ir mokslo ministro 2003 m. vasario 20 d. įsakymu Nr. 226 sudarytos darbo grupės (vadovas doc.dr. Giedrius Viliūnas) parengtą ir pagal pateiktas pastabas, tarp jų ir išdėstytas Lietuvos mokslo tarybos 2003 m. gruodžio 22 d. nutarime Nr. VI-07, pataisyta Lietuvos humanitarinių ir socialinių mokslų strategijos bendrosios Lietuvos mokslo plėtros strategijos kontekste (toliau – Strategija) projekto variantą, pažymi, kad Strategijos – labai reikalingo humanitarinių ir socialinių mokslų raidai dokumento – naujojoje redakcijoje rengėjai atsižvelgė į daugelį Lietuvos mokslo tarybos siūlymų ir pastabų.

Ekspertų grupė nutarė pateiktajam Strategijos projektui iš esmės pritarti, bet siūlyti jį tvirtinti tada, kai bus atsižvelgta į būtinai taisytinus toliau vardijamus dalykus.

Strategijoje turi būti:

1. Numatytos priemonės, palaikančios ir skatinančios kurti humanitariniams ir socialiniams tyrimams būtinas skirtingas mokslo mokyklas, laiduojančias diskusijų ir skirtingų interpretacijų šiuose moksluose sambūvį, kuris reikalingas demokratinės visuomenės savivokai ugdyti. Tam būtina išlaikyti dvinarę – universitetų ir valstybinių mokslo institutų – humanitarinių ir socialinių mokslų sistemą (atitinkamai būtina papildyti skyriaus *Strateginės plėtros uždavinių įgyvendinimo priemonės 3 uždavinio priemonių sąrašą*);

2. Pabrėžta būtinybė išlaikyti esamą valstybinių ir naujų privačių mokslo institutų dermę. Valstybiniai humanitarinių ir socialinių mokslų institutai neturi būti privatizuojami;

3. Pašalinti esminiai dalykiniai skyriaus *Situacijos analizė 1.2.1; 2.1.1; 2.1.3; 2.2.3; 2.2.5* punktų netikslumai;

4. Pataisyti tarpusavyje nesuderinti *SSG matricos* skyriaus *Stiprybių ir Silpnųjų* poskyrių teiginiai;

5. Pataisyta skyriaus *Lietuvos HSM misijos, vizijos ir plėtros prioritetai* teiginio apie Lietuvos humanitarinių ir socialinių mokslų misiją netiksliai formuluotė. Ją siūloma išdėstyti taip (čia ir toliau pabraukti iverptieji žodžiai):

„Lietuvos humanitarinių ir socialinių mokslų misija – plėtojant fundamentinius ir taikomuosius tyrimus tyrinėti Lietuvos visuomenės, jos kultūros, ūkio, valstybingumo istoriją bei dabartinę būklę ir savo tyrimų rezultatus taikyti tolesnei jos plėtrai“;

6. To paties skyriaus poskyrio *Lietuvos HSM prioritetinių plėtros krypčių* pirmoji kryptis suformuluota taip:

„1. Lietuvos visuomenės pilietinės savivokos, kultūrinės ir tautinės tapatybės tęstinumo ir lygiavertės raiškos Europos Sąjungoje ir pasaulyje užtikrinimas“;

7. Skyriuje *Artimiausios strateginės plėtros tikslai ir uždaviniai* pateikti Lietuvos humanitarinių ir socialinių mokslų strateginės plėtros 1 ir 3 tikslai suformuluoti taip:

„1. Nustatyti ir įtvirtinti humanitarinių ir socialinių mokslų fundamentinių ir taikomųjų tyrimų bei socialinės plėtros prioritetus visuomenės pilietinės savivokos, kultūrinės ir tautinės tapatybės, žinių visuomenės ir žinių ekonomikos, globalizacijos tyrimų srityse“;

„3. Užtikrinti Lietuvos humanitarinių ir socialinių mokslų integracijos į Europos Sąjungos bei pasaulio mokslo erdvę ir tarptautinio bendradarbiavimo intensyvumą“;

8. To paties skyriaus antro tikslo 4 uždavinys suformuluotas taip:

„Stiprinti Lietuvos humanitarinių ir socialinių mokslų tarpusavio integracijos, veiklos koordinavimo ir

savireguliacijos institucinės sistemos pagrindus“.

9. Skyriaus *Strateginės plėtros uždavinių įgyvendinimo priemonės 1 uždavinio 1.1 priemonė* suformuluota taip:

„Lietuvos mokslo prioritetinės plėtros krypčių sąrašą papildyti šioje strategijoje suformuluotais humanitarinių ir socialinių mokslų plėtros krypčių prioritetais“.

(Humanitarinių ir socialinių mokslų plėtros prioritetai dar nesuformuluoti).

10. Pataisytos to paties skyriaus 4 uždavinio priemonių formuluotės. Jos pertvarkytinos taip:

10.1. Siūlomam sukurti nacionaliniam humanitarinių ir socialinių mokslų fondui numatyti šių mokslų plėtros finansavimo, bet ne jos koordinavimo ir vadybos funkcijas;

10.2. Sukonkretinti siūlomos steigti Lietuvos humanitarinių ir socialinių mokslų ekspertų tarybos funkcijas ir nurodyti tokios tarybos vietą esamoje mokslo politiką ir vadybą koordinuojančių institucijų sistemoje;

10.3. Valstybės parama gali būti numatoma tik Lietuvos humanitarinių ir socialinių mokslų disciplinų nacionalinių mokslų asociacijų veiklai (plg. 6 uždavinio 6.4.1 priemonė);

10.4. 2005–2006m. sukurti Lietuvos humanitarinių ir socialinių mokslų kompetencijos daugiadisciplininio centro – Humanitarinių ir socialinių mokslų pažangiųjų tyrimų instituto – koncepciją ir pateikti ją svarstyti Lietuvos mokslo tarybai.

10.5. Patvirtinus Strategiją parengti svarbiausiųjų humanitarinių ir socialinių mokslų disciplinų strategijas, prioritetus ir jų įgyvendinimo priemones.

Darbo grupės pirmininkė,
Lietuvos mokslo tarybos
pirmininko pavaduotoja
doc. habil. dr. Ingė Lukšaitė

Pradžia Nr. 15

Vasarą Lietuvoje iš JAV lankėsi Kolumbijos universiteto (Columbia University, New York) profesorius Rimas VAIČAITIS, Lietuvos mokslų akademijos užsienio narys, technikos mokslų atstovas, su kuriuo tęsiame pašnekesį.

Lietuviškas originalumas steigiant universitetus

Gerbiamasis profesoriau Rimai Vaičaiti, kiek supratau iš pašnekesio su Jumis, esate neblogai susipažinęs su Lietuvos universitetų veikla. Kokios esate nuomonės apie mūsų universitetus?

Man atrodo, kad Lietuvoje gali būti viena rimta problema – daug ir susiskaldžiusių universitetų. Mat norint sukurti stiprų universitetą, reikia turėti kone visus įprastus fakultetus. Amerikoje aukštajai mokyklai neįmanoma įgyti universiteto vardo, jei-ku nėra didesnės dalies visų būtinų fakultetų: medicinos, teisės, inžinerijos, verslo, humanitarinių mokslų ir t. t.

O kaip technikos universitetai?

Jie nevedinami universitetais, bet institutais. Antai labai geras ir pagarsėjęs yra Masačusetso institutas. Panašiai Kalifornijos technologijos institutas. Būdami labai aukšto lygio institutai, jie vis dėlto nepretenduoja į universiteto vardą, nes yra siauresnio profilio.

Lietuvoje aš matau visai kitą universitetų sistemos modelį, skirtingą nuo įprasto visame pasaulyje. Kita problema – jaunų dėstytojų ir mokslininkų ateitis. Bijau, kad greit labai nedaug tų jaunųjų Lietuvoje pasilikis. Jau dabar jaunų dėstytojų Lietuvos universitetuose yra labai mažai, dauguma yra vyresnio amžiaus. Jie įsikibę laiko savo kėdes, nes nelabai daug kur galėtų eiti. Jaunimui darbo sąlygos ne kažin kokios. Dėstytojai labai apkrauti pedagoginiu darbu, neužtenka laiko moksliniam darbui. Jei Amerikoje nepaprastas dėmesys kreipiamas į jaunus mokslininkus ir dėstytojus, tai Lietuvoje to nematau. Europos Sąjungos šalyse jaunimui daug palankesnės sąlygos, tad geriausi iš Lietuvos labai greitai išsilakstys.

Apskritai Lietuvos aukštosios mokyklos nėra prastos, tik, kartojau, kai kurios sritys per siaurai suskirstytos. Todėl ir specialistai rengiami dar per siauro profilio. Suprantu, kad tai buvo labai įprasta dar nuo sovietinių laikų. Amerikoje stengiamasi absolventą parengti daug plačiau, nespecializuoti, nes kas keleri metai keičiasi technologijos, nuolat tenka prisitaikyti iš naujo. Siauro profilio specialistams daug sunkiau persikvalifikuoti.

Tačiau ką tenka nuolat girdėti iš Lietuvos mokslo administratorių: kad minkas mūsų mokslininkų darbo našumas, išspausdinama pernelyg mažai straipsnių tarptautiniuose prestižiniuose ir ISI žurnaluose. Žodžiu, kalti mokslininkai,

Intelektas – svarbiausia, ką Lietuva gali pasiūlyti pasauliui (2)

Profesorius Rimas Vaičaitis Vilniaus senamiestyje

bet ne Lietuvos mokslo ir studijų sistema. O kaip mano užsienio mokslo žmonės: Lietuvos mokslininkai ir pedagogai per daug jėgų eikvoja pedagoginei veiklai, todėl mokslui nelieka nei jėgų, nei laiko.

Amerikos universitetuose profesorius per savaitę turi apie 5 val. paskaitų, labai retai daugiau. Aišku, dar tenka konsultuoti studentus, bet 60 proc. laiko jam paliekama dirbti mokslinį darbą. Tada jis gali rašyti mokslinius straipsnius, važiuoti į konferencijas ir t. t. Reikalaujama, kad jaunas žmogus kasmet išvažiuotų į 4–5 konferencijas. Jei to nėra, sunku bendrauti su kitų šalių mokslininkais, orientuotis, kas toje srityje daroma pasaulyje. Tiesa, dabar jau nemažai informacijos pavyksta gauti internetu.

Štai kodėl Lietuvos mokslas man vis dar atrodo pernelyg lokalus, nes mokslininkams dar nėra pakankamai gerų galimybių pasireikšti.

Ne per daug, bet per mažai

Dėstytojai perkrauti pedagoginiu darbu, nes jų stinga. Kita vertus, jaunimui įsivirtinti sunku. Ar ne paradoksas? Be to, vis netyla kalbos, kad Lietuvoje mokslo per daug, girdi, stengiamės apžioti mažai valstybei pernelyg didelį kašni.

Nemanau, kad Lietuvoje per daug mokslininkų. Valstybei reikia intelekto, jo reikės ir ateityje. Juk nenustebins Lietuva nei milžiniška pramone, nei ypatingomis naudingomis iškasenomis. Visa, ką Lietuva pajėgi pasiūlyti – tai in-

telektą. Jei yra išsismokslinusių žmonių, atsiranda ir naujų veiklos galimybių – versle, intelektinėje veikloje ir panašiai.

Taigi mokslininkų Lietuvoje nėra per daug. Tik dabar, pereinamuoju laikotarpiu, kartais gali atrodyti, kad per daug, tačiau kai Lietuva tvirtiau pasijus Europos Sąjungoje, neabejoju, kad bus įsitikinta, jog Lietuvoje pernelyg mažai mokslininkų.

Integracija į Europos Sąjungą mus įpareigoja kuo aktyviau bendradarbiauti tarptautiniu mastu. Tačiau bendradarbiaudami būtent geriausi pirmieji ir išsilakstys. Kaip įveikti tą prieštaravimą?

Suderinti nebus lengva. Viskas susiję su finansais. Jei bus lėšų neblogai mokėti jauniems mokslininkams, jie, aišku, liks Lietuvoje. Dabar kiek geresnės galimybės gauti grantų, t. y. stipendijų bei kontraktų iš Europos Sąjungos šalių. Per tai atsiranda galimybių grantus ir kontraktus gauti ir iš JAV. Aišku, visa tai labai sustiprintų Lietuvos mokslininkų tarptautines pozicijas. Neabejoju, kad šis tarptautinis Lietuvos mokslininkų bendradarbiavimas ateityje dar labiau plėsis. Lietuva tik įstojo į Europos Sąjungą, dar praeis metai kiti, kol reikalai išlinguos.

Tarptautinis bendradarbiavimas gelbsti nuo sąstingio

Amerikos nacionalinio mokslo fondo atstovė „Mokslo Lietuvai“ duotame

interviu pareiškė: „Netiesa, kad Amerika visą mokslą nori sukaupti savo valstybėje. Amerika nori, kad stiprūs moksliniai centrai būtų išdėstyti visame pasaulyje, su kuriais mes galėtume bendradarbiauti ir mokslą plėtoti“.

Absoliuti tiesa: lygiai taip pat su verslais ir kitomis sritimis. Jeigu Amerika būtų labai toli pažengusi, bet nereturėtų su kuo prekiauti, nebūtų kam eksportuoti savo gaminių, taip pat negalėtų importuoti prekių iš kitų šalių, tai grėstų sąstingiu pačiai Amerikos ekonomikai. Geriausia, kai visame pasaulyje visur neblogai klostosi reikalai. Lygiai tą patį galima pasakyti ir apie mokslą. Kuo stipresnis bus Lietuvos mokslas, tuo geriau seksis bendradarbiauti su kitomis valstybėmis.

Tačiau ir JAV vyriausybė turėtų suvokti, kad Amerika skolinga Europos ir Azijos valstybėms, kurių intelektiniu potencialu naudojasi.

Man atrodo, kad geriausia, ką gali Amerika, ir ką iš dalies ji daro, tai teikti kontraktus kitų šalių mokslininkams. Tie kontraktai savo finansine išraiška yra daug didesni ir lengviau gaunami, nei Europos Sąjungoje. Amerikoje taip pat yra biurokratijos, bet jos mažiau nei Europoje.

Vadinasi, per kontraktus su nacionalinėmis Amerikos laboratorijomis Lietuvos mokslininkams gali atsiverti nemažai naujų galimybių. Toks bendradarbiavimas naudingas ir Amerikos laboratorijoms, nes jos uždirbs iš lietuvių, kuriems moka daug mažesnę atlygin-

ma, negu tektų mokėti Amerikos mokslininkams. Tai akstinas ir amerikiečiams ieškoti naujų bendradarbiavimo galimybių su Europos mokslininkais.

Amerika atvira šalis, todėl Lietuvos studentai taip pat drąsiau gali siekti studijuoti Amerikoje, ypač magistrantūroje ir doktorantūroje, kur mokamos pilnos stipendijos kitų šalių studentams. Studentas metams gauna apie 25 tūkst. dolerių. Šie studentai gali lygiomis teisėmis konkuruoti Amerikos darbo rinkoje.

Didžiausia problema, kad Amerikos mokslo įstaigos ir universitetai nieko nežino apie Lietuvos universitetus ir čia dirbančių mokslininkų galimybes.

Tai ką turime daryti?

Reiktų drąsiau veikti per Amerikoje esančius lietuvius mokslininkus. Jei kas kreipiasi kad ir į Kolumbijos universitetą, aš galiu paaiškinti, koks Lietuvos universitetų ar laboratorijų lygis. Kai vertiname, svarstome, kam duoti stipendijas, žiūrime į pažymius, ir kur, kokios šalies universitete įvertinimai gauti, taip pat atsižvelgiama ir į stojamųjų egzaminų rezultatus. Aišku, kad amerikiečiai apie Lietuvos universitetus nieko nežino, tad užtruks laiko, kol galės kiek daugiau sužinoti. Jie labai gerai žino apie geriausius Kinijos, Indijos ir Vakarų Europos universitetus, bet ne Lietuvos.

Kaip amerikiečius pasiekia informacija apie Kinijos ir Indijos universitetus? Per iš ten atvykstančius studentus ir dėstytojus?

Kinai jau daug metų veržiasi studijuoti į Ameriką. Kiti baigę mokslus lieka Amerikoje. Jie paprastai ir teikia informaciją apie geriausius universitetus, kartais iš jų net pasikviečia studentus. Amerikoje dirba daug garsių kinų ir indų profesorių, kurie užsitikrinę aukštas pozicijas moksle, tad ir jų įtaka yra didelė. Lietuvių pozicijos Amerikos moksle daug silpnesnės, nors ir yra žymių mokslininkų kaip Arvydas Kliorė, Algirdas Avižienis, Romualdas Viskanta (jau išėję abu į pensiją) ir daugelis kitų, kurie gali teikti informaciją ir apie Lietuvos mokslą.

Paminėjome vien technikos ir informatikos mokslų atstovus.

Apie juos daugiausia žinau, nes pats toje srityje dirbu. Aišku, ir kitose srityse yra gerų lietuvių mokslininkų.

Bus daugiau

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

skelbia konkursą dieninei chemijos krypties doktorantūrai. Konkurse gali dalyvauti asmenys, turintys magistro laipsnį arba vienapakopio aukštojo mokslo baigimo studijų diplomą.

Stojantysis iki 2004 m. spalio 25 d. moksliniam sekretoriui turi pateikti:

1. prašymą instituto direktoriaus vardu;
2. gyvenimo aprašymą;
3. magistro arba vienapakopio aukštojo mokslo baigimo diplomo ir jų priedų kopijas;
4. dviejų mokslininkų rekomendacijas;
5. savo mokslo darbų sąrašą ir jų atspaudus arba mokslinį referatą;
6. paso paskutinio lapo kopiją;
7. sveikatos pažymėjimą.

Dokumentai priimami adresu: A. Goštauto g. 9, Vilnius LT-01108, tel.: (8 ~ 5) 266 12 94, <http://www.chi.lt>.

Direktorius

Po susitikimo su Lietuvos jaunųjų mokslininkų sąjungos nariais

Lietuviai ant Ararato kalno

Libertas Klimka

Internetu atskriejo žinutė, kad rugėjis 8 d. grupei lietuvių alpinistų pavyko įkopti į Ararato kalną. Viršūnėje pabuvojo net 13 iš 17 Vytauto Bukausko vadovaujamos ekspedicijos narių, tarp jų ir antrasis Everesto nugalėtojas Saulius Vilius. Taigi sėkmingai pasiekta biblinio Nojaus laivo priplauka... Araratas – šventas armėnų tautos kalnas; jo silueta retsykiais galima pamatyti ir iš sostinės Jerevano. Išskyla jis esant ypatingoms oro sąlygoms, beveik nerealaus, paslaptingas ir didingas. Dabar Araratas yra Turkijos teritorijoje.

Žinutė apie alpinistų pergalę pavadinta *Lietuviai pirmą kartą įkopė Ararato viršukalnę*. Džiaugiantis ir didžiulį jausmą išreiškiantis šaunuolių pasiekimu, vis dėlto teisybės dėlei reikia pasakyti, kad pirmą kartą lietuvis stovėjo ant legendinio kalno viršūnės dar 1850-aisiais. Tai buvo žymus geodezininkas, Vilniaus universiteto auklėtinis, karinis topografas Juozapas Chodzka. Kilęs iš garbingos Vilnijos krašto bajorų giminės, plačiai garsėjusios savo kultūrinėmis tradicijomis bei patriotinėmis nuostatomis. Juozapo Chodzkos tėvas Jonas (1777–1851 m.) buvo Lietuvos mokyklų vizitatorius, literatas dramaturgas, aktyvus visuomenininkas – masonų ložių steigėjas, šauniosios Šubravyčių (Neaudėlių) draugijos narys. Ir, žinoma, laisvės kovų dalyvis, kalintas bei baustas tremtimi. Sūnus Juozapas gimė 1800 m. gruodžio 6 (19) d. paveldėtiniame dvarelyje Krivičiuose, netoli Medelio (dabar tai Baltarusijoje). Šeimoje augo 6 sūnūs ir duktė. 1816 metais trys broliai – Aleksandras, Vladislavas ir Juozapas, sekdami šeimos tradicija, atvyko mokslų semtis į Vilniaus universitetą. Jų butas greitai tapo patriotinio jaunimo susibūrimo vieta, juolab, kad brolių repetitoriumi buvo nusamdytas Tomas Žanas. Bendraminčiai čia įkūrė Mąstančio jaunimo draugiją, vėliau išaugusią į Spindulingųjų, Filomatų ir Filaretų sambūrius. Nuo savišviotos tikslų šiose draugijose buvo žengta prie siekių išlaisvinti tėvynę.

Juozapas Chodzka studijavo tiksluosius mokslus. 1821 m. rengėsi laikyti magistro egzaminus, tačiau kaip gabiausias rektorius astronomo Jano Sniadeckio auklėtinis buvo rekomenduotas dalyvauti krašto kartografavimo darbuose, kuriems vadovavo žymus geodezininkas Karlas Teneris (1783–1859 m.). Geodezinė tarnyba buvo kariškių žinioje, tad tolimesnę J. Chodzkos mokslinę karjerą žymi ir karinių laipsnių seka, pradėdant gvardijos vyriausiojo štabo praporščiku. J. Chodzka ilgokai darbavosi trianguliuojant Lietuvos teritoriją, taip pat tuometinėse Gardino ir Minsko gubernijose, astronominius geodezinius matavimus atlikinėdamas kartu su vilniškiais astronomais P. Slavinskiu ir M. Hlušnevičiumi. 1831 m. jų pastangomis Lietuvos trianguliacijos tinklas buvo sujungtas su Pamaro bei Prūsijos tinklu, kurį suda-

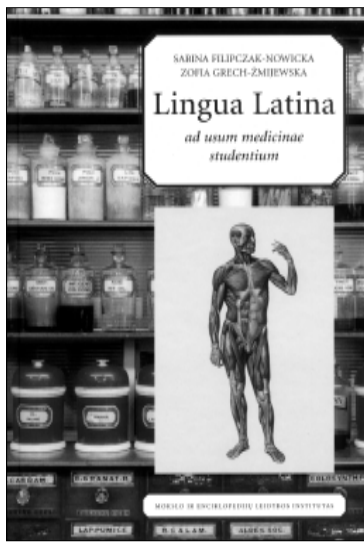
rė garsusis Karaliaučiaus astronomas F. V. Beselis.

Pavergtoje Lietuvoje trečiajame dešimtmetyje vėl brendo sukilimas. J. Chodzkos karjera galėjo baigtis teismais ir tremtimi, nes jis jau buvo įrašytas į susektų filaretų sąrašą, o sukilėliai buvo numatę jį skirti Vilniaus komendantu. Generolas K. Teneris apgynė J. Chodzką nuo suėmimo, tačiau armijos vadovybė jį išsiuntė darbam toliau nuo tėvynės, prie Dunojaus. Tėn geodezininkas 1835 m. užbaigė Valakijos ir Moldavijos žemių aprašymą, o nuo 1839 m. buvo paskirtas Kaukazo korpuso vadovybės žinio.

1845 m. J. Chodzką ėmėsi vadovauti Užkaukazės trianguliacijai; tokio užmojo darbai labai sudėtingo reljefo ir nelengvo klimato regione buvo atliekami pirmą kartą. O ir vyko karo veiksmų sąlygomis, aplinkui švilpiančių kalniečių kulkoms. Tikras J. Chodzkos mokslinis žygdarbis – matavimai Didžiojo Ararato viršukalnėje. 1850 m. liepos 19 (31) d. jo būrys įsirengė stovyklą tarp abiejų Ararato kūgių – Didžiojo ir Mažojo, – tai du užgesę ugnikalniai. Rugpjūčio 1 (13) d. prasidėjo kopimas į Didįjį. Per 5 dienas, siaučiant audroms ir blyksint žaibams, pavyko pasiekti legendinio kalno viršūnę, iškilusią į 5165 metrų aukštį. Pats J. Chodzką viršūnėje praleido net 4 paras, įsirengęs sniege olą – reikėjo atlikti platumos stebėjimus bei, sulaukus giedresnio oro, išmatuoti azimutus į kitas viršūnes. Jo bendražygiai viršūnėje pastatė medinį atminimo kryžį su vario lentele ir įšaldė jį į ledą. Žemutinėje stovykloje J. Chodzkai ilgai teko gydytis apšalusias kojas.

1853 m. Užkaukazės trianguliacija buvo užbaigta. Per 14 sunkių kalnuose praleistų metų atliktas milžiniškas darbas: tiksliai nustatyti 1386 taškų – daugelio viršukalnių – geografinė padėtis ir aukštis virš jūros lygio. Tai buvo pagrindas geram regiono žemėlapiui. Po to J. Chodzką kartografavo ir Šiaurės Kaukazą. Buvo apdovanotas Rusijos geografo draugijos didžiuoju Konstantino medaliu; karinė vadovybė jam suteikė generolo leitenanto laipsnį. Pasakodamas apie nuveiktus darbus broliui Aleksandriui, apsisverkę: juk Kaukazo žemėlapiai padėjo Rusijos imperijai įsitvirtinti regione ir pavergti čia gyvenusias tautas bei tauteles. O per atostogas J. Chodzka vis skubėdavo į gimtinę... Mirė beaimis Kaukazo tyrinėtojas 1881-ųjų vasario 21 (kovo 4) d., palaidotas Tbilisyje.

J. Chodzkos užkopimas į Ararato viršukalnę buvo antrasis. Pirmieji čia pabuvojo 1829 m., taigi lygiai prieš 175-erius metus, Tartu universiteto profesorius fizikas Johanas Fridrichas Parotas (1791–1841 m.) su savo studentais. Mokslininkas buvo patobulinęs gyvsidabrinį barometrą, juo ir išmatavo Nojaus kalno aukštį. Įdomus šis Baltijos šalių žmonių siekis aplankyti Araratą: tarsi sugrįžtant prie indoeuropiečių protėvynės. Juk žodis niegas visose jų kalbose skamba mažų vienodai...

Jeį renkiesi Hipokrato nubręžtą kelią

Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas iš vasaros atostogų grįžo kartu su trimis naujomis knygomis, kurios išspausdintos Standartų spaustuvelyje, Vilniuje. Dvi iš šių knygų yra vadovėliai.

Lingua Latina ad usum medicinae studentium – tai vadovėlis aukštųjų ir aukštesniųjų mokyklų studentams medikams. Jame pateikiami anatomijos ir histologijos tekstai lietuvių bei lotynų kalbomis, taip pat lotynų kalbos gramatikos pagrindai, kurie būtini pasirinkusiesiems savo veiklos sritimi mediciną ir ją studijuojantiems žmonėms. Vadovėlio pabaigoje rasime abėcėlinį lotynų lietuvių ir lietuvių-lotynų kalbų medicinos terminų žodyną.

Labai gerai, kad greta lotyniškųjų tekstų pateikti lotyniški posakiai ir patarlės, kurios pratina pajusti lotynų kalbos įvairovę, gilina studentų išprusimą. Prie tekstų pridėti žodyneliai, padedantys versti tekstus. Pirmoji vadovėlio dalis, kurioje, beje, medžiaga išdėstyta 28 paskaitų pavidalu, studentas supažindinamas su medicinos tėvo Hipokrato (460 m. pr. Kr. – apie 377 m. pr. Kr.) gyvenimu ir veikla. Jis pirmasis atskyrė mediciną nuo filosofijos ir pavadino gydymo menu, sukūrė gydymo principus, kurie nepaneigti iki šiol. Pagaliau apie 400 m. pr. Kr. Hipokratas suformulavo priesaiką, kurią duodami jo vadovaujamos Koso gydytojų mokyklos auklėtiniai įsipareigojo sąžiningai taikyti gydymo meno metodus. Hipokrato priesaikos tekstą, pagal kurį suformuluoti svarbiausi gydytojo elgsenos principai, studentai ras pateiktą lotynų ir lietuvių kalba.

Beje, Lietuvos gydytojams jau netenka kliautis ir prisiekti Apolonu, Eskulapu, Higija ir Panacėja, kaip tai darė Hipokratas ir jo mokiniai bei pasekėjai. 1997 m. Lietuvos gydytojų asociacijos iniciatyva 42 profesoriai ir habilituoti medicinos daktarai atnaujino Hipokrato priesaiką, kurioje gydytojas prisiekia ir liudiniškai šaukiasi būti ne dievus ir deives, bet savo šeimos narius, mokytojus ir medicinos profesijos brolius. Šios atnaujintos Hipokrato priesaikos tekstas taip pat pateikiamas vadovėlyje, tiesa, tik lietuvių kalba. Užtat yra tarptautinio studentų himno *Gaudeamus igitur* lotyniškas tekstas.

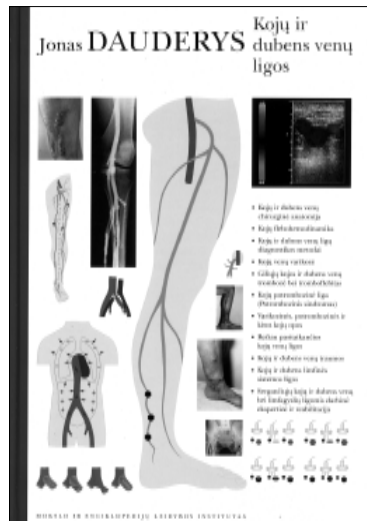
Dar nesakėme, kad vadovėlio antrąją dalį sudaro gramatika, žodžių darybos pagrindai ir graikų kalbos pradmenys. Vadovėlis išverstas iš lenkų kalbos devintojo leidimo (2003 m.), o jo autorės Sabina Filipczak-Nawicka ir Zofia Grech-Zmijewska. Iš lenkų kalbos vertė Angelė Rimševičienė, tekstą papildė ir adaptavo Jūratė Baronienė.

Pristatome naujas knygas

Į pagalbą žmonėms, sergantiems liaudies ligomis

Gydytojams praktikams skirta prof. Jono Dauderio monografija *Kojų ir dubens venų ligos*, tačiau daug naujų žinių ir patarimų joje ras slaugytojai bei sergantieji venų ligomis.

Lygiai prieš 50 metų Jonas Dauderys su pagyrimu baigė Vilniaus universiteto Medicinos fakultetą, nuo 1958 m. tiria venų ligas. Pagarsėjo kaip puikus chirurgas ir žymus mokslininkas. 1963 m. apgynė tuometinę medicinos mokslų kandidatą, o 1971 m. ir antrąją – mokslų daktarą, kuri atitiktų dabartinę habilitacijos disertaciją. Parašė ir išleido monografijas *Koju ligos* (1977 m.), *Venų ir limfinės sistemos galūnių ligos* (1984 m.), *Pūlinių chirurgija* (1984 m.), išspausdino per 150 mokslinių publikacijų 1991–2001 m. dėstė Kauno medicinos universitete, nuo 2001 m. dirba kraujagys-

lių chirurgo Kauno apskrities ligoninėje ir privačiame kabinete Vilniuje.

Prof. J. Dauderys pirmasis Lietuvoje įdiegė ir patobulino flebografiją ir flebomanometriją, sukūrė venų elektrorentgeno flebografijos metodą, pritaikė ir išstobulino mažiau traumuojančius venų ligų ir kojų limfedemos (dramblialigės) operacinio gydymo ir skleroterapijos metodus.

Taigi pristatomoje knygoje pateikta per 45 metus sukauptoji autoriaus ir jo bendradarbių patirtis, gydant venų ligomis sergančius ligonius. Per tą laiką tirta ir gydyta daugiau kaip 18 tūkst. ligonių, operuota per 10 tūkst. Monografijoje neapsiribota tik savo tyrimų duomenimis ir samprotavimais, bet pateikta ir naujausias medicininės literatūros, skelbtos anglų, vokiečių ir rusų kalbomis, duomenų. Aprašomi ir įvertinami svarbiausi venų ir limfinės sistemos ligų diagnostikos metodai: anamnezė, apžiūra, varžtų mėginiai, flebomanometrija, echoskopija ir flebografija. Aptariama kompiuterinė tomografija, magnetinis rezonansas, izotopų scintigrafija ir gydymo klaidos bei komplikacijos. Skaitytojas ras patarimų, kaip parinkti racionaliausias gydymo būdus, išvengti diagnostikos ir gydymo klaidų. Išsamiai aptariami įvairūs gydymo metodai. Atskiras skyrius skirtas venostazinėms kojų opoms bei antriniams odos pokyčiams, kai sergama venų ligomis. Nagrinėjami atokūs gydymo rezultatai, ligonių pooperacinio stebėjimo duomenys, tolesnio ambulatorinio gydymo, dispanserizacijos ir darbingumo ekspertizės klausimai, medicininė bei socialinė rehabilitacija.

Knyga iliustruota spalvotomis paties autoriaus nuotraukomis, jaučiama ir profesionali dailininko Alberto Brogos ranka. Tik kažin ar 500 šios vertingos knygos egzempliorių patenkina visus norinčius ją įsigyti. Juk kaip teigiama pratarmėje, kas antro suaugusio žmogaus kojų venos nevisiškai sveikos, 10–15 proc. reikalinga medicinos pa-

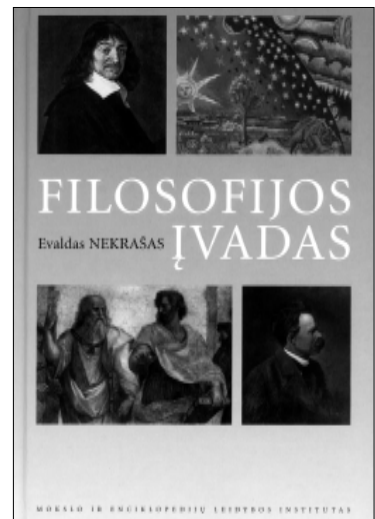
galba, o 1–4 proc. žmonių kenčia nuo venostazinių opų. Industrinė šalyse venų varikozė ir trombozė tiek išplitusios, kad vadinamos liaudies ligomis. Blogiausia, kad venų ligomis dažniausiai serga jauni ir vidutinio amžiaus žmonės, o šioms ligoms gydyti išleidžiama iki 2 proc. viso medicinai skiriamo valstybės biudžeto.

Proto nuotykių istorija

Filosofijos įvadą, kaip vadovėlių aukštųjų mokyklų studentams, parašė prof. Evaldas Nekrašas. Teisingiau, parašė du minėto vadovėlio skyrius – *Etika* ir *Politinė filosofija*, nes tai jau antrasis šio vadovėlio leidimas, ir būtent šių skyrių labai stigo. Vos metams praėjus po pirmojo leidimo autorius buvo gavęs įvairių leidyklų pasiūlymų išleisti naują leidimą, mat knyga gana netikėtai pateko į bestselerių sąrašą. Nors tiražas buvo nemažas – 5 tūkst. egzempliorių, per tris mėnesius dingo iš knygynų.

E. Nekrašas ankstesniais pasiūlymais vis dėlto nepasinaudojo, nes tai kėsi rašyti naujus du skyrius, kuriuos dabar parašęs pasiekė *Filosofijos įvado* pakankamo ir sveikintino išbaigtumo. Taigi dabar be teorinės filosofijos – metafizikos, gamtos filosofijos, pažinimo teorijos ir mokslo filosofijos problematikos – vadovėlyje skaitytojas ras ir praktinės filosofijos, t. y. etikos ir politinės filosofijos, pagrindus. Dėl to knyga padidėjo maždaug trečdaliu.

Skaitytojas pasiners į Platono, Aristotelio, Tomo Akviniečio, Dekarto, Hobso, Berkelio, Hiūmo, Kanto, Hegelio, Nyčės, Heidegerio, Vitgenšteino, Karnapo, Poperio, Rolso ir kitų įvairių epochų mąstytojų minčių pasaulį. Nė vienas iš jų negauna privilegijos į vienintelę ir neginčijamą tiesą, nes autorius filosofiją traktuoja kaip nenutrūkstamą disputą. Taigi nėra akivaizdžių laimėtojų, kaip ir pralaimėjusiųjų. Bent jau skaitytojas visada galės pats spręsti, ku-

rio mąstytojo mintys jam priimtinausias.

Priminsime, kad Evaldas Nekrašas yra humanitarinių mokslų habilituotas daktaras, profesorius, Lietuvos filosofų draugijos pirmininkas, Lietuvos mokslų akademijos narys korespondentas. Baigęs Vilniaus universiteto Matematikos fakultetą ir filosofijos aspirantūrą. Dirba Vilniaus universiteto Filosofijos fakultete, dėsto ir šio Universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institute, nuo 2003 m. yra šio instituto Tarptautinių santykių katedros vedėjas. Mokslinį darbą dirbo ir dėstė Harvardo (JAV) ir kai kuriuose Vakarų Europos universitetuose. Parašė penkias knygas ir per šimtą mokslinių straipsnių filosofijos bei tarptautinės politikos klausimais.

Pabaigoje pridursime, kad visų trijų knygų informacinis rėmėjas yra *Mokslo Lietuva*, nors šį kartą tai pažymėta tik vienoje knygoje.

Parengė
Gediminas Zemlickas

LIETUVOS ŽEMĖS ŪKIO UNIVERSITETAS

praneša, kad Lietuvos žemės ūkio universiteto Rektoriaus kadencija baigiasi 2004 m. lapkričio 15 d.

Universiteto taryba, vadovaudamasi Lietuvos Respublikos aukštojo mokslo įstatymu ir Universiteto statutu, skelbia Lietuvos žemės ūkio universiteto Rektoriaus rinkimus. Taryba įpareigoja Universiteto senatą Rektoriaus rinkimus vykdyti pagal Senato 2004 m. birželio 23 d. patvirtintą Rektoriaus rinkimų tvarką.

Tarybos pirmininkas

Šakotas Domeikų giminės medis (4)

Pabaiga. Pradžia Nr. 8, 11, 15.

Mokslininkas I. Domeika į akiratį pateko vėliau

Tačiau apie mokslininką ir ke liautoją Ignotą Domeiką S. Michno tvirtina sužinojęs daug vėliau, kai teko perskaityti apie jį parašytus straipsnius. Apie kokį nors I. Domeikos ryšį su Gervėčiais ir paskutiniaisiais Gervėčių dvaro savininkais Domeikomis taip pat sakosi nieko nežinojęs. Tik tada, kai iš Prancūzijos atvyko Marijušas Hermanovičius, mūsų svečias S. Michno į daug ką kitaip pradėjo žiūrėti.

Jis nuoširdžiai žavisi M. Hermanovičiumi, kuris po trupinį renka žinias apie savo giminę: dirba archyvuose, taip pat domėjosi ir Vilniaus archyvuose saugoma medžiaga, du kartus vyko į Čilę. Domisi Baltarusijos bažnyčiomis, kuriose taip pat aptinka vis naujų jam rūpimų duomenų.

Kai 1999 m. M. Hermanovičius skrido į Čilę, S. Michno jam nusiuntė atvirutę su lietuvišku peizažu ir užrašė, jog šis Ignoto Domeikos gimtosios žemės vaizdas tegul bus sveikinimu visiems Domeikos palikuonims Čilėje. Iš Santjago S. Michno sulaukė Marijušo laiško su atvirute, kurioje buvo kiek virpančia ranka užrašytas sveikinimas. Jis buvo parašytas pačios Anitos Domeyko de Salazar ranka. Tikras likimo stebuklas, kad dar gyva Ignoto Domeikos anūkė, gimusi 1902 metais. Minėdami jos senelio – I. Domeikos gimimo 200 metų sukaktį 2002 metais, kartu rasdavome progą ir *Mokslų Lietuvos* rašiniuose paminėti, kad 100 gyvenimo metų sukaktį mini jo anūkė Anita Domeyko de Salazar.

Gera proga priminti, kad garbioji senolė yra vienintelio palikuonių palikusio I. Domeikos sūnaus Jono Kazimiero (1863–1932) duktė. Jo žmona, taigi Anitos Domeyko de Salazar motina, buvo Dominga Alamos. Tai labai sena ir garbinga ispanų giminė. Kaip S. Michno rašė M. Hermanovičius, Alamos giminės atstovas minimas 1605 m. parašytame M. Servanteso romane *Don Kichotas*.

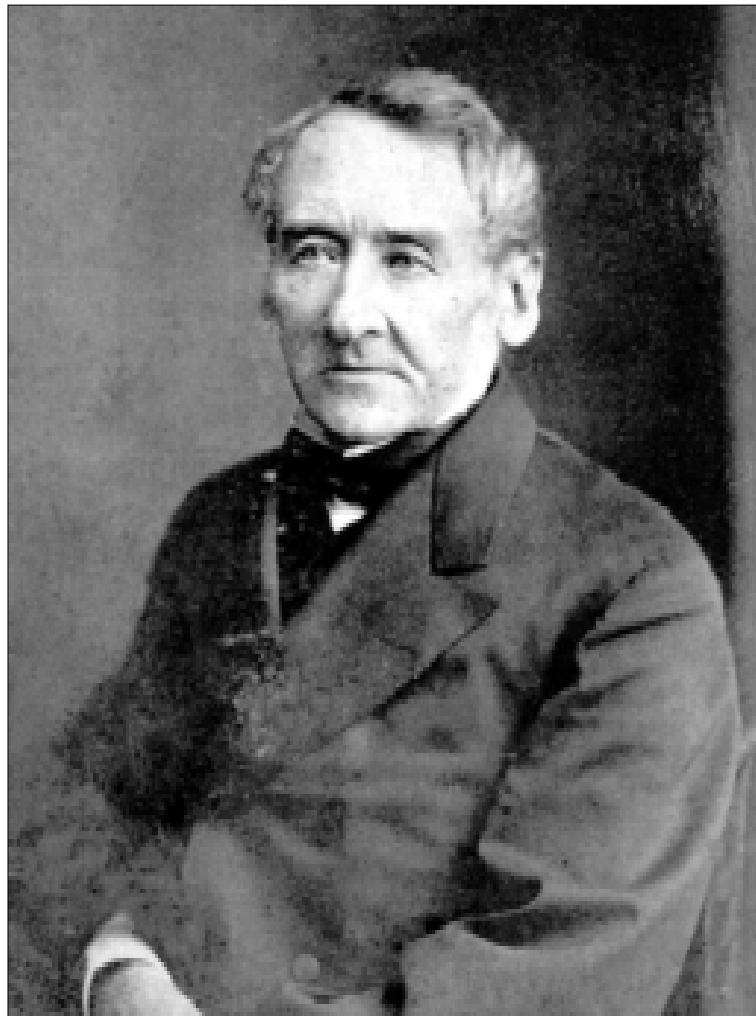
Gervėčių varnos

Nuo Ispanijos hidalgų ir Čilės sinjoritų grįžkime prie mums artimesnių Gervėčių, tuo labiau, kad mūsų svečias ir pranešėjas apie juos papasakojo tikrai įdomių detalių. Jis iš vaikystės Gervėčiuose prisiminė daugybę varnų. Tokios šių paukščių kolonijos S. Michno teigė niekur ki-

kievianą artėjantį prie Gervėčių.

Dabar medžiai prie bažnyčios iškirsti, nebeliko ir tradicinės varnų kolonijos. Į Gervėčius sugrįžtančiam senbuviui tarsi trūktų kažko brangaus iš vaikystės prisiminimų. Mus su vietovėmis susieja ne vien artimi žmonės, pastatai, medžiai, bet ir garsai, kurie juk taip pat yra mūsų pasaulio dalis.

Įdomu ir tai, kad aplinkinių vie-

Kazimieras Pranciškus Domeika

tur savo gyvenime neregėjęs. Mat bažnyčia skendėjo tarp senų medžių, kuriuose šie paukščiai ir suko savo lizdus. Pabaidyti jie ištisu juodu debesiu pakildavo virš Gervėčių. Varnų balsai buvo tarsi šio miestelio garsinis fonas, jau iš tolo pasitikdavęs

tovių gyventojai vieni iš kitų pasišaipydami net ir prasivardžiuodavo, vieni kitus ir pačius save kartais pavadindami „Gervėčių varnomis“. Net ir Minske vienam gervėtiškiui atvykus į kažkokį pasitarimą ir pristatčius, jog atvyko iš Gervėčių, tuo-

Pusbroliai Hermanas ir Vaclovas Domeikos Krokuvoje

jau pat išgirdo ir nepiktą repliką – *A, Gervėčių varnos, žinomas dalykas*. Regis, dėl tokio pravardžiavimo niekas labai nepykdamas – tai buvo tarsi vizitinė savito krašto kortelė.

Iškalbingi daiktai iš praeities

Skaidrėse S. Michno parodė Gervėčių dvare tarnavusiems jo giminaičiams Domeikų padovanotus daiktus. Tai Vacloviui Domeikai priklausęs kišeninis laikrodžius, kurį jis visados nešiodavęs. S. Michno dėdės Juzefo tvirtinimu, Domeikos turėję ar ne 50 auksinių laikrodžių, tačiau paskutinis Gervėčių dvarininkas kažkodėl mieliausiai nešiodavęs šį paprastą laikrodį. Vėliau padovanoto savo mėgiamam kamerdineriui, o šis – savo sūnėnui Stanislovui.

Skaidrėje išvydome ir sidabrinus šaukštėlius. Vienas iš jų buvo padovanotas S. Michno gimimo progą (būta tokio papročio). Šaukštelyje įžymus to meto Vilniaus juvelyras J. Daniševskis išpaudė savo ženklą, pavardę ir datą – 1850 metai. Tai Kazimiero Pranciškaus Domeikos (Vaclovo tėvo) ir Anelės Naruševičiūtės (Aniela Naruszewicz) vedybų data. Ta proga žinomam juvelyru ir buvo užsakyta pagaminti daug sidabrinų stalo indų bei įrankių, o keli sidabriniai šaukštai ir šaukštėliai vėliau buvo padovanoti dvare tarnavusiems S. Michno giminiams.

Kai S. Michno pranešė M. Hermanovičiui, kad turi Domeikų 1849 m. sutartį su juvelyru J. Daniševskiu, Domeikų palikuonis labai nudžiugo ir atsiuntė išsąrašą J. Daniševskiu užsąkytų sidabro gaminių: pateiktas svoris, kaina ir visa, kas tokiose sutartyse būdavo numatoma. S. Michno apskaičiavo, kad Vilniuje Domeikų užsąkyti sidabro gaminiai svėrė 44 svarus, t. y. apie 17 kg sidabrinų paauskuotų ga-

minių. Už tai J. Daniševskiu buvo sumokėta apie 1200 rublių.

Ant kito šaukšto išpausta data 1871 metai ir raidės V. D., t. y. Vaclovas Domeika. Tie šaukštai jam ir priklausė, t. y. asmeniui, kuris yra spaudęs ir Ignoto Domeikos ranką. Kai 1884 m. I. Domeika su sūnumi Hermanu buvo atvykęs į Krokuvą, tai Vaclovas Domeika nuvyko su savo giminiams susitikti. Todėl galima suprasti S. Michno, kurio teigimu, užtenka paimiti į rankas tuos sidabrinus šaukštus, kad tarsi susitrauktų erdvė bei laikas, ir mes priartėtume prie pačios Ignoto Domeikos asmenybės. O jis draugavo su Adomu Mickevičiumi, ne vieną kartą buvo spaudęs poeto dešinę. Tai gi daiktai nėra jau tokie nebylūs.

Tarp S. Michno sukauptų vertybių yra ir 1911 m. iškalts sidabrinis medalis, išduotas Vacloviui Domeikai už tai, kad šis išaugino erzilą Šaunuolį (Molodec). Šiuo medaliu žirgo savininką apdovanojo valstybinis žirgynas.

S. Michno turi sukaupeš nemažai Domeikų šeimos atviručių, bet nenorėdamas piktnaudžiauti jo pranešimui skirtu laiku to savo rinkinio nekommentavo. Vis dėlto pabaigoje kiek išsamiau apsistojo prie M. Hermanovičiaus asmenybės. Pagal profesiją jis yra kino operatorius, bet dirba fotografu – inventorizuoja Prancūzijos architektūros paminklus. Taip pat reiškiasi ir kaip fotomenininkas, jau žinomas pasaulyje. Jo parodos buvo surengtos Niujorke, Londone, Ženevoje, Minske, prieš porą metų taip pat ir Vilniuje. Tą parodą vyko 2003 m. rudenį ir buvo pavadinta *Vilnius, o vis dėl to... (Wilno, a jednak...)*. Eksponuojamose senojo Vilniaus nuotraukose matome profesionalo menininko pastebėjus tokius šio miesto bruožus, į kuriuos mes, gyvendami šiame mieste, kasdien skubėdami savo miesto gatvėmis, ne visada atkreipiame dėmesį.

Stanislovas Michno demonstruoja sidabrinus šaukštėlius, kuriuos išsaugojo jo giminaičiai, tarnavę Domeikoms priklausiusiame Gervėčių dvare

Mokslų Lietuvos Nr. 15 (305) publikacijoje *Šakotas Domeikų giminės medis (3)* išvėlė apmaudus netikslumas. Apatinėje nuotraukoje (16 p.) pranešimą skaito prof. Povilas Domeika, kurio tyrinėjimai pateikti šiame numeryje. Atsiprašome prof. P. Domeiką ir Stanislovą Michno.

„Mokslų Lietuvos“ redakcija

Marijušas Hermanovičius bei Lenkijos nepaprastasis ir įgaliotasis ambasadorius Jerzy Bahr atidarant parodą „Vilnius, o vis dėlto...“

Domeikos – Lietuvoje plačiai paplitusi pavardė

Domeikų giminės genealoginio medžio tyrinėjimus ne pirmus metus atlieka kaunietis prof. Povilas Domeika, kuris tikisi atskleisti vis daugiau ir įdomių šio medžio šakų.

Vieną Domeikų šaką aptiko gimtajame Radviliškio rajone, kur gana ilgą laiką gyveno tos giminės nariai, pavyzdžiui, Dominykas Domeika gimęs 1796 metais. Pavyko aptikti ir 1803 m. Polekos kaime gimusių bajorę Eleonorą Barbarą Rubinovič. Tėvas – bajoras Stanislas Rubinovič (galimas dalykas, lenkas), motina – bajorė Birgita Domeikaitė. Įdomu, jog ir kūmai buvo Domeikos iš Radviliškio: bajoras Kazimieras Domeika ir bajorė Joana Domeikaitė.

Gretimame Steišių kaime šalia Polekos kaimo bajorė Felicija Domeikaitė pagimdė dukterį Rozaliją Domeikaitę. Abiem šiais atvejais Domeikų pavardė čia ir baigėsi.

Šiaulių parapijos Dirvonėnų kaime buvo bent trys palikuonys gimę Nikolajaus ir Barbaros Domeikų šeimoje (1810 m., 1814 m., 1816 m.).

Tyrinėdamas pavardės paplitimą prof. P. Domeika sakosi susidūręs ir su suplyšusiomis bylomis, kitose iš viso nepažymėtos pavardės. Dabar tęsia 1839 m. iki 1864 m. laikotarpio tyrimus. Nuo 1868 m. bent penkis palikuonis rado Juozo Domeikos ir Elenos Bernotaitės šeimoje. Palikuonių paliko Adomo ir Marcelės Domeikų šeima. Tačiau nepažymėta, ar tos šeimos ir jų palikuonys priklausė bajorų luomui. Savo paieškoje prof. P. Domeika aptiko ir savo senelių, Kajetono ir Stanislovo Domeikų, vardus. Kajetonas turėjo brolius Antaną ir jaunesnį Joną. Daug palikuonių, iš jų ir Domeikų, susilaukė Antanas. Daugiausia jų gyvena Šiauliškių kaime, kuris netoli Dirvoniškių ir kur gyvena kitos Domeikų šeimos.

Kazimieras Pranciškus Domeika su šeimos (?) nariais (neidentifikuoti)

Atskirą tyrinėjimų grupę P. Domeika paskyrė Domeikaitėms, kurios atsidūrė kitose šeimose ir pavardės pratęsimui nepasitarnavo. Duomenys renkami pradėdant nuo 1803 m. ir daugiausia surinkti iš gimimo bylų.

Ne vien Radviliškio rajone galima aptikti Domeikų, yra jų ir Jurbarko rajone, kai kurie spėjo patekti ir į JAV.

Ar šie P. Domeikos tyrinėjimai galop atves prie mums labiausiai rūpimos Domeikų giminės šakos, dar anksti spręsti. Kaip padrasinimą galima suprasti prof. A. Grigelio pateiktą savo asmeninės patirties faktą. Naršydamas po internetą, ieškodamas Domeikų ir Kontrimų pavardžių, susidūrė ir su Torunės universiteto Lenkijoje istoriko prof. Ježio Zenkevičiaus (Jerzy Zenkiewicz) visai neseniai 1998 m. ir 2001 m. veikalais, kuriuose autorius nurodo, kad Domeikos valdė Paterkų, Panoterių ir Toviankos (Taujėnų?) dvarus, kadaise priklausiusius Ukmergės apskrįčiai. Dvarą valdė Antanas, Viktorija ir kiti Domeikos. Pranciškus Kontrimas valdė Skaraitiškęs dvarą, o Leonija Kontrimienė (Kontrymówna) – dvarą Aukštasis Kiemas (Wysoki Dwór) Raseinių rajone. Beje, čia minimas ir Leonijos Domeikaitės-Poplavskienės dvaras Katauščiūnoje prie Kudirkos Naumiesčio (anksčiau – Vladislavovo) Vilkaviškio apskrityje.

Tad visai įtikėtina, kad vėlesniais laikais į baltarusių kraštą nukakę Kontrimų palikuonys Domeikos, galėjo būti minėtų lietuviškų giminės šakų atstovai ar jų palikuonys.

Gediminas Zemlickas

P. S. Už vertingus patarimus ir papildomą informaciją bei vaizdinę medžiagą rengiant publikaciją spaudai, autoriui dėkoja prof. Algimantui Grigeliui.

Prasmingi mokslinio ir pedagoginio darbo metai

Artėjant rugsėjo 1-jai, bręstant javų varpoms, nokstant obuoliams, kiekvienais metais švenčiame VPU Botanikos katedros profesorės, habilituotos biologijos daktarės, vienos žymiausių Lietuvos augalų fiziologų, botanikų Stasės Stašauskaitės gimtadienį. Tačiau šiemet gimtadienis neeilinis. Pedagogė ir mokslininkė, pedagoginių ir mokslo žinių propaguotoja, populiarintoja, skleidėja švenčia savo 80-ąjį gimtadienį. Daugiau nei 50 pačių brandžiausių kūrybinio darbo metų Jubiliatė paskyrė moksliniam darbui, biologijos mokytojų rengimui.

Profesorė S. Stašauskaitė gimė 1924 m. rugpjūčio 23 d. Kutiškių km. Radviliškio raj. Gimtinėje baigė pradžios mokyklą, mokėsi Joniškėlio žemės ūkio mokykloje. Čia pajuto didelę meilę Tėviškės grožiui, gamtai, susidomėjo augalų gyvenimo paslaptimis, troškimu šias paslaptis tyrinėti. Šis troškimas išsipildė, kai Gerbiamoji Jubiliatė 1946 m. baigė Vilniuje S. Nėries vardo vidurinę mokyklą ir, mokytojo (vėliau VPU profesoriaus, Botanikos katedros vedėjo) A. Janonio paskatinta, pradėjo studijas tuometinio Vilniaus pedagoginio instituto Gamtos-geografijos fakultete. 1950 m. būsimoji mokslininkė ir pedagogė įgijo biologės diplomą ir tuoj pat pasinėrė į mokslinio darbo sūkurį Lietuvos mokslų akademijos tuometiniame Biologijos (vėliau – Botanikos) institute. Tokiam sprendimui nepaprastai daug įtakos turėjo jos dėstytojas, žymus botanikas, augalų fiziologas profesorius J. Dagsys. Pati Jubiliatė sako: *Supratau, ir tik prof. J. Dagio dėka sužinojau, kiek daug augalų pasaulis turi paslapčių, neišspręstų klausimų ir kokia įdomi, perspektyvi yra eksperimentinė botanika.* Keturi intensyvaus, kruopštaus, atkaklaus mokslinio darbo metai aspirantūroje buvo apvainikuoti mokslo laipsniu. 1954 m. S. Stašauskaitė apgynė biologijos mokslų kandidatą (daktaro) disertaciją tema *Vitamino C dinamika kai kurių vaismedžių pumpuruose, lapuose ir vaisiuose*, paskelbė šiais klausimais nemažai mokslinių publikacijų.

Apgynusi disertaciją, Gerbiamoji Jubiliatė ir toliau tęsė mokslinius tyrimus Botanikos instituto Augalų fiziologijos laboratorijoje, praplėsdama mokslinių paieškų sritį, gilinosi į mikroelementų fiziologinę funkciją. Per 10 mokslinio darbo metų ji sukaupe beveik visą daktaro disertacijai reikalingą eksperimentinių tyrimų medžiagą apie vario ir cinko reikšmę augalų augimui. 1964 m. S. Stašauskaitė buvo pakviesta į VPI (dabar – universiteto) Botanikos katedrą dėstyti Augalų fiziologijos kursą.

Būdama docentė, S. Stašauskaitė ir toliau kruopščiai vykdė mokslinius tyrimus. 1969 m. ji, antra Pedagoginio instituto auklėtinė – biologė, apgynė biologijos mokslų daktaro (habilituoto) disertaciją tema *Vario ir cinko vaidmuo augalų augimo ir fosforo bei angliavandenių apykaitos procesuose*. Šis faktas liudija apie nepaprastą Jubiliatės darbštumą, jos atsidavimą, meilę moksliniam darbui, mokėjimą jį derinti su pedagogine veikla. Disertacijoje mokslininkė įrodė, jog tiriamieji mikroelementai turi įtakos baltymų ir angliavandenių sintezei augaluose, o tai susiję su augimo bei vystymosi procesais. 1978 m. S. Stašauskaitė buvo išrinkta profesorės pareigoms Botanikos katedroje.

Pedagogė bei mokslininkė tyrinėjo ne vien mikroelementus. Ji paskel-

Vilniaus pedagoginio universiteto Botanikos katedros fiziologės: doc. Valentina Vonsavičienė (stovi), prof. Stasė Stašauskaitė ir doc. Genutė Navaitienė

bė mokslinių straipsnių apie askorbinų rūgšties pasiskirstymą bei dinamiką obuoliuose, karotinoidų kaupimąsi šaltalankio vaisiuose, aktinidijų cheminę sudėtį, rizogenezę, augimo reguliatorių panaudojimą ir kt. Laisvalaikiu profesorė domisi dekoratyviniais ir retesniais sodo augalais.

Profesorės S. Stašauskaitės paskaitos visada domino studentus, nuolat buvo papildomos mokslo ir metodinėmis naujienomis, susietos su praktika. Tai buvo nuoseklus, pastovaus mokslinio darbo bei kruopštaus literatūros studijavimo rezultatas.

Kūrybinga mokslininkė, talentinga pedagogė parašė du vadovėlius apie augalų augimą ir vystymąsi, pateikė originalias fiziologinių bandymų atlikimo metodikas. Kartu su bendraautoriais parengė du vadovėlius *Augalų fiziologija* aukštųjų mokyklų studijoms. Profesorė vadovavo aspirantų (doktorantų) moksliniams darbams, dalyvavo daugelyje respublikinių ir tarptautinių mokslinių konferencijų, stažavosi Bukarešto, Kijavo ir kt. universitetuose, iki šiol yra aktyvi, nepailstanti įvairių mokslinių draugijų narė. Gerbiamoji Jubiliatė paskelbė apie 200 mokslinių, metodinių, mokslo – populiarių, publicistinių straipsnių, kurie domina mokslo bei pedagoginę bendruomenes, visus besidominčius gamtos mokslais. Šiandien S. Stašauskaitė yra VPU GMF Botanikos katedros profesorė – emeritė. Ji ir toliau dalyvauja katedros renginiuose, skaito problemines paskaitas iš savo tyrimų srities, aktyviai dalyvauja draugijų, komitetų veikloje, domisi mokslo naujovėmis ir, žinoma, augalais, kurie yra didžioji jos gyvenimo dalis.

Tegul mieląją Jubiliatę pasieks visų gimtosios VPU Botanikos katedros kolegų, augalų fiziologų, botanikų, mokinių didžiulės pagarbos ir sveikinimo žodžiai. Žodžiai, skirti mokslininkei, kuri, aukodama save mokslui, drauge rūpinosi ir savo šeima, dalijo motinišką šilumą vaikams, stengėsi, kad studentai godžiai semtųsi žinių, tobulėtų, augtų kaip asmenybės ir kaip specialistai.

Botanikos katedros vedėjas
prof. dr. R. Noreika,
doc. dr. J. Žemėnas

PUSLAIDININKIŲ FIZIKOS INSTITUTAS

skelbia konkursą užimti šias etatines vietas:

vyresniojo mokslo darbuotojo – 2 vietos;
Temperatūros etalono laboratorijos vedėjo – 1 vieta.

Prašymus ir dokumentus direktoriaus vardu mėnesį po paskelbimo dienos priima instituto mokslinis sekretorius adresu: Puslaidininkių fizikos institutas, A. Goštauto g. 11, LT-01108 Vilnius, tel.: (8 ~ 5) 261 98 21.

Direktorius

BchI BIOCHEMIJOS INSTITUTAS

skelbia konkursą mokslo darbuotojo pareigoms užimti:

Molekulinės mikrobiologijos ir biotechnologijos skyriuje – 1 vieta;
Fermentų chemijos skyriuje – 1 vieta;
Genų inžinerijos skyriuje – 1 vieta.

Pretendentai pateikia: prašymą leisti dalyvauti konkurse, išsilavinimą liudijančio dokumento kopiją, gyvenimo ir mokslinės veiklos aprašymą, mokslinių darbų sąrašą. Su reikalavimais pretendentes galima susipažinti instituto interneto svetainėje adresu: http://www.bchi.lt/doc_lit/wlie20.htm

Dokumentai priimami iki š. m. spalio 7 d. adresu: Mokslininkų g. 12, 203 kab., LT-08662 Vilnius. Telefonas pasiteiravimui: (8 ~ 5) 272 91 44.

Direktorius

Kelios pastabos monografijos apie bibliofilą ir karininką Petrą Jakštą paraštėse

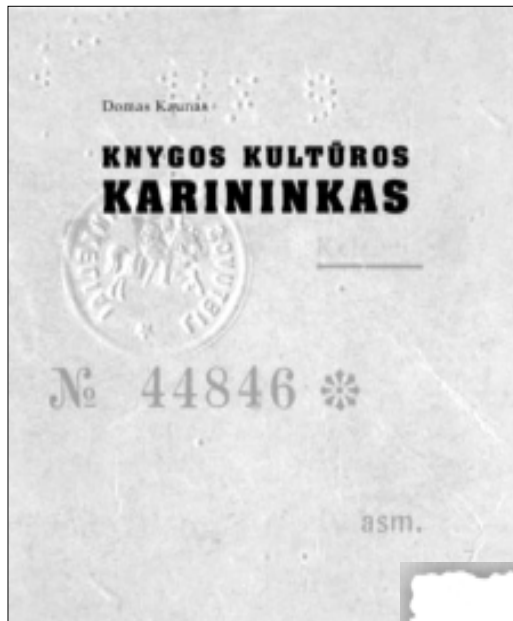
Bibliofilą ir tarpukario Lietuvos karininką Petrą Jakštą (1899–1988 m.), kurio spalvingą asmenybę ir vingiuotus gyvenimo vieškelius prof. Domas Kaunas atskleidė naujoje monografijoje *Knygos kultūros karininkas*¹, trumpai pristatyti nėra lengva. Viena vertus, Lietuvos kariuomenės Vyriausiojo štabo majoro biografiją galima laikyti tipiška tarp tūkstančių sovietinio režimo nukankintų, išstremtų, persekiotų karininkų *curriculum vitae* – ramaus gyvenimo Lietuvoje jiems nebuvo iki pat Nepriklausomybės atkūrimo. Aukštaitį P. Jakštą likimas nubloškė į Šilutę, kur jis „žemesnis už žolę“ išgyveno iki pirmųjų Atgimimo dienų. Kita vertus, retas karininko mundurą užsivilkęs anos kartos inteligentas buvo sukaupęs pusseptinto tūkstančio knygų biblioteką ir kelių tūkstančių dokumentų archyvą, palikęs 43 pavadinimų darbų rankraščių, kurie pasižymi minties disciplina ir gilumu bei peržengia kraštotyros apybraižų žanro rėmus (P. Jakšto istorinė studija *Senoji Šilutė* išleista 1994 m.).

Pažymėtina, kad P. Jakšto vardas jau žinomas ne tik Lietuvos mokslo pasaulio atstovams, bet ir platesnei visuomenei. Pernai išleista D. Kauno parengta P. Jakšto asmeninės bibliotekos istorija *Knygos*, rekonstruota pagal išlikusį bibliofilo rankraštį. Ryškiausiai P. Jakšto asmenybės bruožai ir žingsniai knygos kultūros baruose atskleisti renginiuose, vykusiuose jo tėviškėje, Stramiliuose, Rokiškio rajone, Lietuvos karo akademijoje Vilniuje, Lietuvos Respublikos Seime ir kitur. Tad prielaidos biografistinei monografijai brendimo nuosekliai ir kryptingai, problemiškausiai klausimai buvo gvildinami mokslinių konferencijų pranešimuose, Martyno Mažvydo bibliofilų klubo posėdžiuose. Svarbu ir simboliška, kad veikalas *Knygos kultūros karininkas* išleistas kalbos ir knygos metais, UNESCO įtrauktas į 2004–2005 m. svarbiausių pasaulio kultūros įvykių kalendorių.

Monografijoje, kurią sudaro 14 gausiai iliustruotų skyrių, autorius stengėsi suvokti P. Jakšto asmenybę kaip daugiareikšmę permainingo XX a. figūrą, lygiavertį kitų Baltijos regiono šalių knygos kultūros rep-

¹ Kaunas Domas. *Knygos kultūros karininkas*. Vilnius: Seimo leidykla, *Vilstybės žinios*, 2004. 203 p.

² Jakštas Petras. *Knygos*. Parengė, įvado straipsnį ir paaiškinimus parašė Domas Kaunas. Vilnius: Petro Ofsetas, 2003. 169 p.

Knygos viršelis

rezentantą (p. 12). Iškeltas tikslas iš esmės pasiektas, ir ne tik dėl D. Kauno asmeninės pažinties su herojumi, kurio gyvenimas buvo kupinas įtampos bei akibrokštų, bet ir neeilinio gebėjimo mokslinę minties įtampą derinti su intriga (*gera knyga apie knygas visada pasižymi minties įtampa bei intriga*, p. 157). Ypač svarbu, kad darbą D. Kaunas atliko ne dėtydamas sausius faktus ir sprausdamas juos į nelanksčias schemas, o atskleisdamas kontroversijų kupinus herojaus gyvenimo epizodus, dažnai primenančius detektyvines istorijas.

Intriga skaitytoją lydi nuo pirmųjų knygų puslapių. Kokia tikroji P. Jakšto gimimo data? Kodėl ir kokiomis aplinkybėmis jis 1940 m. pasitraukė iš kariuomenės? Kodėl karo metais teikė klaidinančias žinias apie šeimyninę padėtį, t. y. slėpė, kad 1941 m. lapkričio 27 d. buvo vedęs? Kokios tikrosios P. Jakšto bibliotekos žūtys 1944 m. aplinkybės? Tokių klausimų, į kuriuos autorius pagal daugybę archyvinių šaltinių ir liudininkų pasakojimų pateikia argumentuotus atsakymus, galima išvardinti ir daugiau. Štai keletas epizodų, atskleidžiančių ir P. Jakšto asmenybės tragizmą, ir jo gyvenimą tarp knygų bei knygoms.

Pirmasis epizodas susijęs su hero-

jaus personifikacija, sugebėjimu ištirpti ir tapti „žemesniu už žolę“ grėsmės akivaizdoje. *Būk mažas, mažyli! / Būk mažesnis už žolę. / Audros metu išraunami ažuolai, / O žolė išlieka*, – šį ketureilį D. Kaunas aptiko vienoje iš P. Jakšto bibliotekos knygų įrašytą jo ranka. Manytina, kad šis posakis – savotiškas P. Jakšto gyvenimo motto, kuriuos knygų savininkai asmeninėse knygose užrašydavo jau Renesanso epo-

verstinė personifikacija, susitapatinimas su bibliiniu personažu, labai taikliai atspindinčiu šį patį juodžiausią tiek P. Jakšto gyvenimo, tiek epochos tarpinį. Viešumos herojus vengė, tačiau pogrindyje nesislapstė, neturėjo ryšių su partizanais. Prisiminkime, kad dauguma ginkluoto pasipriešinimo vadų buvo karininkai. Ar galima P. Jakštą smerkti už neryžtingumą ar net bailumą? Klausimas neabejotinai susijęs su inteligentijos laikysena ginkluoto pasipriešinimo ir Antrosios sovietinės okupacijos metais, kuris tebėra atviras.

Kitas epizodas – tai egzistavimas „be praeities ir atminties“ ir darbas degalų-tepalų sandėlio sargu, *Maskvos restorano konditerijos gaminių išvežioju* Rygoje Antono Ignovičiaus Putriūno pavarde. Latvijos sostinėje P. Jakštas gyveno iki 1954 m. Pagaliau 1955 m. legalizavęsis, jis su šeima atvyko į Šilutę, kuri ir tapo jo antrąja gimtine ir amžino atilsio vieta. Aišku, kad ir Šilutėje P. Jakštas dėl prieškarinio nešiojo karininko munduro buvo stebimas lyg pro padidinamąjį stiklą, nors tai nesutrukdė atkurti bibliofilinę kolekciją, kurioje, kaip nustatyta šioje monografijoje, būta 6365 knygų ir 72 periodinių ir tęstinių leidinių.

P. Jakštui biblioteką reikėjo „kurti“ iš naujo, nes didesnė jos dalis buvo sunaikinta karui baigiantis. Prisiminkime, kaip žmonių žūtį ir bibliotekos sunaikinimą brolio Vytauto vieniemyje aprašo jos savininkas: *1945 m. sausio 10 d. rytą, tik išaušus, V. Jakšto sodybą apsupo rusų kareiviai. Šeima tik ką buvo susėdusi prie stalo pusryčiauti. Įėję į gryčią kareiviai paprašė degtukų. Jakštienė, nieko bloga nenumanydama, padavė kareiviui degtukų dėžutę. Visiems žmonėms buvo įsakyta išeiti į kiemą. Čia V. Jakštą, jo uošvį, žmonos tėvą Joną Jasiūną, per 80 metų senuką, ir pusseserės*

*Tučiuotės vyrą Joną Kastanauską iš Stramiliškių [...] tuojau sušaudė, gyvulius iš tvarto paleido į lauką ir trobesius padegė [...] Žinoma, niekas gaisro negesino, niekas mantos negelbėjo, viskas sudegė. Sudegė ir mano knygos.*³ D. Kaunui pavyko nustatyti, kad egzekucijai saugumiečiai rado pretekstą, apie kurį P. Jakštas nutylėjo. Pasirodo, kad jo brolis Vytautas apsiginklavęs ilgokai slapstėsi miškuose ir uošvio klojime, o kai buvo susektas ir mėgino po susišaudymo prasiveržti, įvyko aprašytoji egzekucija. Beje, biblioteka *trimis vežimais į nuošalią sodybą buvo atgabenta su viltimi, kad ši vieta yra saugesnė nei savo paties namai* (p. 69). Deja...

Paralelių ar asociacijų veikalui *Knygos kultūros karininkas*, o ypač bibliotekos istorijai ir likimui, galima rasti Vytauto Kubiliaus priešmirtinėje monografijoje, skirtoje 1936 m. išleisto istorinio romano *Magnus Dux* autoriui, produktiviam vertėjui Kaziiui Puidai (1883–1945 m.) ir jo žmonai rašytojai Onai Pleirytei-Puidienei (Vaidilutei, 1882–1936 m.). V. Kubilius taip pat atskleidžia tragišką rašytojo ir vertėjo asmeninės bibliotekos, rankraščių likimą. Vedęs antrą kartą ir 1937 m. įsikūręs Nausėduose (netoli Cinkiškio) dviejų aukštų mūriniame name, K. Puida turėjo čia paveikslų kolekciją (Vytauto Bičiūno piešti J. Basanavičiaus ir P. Vileišio portretai ir kt.), kambariuose buvo įrengta „daugybė lentynų knygoms lietuvių, lenkų, vokiečių, prancūzų, rusų kalbomis“.⁴ Biblioteka buvo naikinama keletą kartų, ir šiuos atvejus galima pavadinti tipiškais lietuvių inteligentijai.

Kai 1944 m. vasarą traukiantis frontui ir aptilus šaudymams K. Puida išlindo iš iškastos žeminės laukan, išvydo šurpų reginį: rusų kareiviai tempia iš namo daiktus, knygas, rankraščius ir mėtė į laužą (patalpos buvo ruošiamos karo ligoninei). *Puida stovėjo kieme rankomis susiėmęs galvą. Galimas daiktas, kad deginamų knygų*

³ Jakštas Petras. *Knygos*, 131–132 p.

⁴ Kubilius, Vytautas. *Dviese literatūros sąpuoklėse. Kazys Puida ir Vaidilutė*. Vilnius: LLTI, 2003. 183 p.

Lietuvos karininkas bibliofilas Petras Jakštas

choje. Autorius tiksliai diagnozuoja P. Jakšto atsargumą, nulemtą karų ir okupacijų. Jų akivaizdoje visiškai suprantama buvusio karininko laikysena („mažas žmogelis“) Traupyje, Anykščių rajone, kur, anot P. Jakšto, *jis arė žemę*. Apklausęs dar gyvus liudininkus, D. Kaunas nustatė, kad 1944–1948 m. P. Jakštas ūkininkavo pas minėto Traupio kleboną Juozapą Melį ir buvo vadinamas *gaspadoriumi Abeliu*. Nežinia, kas P. Jakštą taip pavadino, tačiau šiuo atveju *Abelis* – pri-

Karių kapų tvarkymo komisija. Iš kairės: kapitonas Petras Jakštas, pulkininkas leitenantas Vytautas Augustauskas ir majoras Pranas Šlapikas. Kaunas, 1930 m.

Prof. Domas Kaunas pristato naujas Vilniaus universiteto knygas; už jo stovi rektorius prof. Benediktas Juodka

vaizdas patrupino jo gyvenimą – mirė staiga nuo širdies apopleksijos 1945 m. sausio 24 d. naktį (prisiminkime pamąčius Pulavų rūmų bibliotekos draskymą ir išprotėjusį XVIII a. poetą – knygas anuomet taip pat grobė okupantai).

Antrą kartą biblioteka parceliuota po K. Puidos mirties, dalyvaujant naujai sovietinei nomenklaturai. „Iš Kauno atskubėjo Aleksys Churginas ir Abraomas Kleinas, susikrovė į automobilį apie 100 vertingiausių knygų ir išsivežė“.⁵ Dingo dalis rankraščių (kai kuriuos vėliau iš privačių asmenų atpirko Valstybinė centrinė biblioteka), tarp jų *Magnus Dux* antrojo tomo mašinraštis, kurį galėjo sunaikinti ir rusų kareiviai. Vėliau Karolis Vairas-Račkauskas, siųsdamas į tarybines įstaigas raštą po rašto, privertė A. Churginą ir A. Kleiną gražinti pasigrobtas knygas. 1945–1946 m. Centrinė valstybinė biblioteka perėmė 397 K. Puidos knygas ir 20 paveikslų – iš gautų pinigų buvo apmokėti Nausėdų (vadinamosios Puidynės) ūkio mokesčiai.

Taigi tarp V. Kubiliaus ir D. Kauno monografių esama panašumo, nepaisant skirtingos metodologijos ir tyrimo objekto. D. Kaunas veikalą remiamasi knygotyros metodologija aptariant knygų platinimo ir skaitymo ypatybes sovietinėje Lietuvoje (p. 90 ir kt.), rekonstruojant P. Jakšto biblioteką teminiu ir kalbiniu požiūriu. Tačiau, kaip pažymi autorius, prieškarinės bibliotekos atkūrimas, pražuvusių knygų rekonstrukcija dėl šaltinių stokos tebėra problema (p. 119). Ypač svarbu, kad monografijoje daug kalbama (svarbu ir *kaip kalbama*) apie nesena, daugelio atsimenamą istorijos laikotarpį, kuris deramai nėra įvertintas ir ištyrinėtas ne istorikų. Pavyzdžiui, aptariant P. Jakšto tarnybą kariuomenėje, prof. D. Kaunui teko eiti beveik nepramintais takais, nes iki šiol istorikai daugiau rūpinasi generolų biografijomis. Todėl netipiškų archyvinų dokumentų, atspindinčių šią epochą, virtuoziskas panaudojimas ir interpretacijos monografijoje neabejotinai taps chrestomatine priemone ateinančioms tyrinėtojų kartoms. Apskritai „*Knygos kultūros karininko*“ tekstas gerai suręstas, įdomiai pateiktas, vietomis skaitomas kaip detektyvas, nors neabejotinai priskirtinas moksliniam žanrui, nes atskleista plati istoriografinė panorama, gausiai naudojami archyviniai šaltiniai. Beje, darbe aptariami ir mažiau žinomi P. Jakšto asmenybės ir visuomeninės veiklos bruožai – rūpinimasis Nepriklausomybės kovų karių kapais, plati publicistinė ir švietėjiška veikla, neįtikėtina šilti santykiai su jaunąja karta.

D. Kauno knyga – neeilinis įnašas į knygotyros ir biografistikos aruodus. Jie pasipildė veikalu, atskleidžiančiu primirštos asmenybės tragišką, tačiau labai prasmingą, pašvęstą bibliofilijai kaip kūrybai, istoriją. P. Jakštas nebuvo generolas, seimo ar vyriausybės narys, politikoje nesiangažavo, tačiau nugalėto plunksnos vertą gyvenimą. Džiugu, kad tą plunksną vedžiojo meistro ranka. Istoriografijoje (taip pat skirtoje lietuviškos spaudos draudimui) jau ryškėja dėmesys mažam žmogui ir jo problemoms bei kasdienybei. Tarp Lietuvos knygų veikėjų tokių sutiksime ne vieną. Tiesa, tokie tyrimai reikalauja laiko distancijos ir kultūrologinės refleksijos, atmieštos pasišventimu ir kantrybe. Jos profesoriui D. Kaunui ir palinkėsime.

Dr. Arvydas Pacevičius

⁵ Ten pat, p. 169-173.

Atviras laiškas Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministrui dėl „Mokslo Lietuvos“ finansinės padėties

Norime atkreipti Jūsų dėmesį, kad Lietuvos mokslininkų laikraštis *Mokslo Lietuva* iki šiol leidžiamas daugiausia iš lėšų, gaunamų už programos *Mokslas ir visuomenė* vykdymą (programą finansuoja Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas (toliau – SRTRF), bei už lėšas, gaunamas už jame atspausdintus skelbimus apie disertacijų gynimą. Dėl savo specifikos – laikraštis skirtas palyginti nedideliam ratui skaitytojų, kurių daugumą sudaro mokslininkai – *Mokslo Lietuva* neturi galimybės surinkti lėšų už įvairius reklaminius skelbimus, kurie kitiems laikraščiams teikia dideles pinigų sumas.

Įsigaliojus nuostatai, kad skelbimai apie disertacijų gynimus nebūti būti skelbiami laikraštyje *Mokslo*

Lietuva, praktiškai vieninteliu *Mokslo Lietuvos* finansavimo šaltiniu liko minėtoji SRTRF finansuojama programa. Lėšos, skirtos šiai programai finansuoti, 2003 m. sudarė tik 65 tūkst. Lt. Tokia pati suma – 65 tūkst. Lt. – skirta ir 2004 metams. Ši pinigų suma yra tik trečdalis laikraščiui leisti reikalingų lėšų. Dėl šios priežasties teko iki neleistinos ribos sumažinti laikraščio darbuotojų etatus. Net ir taip padarius, laikraštis šiuo metu jau turi 25 tūkst. Lt skolos ir skola toliau didėja. Jei artimiausiu metu nebus išspręstas *Mokslo Lietuvos* finansavimo klausimas, šį laikraštį teks uždaryti.

Lietuvos valstybei labai svarbiu etapu – įstojus į Europos Sąjungą ir integruojantis į jos mokslo struktūras – *Mokslo Lietuva* siekia tapti vie-

niausių informacijos šaltinių, supažindinančių visuomenę su Lietuvos mokslininkų adaptavimusi bei konkuravimo galimybėmis Europos mokslo erdvėje, analizuoti su tuo susijusias visuomenines problemas. Laikraštis yra svarbus ir operatyvus mokslo bendruomenės narių bei kitų visuomenės grupių informacijos bendraisiais mokslo ir studijų klausimais šaltinis. *Mokslo Lietuva*, kaip visuomenei žinomas ir mokslo bendruomenės įvertintas laikraštis, gaudamas bent pakankamą finansavimą, pajėgtų tapti svarbiausiu mokslo visuomenės informacijos šaltiniu bei atrama šiuo nelengvu jai etapu. Jei dėl finansavimo trūkumo laikraštį tektų uždaryti, Lietuvos mokslo bendruomenė ne tik netektų vieno svar-

biausių informacinių šaltinių, bet ir galimybės jaustis visaverte visuomenės dalimi. Laikraščio *Mokslo Lietuva* uždarymas būtų neatitaisoma žala Lietuvos mokslo visuomenei.

Manytume, kad vienas būdų *Mokslo Lietuvos* finansavimo problemai spręsti galėtų būti Lietuvos aukštųjų mokyklų ir mokslo institutų finansinė parama. Kiekviena šių institucijų, skyrusi bent po 500 Lt per mėnesį laikraščiui finansuoti, galėtų padėti išspręsti jo finansinę problemą.

Kreipiamės į Jus, prašydami prisidėti prie laikraščio *Mokslo Lietuva* leidimo finansavimo.

Gediminas Zemlickas,
„Mokslo Lietuvos“
vyriausiasis redaktorius

Ar pamatysime išspausdintą Lietuvoje Antrąjį (1566 m.) Lietuvos statutą?

Pirmasis (1529 m.), Antrasis (1566 m.) ir Trečiasis (1588 m.) Lietuvos Statutai yra žymūs Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teisinės kultūros paminklai. Lietuvos valstybė XIV–XVIII a. buvo sujungusi ukrainiečių, baltarusių, kitų tautų gyvenamas teritorijas, tad, visai suprantama, kad šios tautos nuo XX a. antrojo dešimtmečio pradėjusios kurti savąjį valstybingumą ir besidomėdamos praeitimi, neišvengiamai susiduria ir su teisės šaltiniais, pagal kuriuos net penkis šimtmečius buvo reguliuotas jų socialinis, ekonominis bei kultūrinis gyvenimas. Nenuostabu, kad 1990 m. Vilniaus universitete istorikė Aldonos Vladislavos Pajedaitės-Vasiliauskienės apginta disertacija *Antrojo Lietuvos Statuto nuorašai kirilicos rašmenimis (paleografija, chronologija, diplomatika)** sudomino Ukrainos Respublikos Lvovo Ivano Franko vardo nacionalinio universiteto mokslininkus ir šis darbas pasirodė ukrainų kalba.

Prieš pateikiant šios monografijos vertinimą ir svarbą Lietuvos teisinės minties tyrinėjimams, tenka trumpai žvilgtelėti į Lietuvos statutų tyrinėjimų istoriografiją. Jeigu Trečiasis Lietuvos Statutas buvo atspausdintas Vilniuje tuojau po jo įsigaliojimo 1588 m. ir šiuo metu turime net 11 leidimų, kurių trys paskutiniai skirti mokslo tiriamiesiems tikslams, ir jo autentiškas tekstas nekėlė abejonių, tai Pirmasis ir Antrasis – jų galiojimo laikotarpiu plito tik rankraščiuose LDK kanceliarine kalba (kirilicos rašmenimis), lotynų ir lenkų kalbomis. Tad visiškai suprantamas šių rankraščių tyrinėtojų tikslas išsiaiškinti autentiškiausią iš jų, ir pagal jį pateikti artimiausią originalui tekstą.

Pirmojo Lietuvos Statuto tyrimų istorija yra Vilniaus universiteto profesorių I. Valikonytės, S. Lazutkos ir E. Gudavičiaus išsamiai aprašyta šio teisyne vertimo į lietuvių kalbą 2001 m. leidime. Atkreipsime dėmesį į tai, kad Lietuvos Statutais labai rimtai susidomėti Lietuvoje sovietmetyje (1940–1990 m.) paskatino vadinamoji buržuazinė istoriografija, kai JAV, Čikagoje, 1971 m. lietuviu emigranto teisės istoriko Aleksandro Platerio pastangomis buvo pirmą kartą išleistas šio teisyne vertimas į lietuvių kalbą, atliktas nuo sovietinės okupacijos pabėgusios į Prancūziją teisės istorikės Jonės Deveikės.

*Recenzija: *Алдона-Владіслава Паядайте-Васіліукевіч. Кирилличні списки Другого Литовського Статуту: палеографія, хронологія, кодикологія. Львів, 2004. 176 с. (Aldona-Vladislava Pajedaitė-Vasiliauskienė. Kirilichni spiski Drugogo Litovskogo Statutu: paleografija, hronologija, kodikologija. Monografija. Lviv, 2004. 175 s.)*

Antrojo Lietuvos Statuto rankraščiais tekstais pirmiausia susidomėjo Rusija, kurios Imperatoriškoji Rusijos istorijos ir senienų Maskvos draugija labai nekokybiškai išleido vadinamąjį Rumiancevo nuorašą. Rusiškioje istoriografijoje LDK buvo įvardijama kaip Lietuvos-Rusijos valstybė (*Litovsko-Russkoje gosudarstvo*), vadinasi, ir Lietuvos Statutai bei kitas Lietuvos valstybingumo ir kultūros paveldas teikti kaip rusiškioji savastis.

Antruoju ir iki dabar paskutiniuoju šio Statuto rankraščių publikavimu pasirūpino Lenkija Krokovoje 1900 m. išleidusi dr. F. Piekosinskio parengtus jo tekstus LDK kanceliarine ir lotynų kalbomis, kirilicos rašmenimis transkribavusi į lotyniškuosius. Vadinasi, kol kas iš visų trijų Lietuvos Statutų labiausiai „nuskriaustas“ būtent Antrasis Lietuvos Statutas.

Lietuvos Respublikoje (1918–1940 m.) Antruoju Lietuvos Statutu domėjosi mokslininkai A. Janulaitis, universiteto Teisių fakultete Lietuvos Statutų teisės paskaitas skaitęs ekstra ordinarius profesorius Antanas Tumėnas. Sovietų okupuotoje Lietuvoje prie Antrojo Lietuvos Statuto grįžta tik aštuntajame dešimtmetyje – 1973 m. spaudoje pasirodžius pirmiesiems šviesios atminties teisės istoriko Vytauto Raudeliūno (1930–2002 m.) tyrinėjimams, skirtiems šio teisyne rankraščių paieškai, apžvalgai ir analizei.

Kiek vėliau šia tyrinėjimų tema susidomėjo ir VU Istorijos fakultete įkurtos Lietuvos Statutų tyrimo grupės mokslinė darbuotoja A. Vasiliauskienė. Jos, paskatinus grupės vadovui prof. S. Lazutkai, nuo 1985 m. atliktos šio statuto nuorašų paieškos Maskvos, Peterburgo (tuometinio Leningrado), Lenkijos bei Ukrainos bibliotekose ir archyvuose davė pozityvių rezultatų. Iš Antrojo Lietuvos Statuto rankraščių nuorašų trijų kalbinių grupių (kirilica, lotynų ir senoji lenkų kalba), tyrinėtoja pasirinko nuorašus LDK kanceliarine kalba – kirilica. Jau 1986 m. Aukštųjų mokyklų mokslo darbuose *Istorija* pasirodė jos pirmasis straipsnis apie Usoviciaus nuorašą, saugomą Maskvos valstybinėje bibliotekoje. 1988 m.

Lvove, Ukrainos meno muziejuje, A. Vasiliauskienė pavyko rasti iki tol tyrinėtojams nežinomą nuorašą, kurį autorė įvardijo Adomo Zaluskio vardu. Sukaupta gausi medžiaga buvo susisteminta, jos pagrindu parašyta ir 1990 m. apginta jau minėta daktaro disertacija.

Būtina pastebėti, kad Antrojo Lietuvos Statuto nuorašų tyrimais mokslininkė gebėjo sudominti VU Istorijos fakulteto studentus. Jai vadovaujant kai kurie jų parengė ir skaitė pranešimus tarptautinėse konferencijose: Saulė Viskontaitė – Baltarusijoje, Genė Kirkenė – Ukrainoje. Parašė ir sėkmingai apgynė diplominius darbus: Arvydas Mikalauskas – *Antrojo Lietuvos Statuto Jano Chotimskio nuorašas: tekstologija* (1990 m.), Genė Kirkenė – *Antrojo Lietuvos Statuto Lucko nuorašas: tekstologija*, (1991 m.), Vida Vainauskienė – *Antrojo Lietuvos Statuto Počiajevo nuorašas: raidžių struktūra, raidžių bei žodžių rašymo būdai*, (1992 m.), Danutė Mickevičiūtė – *Antrojo Lietuvos Statuto senąja lenkų kalba, saugomo Vilniaus universiteto bibliotekoje, paleografija*, (1992 m.).

Grįžtant prie leidinio Ukrainoje, A. Vasiliauskienės monografijoje pirmą kartą pateikta Antrojo Lietuvos Statuto tyrinėjimo istoriografija, atlikta visų pasirinktos grupės nuorašų ir išsami dviejų kopijų analizė (išskyrus tekstologinę). Išimti sudaro K. Jablonskio nuorašo fragmentai (likę tik 11 labai defektuotų lapų), kurio charakteristika negalėjo būti naudinga išvados. Todėl monografijoje autorė sulgygina 7 nuorašus. Tai Kurniko, Jano Chotimskio, Počiajevo, Čiudo, Adomo Zaluskio, Lucko ir Usoviciaus. Išnagrinėtos ir dvi – Počiajevo ir Usoviciaus – nuorašų kopijos.

Autorė paleografiniu, choronoliniu, kodikologijos ir kitais aspektais analizuoja minėtus nuorašus ir pateikta prielaida, kad Kurniko nuorašas iš visų septynių nagrinėtų yra labiausiai autentiškas. Ši prielaida iškelia būtinybę tyrinėti Antrojo Lietuvos Statuto nuorašus lenkų ir lotynų kalbomis – jų iš viso žinoma apie 40, – o svarbiausia – atlikti tekstologinę analizę. Tai atlikus, atsirastų galimybė priartėti prie autentiš-

kausio teksto ir jo publikavimo.

Monografijoje yra autorės sudarytos šešios lentelės, pateikiančios bendrą nuorašų charakteristiką, teisyne skyrių bei straipsnių numeraciją, skaičius, rašymo charakteristiką, vandenženklų skaičius, rūšis, datavimus. Ji iliustruota autorės nukopijuotų nuorašų vandenženklų pavyzdžiais (VII–XIII lentelės). Leidinyje taip pat randame reziumė anglų, vokiečių bei lietuvių kalbomis. Tai leidžia susipažinti su Antrojo Lietuvos Statuto nuorašų studija plačiam Europos mokslininkų ratui.

Gali kilti klausimas, kodėl Ukrainos mokslininkai labiausiai domisi būtent Antruoju Lietuvos Statutu? Atsakymas – Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ir Lenkijos Karalystės politinių ir ekonominių santykių raidos padariniai po Liublino unijos, kuomet Ukraina buvo atplėšta iš Lietuvos valstybės teritorijos ir prijungta prie Lenkijos. Tad 1588 m. Lietuvos Statutas, Lietuvos didžiajam kunigaikščiui Zigmantui Vazai patvirtinus jo galiojimą Lietuvai, nebeturėjo galios Ukrainoje ir jos visuomenė buvo priversta net tris šimtmečius gyventi, vadovaudamasi mažiau tobula teisine sistema, iki pat Lenkijos valstybės žlugimo ir net vėliau, nes Rusijos imperija, užgrobusi šias valstybes, savąją teisinę sistemą sugebėjo sutvarkyti tik praėjus beveik pusei šimtmečio. Tad dr. A. Vasiliauskienės mokslinės veiklos pripažinimas kartu liudija ir jos pradėto darbo svarbą Ukrainos visuomenės praeities tyrimams.

Ta pačia proga gali kilti ir kitas klausimas, kodėl prieš trisdešimt metų gražiai pradėtas Lietuvoje iškilusios savosios praeities teisinės kultūros tyrinėjimas šiandien tapo primirštas, ir ar mūsų visuomenė nesulauks taip svarbaus darbo tęsinio? Tuo labiau, kad 1991 m. VU surengtoje tarptautinėje konferencijoje, skirtoje Antrojo Lietuvos Statuto 425 metinėms, jos dalyviai išreiškė viltį, kad šio teisės paminklo tyrinėjimai nebus nutraukti.

Dr. Vytautas Andriulis,
Lietuvos teisės universiteto
Teisės istorijos
katedros profesorius

Atkelta iš 4 p.

kosminių sodų auginimo eksperimentus. Deja, nesvarumo būklėje augalai praranda orientaciją. Kinta jų forma, augalai nunyksta. Kas darytina, kad nesvarumo sąlygomis augalai galėtų normaliai vegetuoti? Išeitis rasta. Pasirodo, kad tam tikro bangos ilgio šviesa apšviestas augalas „atgauna pasitikėjimą savo jėgomis“, žydi, brandina vaisius. Akad. A. Merkio pradėtas darbus tęsia prof. Artūras Žukauskas, dr. Danguolė Raklevičienė ir kiti mokslininkai, apie kurių darbus galėjo daugiau sužinoti mokslo festivalio vieno iš renginių lankytojai.

Gyvybės atsiradimas Žemėje ir Visatoje siejamas su įvairių organinių medžiagų sinteze ekstremaliomis sąlygomis. Reakcijų metu iš nesudėtingų molekulių gali susidaryti aminorūgštys bei kitos baltyminės gyvybės molekulės. Vilniaus universiteto Chemijos fakulteto studentai pamėgino atkurti procesus, kurie prieš šimtus milijonų metų galėjo vykti Žemėje. Pagaliau ar įmanoma gyvybė Marse bei Jupiterio palydove Europoje?

O štai dr. Arvydas Tāmulis siūlo patiemams kurti ar „pasidaryti minimalias gyvybės formas“ ar net tam tikrus besidauginančius padarus. Skamba išties fantastiškai, gal net ir nelabai įtikėtina. Bet neskubėkime atmesti to, kas šiandien skamba neįtikėtina ar primena fantastų išmones. Juk pirmieji minimalūs besidauginantys padarai jau sukurti Los Alamo centre JAV. Taip pat ir Europoje veikia dirbtinių ląstelių kūrimo konsorciumas, kuriame dalyvauja ir Lietuvos mokslininkai. Antai A. Tāmuliui kilo idėja, jog Visatoje, tarpžvaigždinėje erdvėje, gali egzistuoti kvantiniai „protai“, gyvuojantys kvantinių superkompiuterių pavidalu. Neįtikėtina? Apsilankiusieji paskaitoje *Dirbtinė bioorganinė ir kvantinė gyvybė. Gyvybės alternatyvos Visatoje* galėjo daug naujo išgirsti apie kitokias nei Žemėje, būtent nebaltyminės gyvybės formas.

Lietuviai nėra pėsti ir šiuolaikinės kosmologijos srityje. Fizikos instituto dr. Vladas Vansevicius ir Japonijos nacionalinės astronomijos observatorijos prof. Nobuo Arimoto vadovaujama mokslininkų grupė Japonijoje, stebėdami nedidelę Leo A galaktiką, padarė atradimą, kuris, galimas daiktas, iš esmės

Erdvėlaivis – Žemė, veiksmo vieta – Lietuva

pakeis kai kuriuos šiuolaikinės kosmologijos įvaizdžius. Klausydami V. Vanseviciaus pranešimo paskaitos klausytojai galėjo ne tik susidaryti vaizdą, kaip Visatoje susidarė galaktikos, bet ir sensacingų atradimų, tarp kurių ne paskutinė vieta tenka Lietuvos mokslininkams.

Mokslo festivalio organizatorių tikslai

Pasak R. Maskoliūno, mokslo festivalio organizatoriai šiuo renginiu siekė kelių tikslų. Pirmas, sudominti žmones kuriamaisiais dalykais, nes mokslo svarba ir vertė pasaulyje vis labiau auga. Visuomenė turi žinoti, kam leidžiami mokslui skirtieji pinigai, ir ką visuomenė už tai gauna. Juk visuomenė per savo rinktuosius politikus ir sprendžia, kokias sritis finansuoti.

Antras siekis – skatinti jaunimą labiau domėtis mokslu, rinktis mokslininko profesiją. Mokslininkų trūksta ne tik Lietuvoje, per mažai jų ir Europos šalyse, net labiausiai išsivysčiusiose ir turtingose. Ne paslaptis, kad geriausi Europos protai migruoja į JAV. Mokslo festivaliu norėta parodyti, kad mokslininko profesija yra labai kūrybiška, taigi ir įdomi veikla, galinti būti ir pakankamai pelninga, ypač jei kalbama apie biotechnologiją ar kai kurias kitas modernias sritis.

Kita vertus, nereikėtų manyti, kad mokslo festivaliai gali būti skiriami tik vaikams ir moksleiviams. Kaip tvirtino Danguolė Kiznienė, Britų taryboje vykusi paroda ir visi mokslo festivalio renginiai buvo skirti lankytojams nuo 8 iki 60 metų – visiems, kurie domisi mokslu. Kiekvienas galėjo rinktis pagal savo pomėgi: aštuonmečiai – surinkinėti robotus, suaugusieji – klausytis paskaitų, dalyvauti diskusijose. Vis dėlto Britų ta-

Mokslo festivalio renginiuose talkino savanoriai – Vilniaus universiteto Fizikos fakulteto studentai

ryba didžiausio susidomėjimo tikėjosi ir sulaukė būtent iš moksleivių. Ko gero, tai pati perspektyviausia ir dėkingiausia tokių renginių terpė.

Kad domėjosi ir studentai, rodo konkretus pavyzdys. Rengiant parodą ir organizuojant festivalio renginius aktyviai talkino Vilniaus universiteto Fizikos fakulteto bei Vilniaus Gedimino technikos universiteto studentai. Jie parodos metu asistavo, padėjo lankytojams rinkti robotus. Jau minėjome ir VU Chemijos fakulteto studentus chemikus, be kurių aktyvaus dalyvavimo mokslo festivalio renginiai nebūtų tokie įdomūs.

Neliko nuošalėje ir Vilniaus moksleivių techninės kūrybos rūmai. D. Kiznienė minėjo prie rūmų besiglaudžiantį Vilniaus fantastų klubą *Dorado* ir jo prezidentą Gediminą Beresnevičių, padėjusius organizuoti didįjį konkursą, kuris buvo skirtas moksleiviams. Konkurso metu moksleiviai buvo raginami kurti fantastinius projektus, kaip, pavyzdžiui, nuskridę į Marsą spręstų iškilusias problemas.

Dviguba nauda: visuomenė, ir ypač moksleivija, sužinojo daug naujo ir įdomaus apie Lietuvos mokslininkų atliekamą Saulės sistemos tyrinėjimus, o mokslininkai turėjo progos supažindinti visuomenę su savo tyrinėjimais.

Kad paprasti žmonės suvoktų mokslą bei jo reikšmę

Kai Europos mokslo renginių asociacijos generaliniam sekretoriui dipl.

inž. Peteriui Rebernikui (Peter Rebernik) buvo pranešta apie Vilniuje rengiamą mokslo festivalį, jis pareiškė būtinai atvyksias ir savo pažadą ištesėjo. Mat Baltijos, taip pat ir kitos Europos Sąjungą įstojusios šalys, kol kas ne itin aktyviai dalyvauja mokslo populiarinimo veikloje. Tiesa, esama ir gražių išimčių, pavyzdžiui, Varšuvos mokslo festivalis, kuris rengiamas jau septynerius metus, o šiemet – jau aštuntieji. Europos mokslo renginių asociacija jungia 25 valstybes. Mokslo festivaliai ar mokslo savaitės jau vyksta 23 Europos šalyse. Kai kuriose šalyse tie renginiai vyksta viename mieste, kitose – keliuose ar net ir daugelyje. Didžiojoje Britanijoje vyksta įvairių vietovių mokslo savaitės ar festivaliai, bet rengiama ir nacionalinė mokslo savaitė.

Pirmoji tokio mokslo populiarinimo idėja kilo maždaug prieš 19 metų Olandijoje, Utrechte mieste. Po dviejų ar trejų metų pirmąjį mokslo festivalį surengė Edinburgo miestas Didžiojoje Britanijoje. Beje, šioje valstybėje mokslo savaitės metu vyksta maždaug du tūkstančiai įvairių renginių. Tačiau tie Anglijos renginiai paskatino ir islandus Reikjavike pradėti organizuoti panašią savaitę, kurioje buvo tik 20 renginių. Šie renginiai gali būti labai įvairūs: kartais mokslininkas tiesiog skaito paskaitą, bet gali būti, jog kitas lipa ant scenos ir kuria tam tikrą teatralizuotą spektaklį. Būna, kad į sceną kviečiami ir žiurovai, kurie kartu atlieka įvairius eksperimentus, prakti-

nus darbus. Pirmasis toks festivalis Austrijoje buvo surengtas prieš šešerius metus.

Pasak P. Reberniko, mokslo festivaliai ar savaitės rengiamos tam, kad paprasti žmonės, visuomenė geriau suvoktų mokslą ir jo esmę. Demokratinėje visuomenėje žmonės turi žinoti, kokią įtaką mokslas gali daryti tos pačios visuomenės gyvenimui, o per rinkimus balsuodami piliečiai per išrinktus politikus juk gali veikti taip pat mokslo reikalus valstybėje. Pagaliau juk tokie festivaliai – tai ir galimybė naudintis bei įdomiai praleisti laiką.

Linkėdamas sėkmės pirmajam mokslo festivaliui Lietuvoje, ponas Peteris Rebernikas pareiškė įsitikinimą, kad kitąmet festivalis išsiplės į Kauną, Klaipėdą ir kitus Lietuvos miestus. Tuo labiau, kad 425 metų veiklos sukaktį mini Vilniaus universitetas, kuris, aišku, sugebėjo parengti daug puikių mokslininkų, apie kurių darbus verta daugiau žinoti Lietuvos žmonėms. Tokį įsitikinimą pareiškė Europos mokslo renginių generalinis sekretorius. Seniai praėjo laikai, kai mokslininkas galėjo sėdėti ir dirbti laboratorijoje ar savo kambarėlyje. Jam būtina išeiti į visuomenę ir aktyviai dalyvauti jos gyvenime. Europos Sąjunga, kuri iš dalies finansavo šį pirmąjį Lietuvoje mokslo festivalį, labai suinteresuota, kad tokie renginiai vyktų toliau, plėstųsi, įgautų vis didesnę masę.

Kiek festivalių gali pakeisti visuomenės nuostatas?

Ką patys organizatoriai mano apie mokslo festivalių ateitį? Niekas neneigė, kad tokie renginiai reikalingi. Tiesa, jie gali keistis. Jei pirmasis mokslo festivalis buvo kiek specializuotas, skirtas Saulės sistemos tyrinėjimams, taigi susijęs su astronomijos, aeronautikos, astrobiologijos mokslų naujovėmis, tai kiti mokslo festivaliai, pasak R. Maskoliūno, gali būti įvairiapusiškesni ir dar turiningesni. Taigi ir patiems organizatoriams tai gera mokykla, leidžianti pažinti visuomenės poreikius ir pačių Lietuvos mokslininkų galimybes.

Organizatoriai ir partneriai neslėpė vilčių, kad ateityje mokslo festivaliai labiau sudomins ir Lietuvos verslininkus, kurie panašiose mokslo savaitėse gali įsitikinti, jog mūsų mokslininkų darbai gamybininkams gali suteikti naujų bendradarbiavimo impulsų. Beje, ir pirmajame festivalyje verslo struktūros jau dalyvavo. Kaip teigė Britų tarybos Švietimo ir mokslo projektų vadybininkė D. Kiznienė, rengiant parodą Saulės sistemos tyrinėjimams aštuonis kompiuterius panaudai paskolino UAB *BMS*, o AB *Lietuvos telekomas* įsteigė prizus. Taigi susidomėjimo esama.

Kiek tų mokslo festivalių reikės, kad jo renginiuose dalyvaujantys moksleiviai pasakytų: taip, mes renkames mokslininko profesiją!

Gediminas Zemlickas

MOKSLO LIETUVĄ REMIA:

Propaguoja „Mokslo Lietuvą“

Minint *Mokslo Lietuvos* 300-ojo numerio pasirodymą, kalbininkas prof. Vytautas Vitkauskas džiaugėsi, kad šiame laikraštyje galima rasti daug mokslo bendruomenei svarbios ir vertingos informacijos, pajusti kultūrinio ir mokslinio Lietuvos gyvenimo pulsą. To neįmanoma aptikti populiariojoje masinėje spaudoje. Prof. V. Vitkauskas teigė, kad propaguoti savo laikraštį turi visa mokslo bendruomenė – vien tik redakcijos pastangų nepakanka. Jis pažadėjo užsakyti ne vieną numerį įvairioms Lietuvos švietimo įstaigoms, o po vasaros atostogų įgyvendino šį pažadą. Jis savo lėšomis užsakė net 6 *Moks-*

lo Lietuvos metines prenumeratas Druskininkų, Kuršėnų, Jurbarko ir Akmenės švietimo įstaigoms, nepasiturintiems vyresnio amžiaus mokytojams.

Rugsėjo pradžioje laikraščio redakciją nudžiugino prof. Romualdo Kašubos iš Čikagos apsilankymas. Jis ne tik pats jau ne vieneriems metams užsiprenumeravo *Mokslo Lietuvą*, bet ir užprenumeravo ją Kauno Dariaus ir Girėno gimnazijai.

Šie pagarbos verti poelgiai – puikus pavyzdys ir kitiems Lietuvos mokslo visuomenės atstovams.

„Mokslo Lietuvos“ redakcija

Mokslo Lietuva

Vyriausiasis redaktorius Gediminas Zemlickas

Kalbos redaktorė Rūta Krasnovaitė

Tekstų rinkėja Jūratė Veniūtė

Dizaineris Valdas Balciukevičius

„Mokslo Lietuvą“ remia Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas

Patarėjai: V. Būda, R. Goštautienė, J. Puodžius, A. Ramonas,

D. Stančienė, A. Targamadžė, E. K. Zavadskas.

Redakcijos adresas: J. Basanavičiaus g. 6, 2001 Vilnius

El. paštas: mokslolietuva@takas.lt, tel. (8-5) 212 12 35, faks. 261 47 29

Laikraštis internete: <http://ml.lms.lt>

Redakcija, pritardama ne visoms autorių mintims, jas toleruoja

ISSN 1392-7191

Leidžia

UAB „Mokslininkų laikraštis“

SL Nr. 169

Spausdino

UAB „Sapnų sala“

S. Moniuškos g. 21, 2004 Vilnius